

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE
ALLAH MERKEZLİLİK, BAŞKASI MERKEZLİ
DIŞSALLIK VE OLUMLU BİLİŞSEL ÜÇLÜ
ARASINDAKİ İLİŞKİ**

**AHMET CELALETTİN GÜNEŞ
2501180168**

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ÜMİT HOROZCU**

İSTANBUL-2021

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE
ALLAH MERKEZLİLİK, BAŞKASI MERKEZLİ
DIŞSALLIK VE OLUMLU BİLİŞSEL ÜÇLÜ
ARASINDAKİ İLİŞKİ

AHMET CELALETTİN GÜNEŞ
2501180168

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ÜMİT HOROZCU

İSTANBUL-2021

ÖZ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ALLAH MERKEZLİLİK, BAŞKASI MERKEZLİ DIŞSALLIK VE OLUMLU BİLİŞSEL ÜÇLÜ ARASINDAKİ İLİŞKİ

AHMET CELALETTİN GÜNEŞ

Araştırmanın amacı, bir dindarlık ölçümü girişimi olarak Allah merkezlilik, olumsuz bir kişilik özelliği olarak değerlendirilen başkası merkezli dışsallık ve kişinin benlik, gelecek ve dünya hakkındaki olumlu algılarını ifade eden olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkileri incelemektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise bu ana değişkenlerin başka alt değişkenler (demografik ve psiko-sosyal) ile arasındaki ilişkileri araştırmaktır. İlişkisel tarama yönteminin kullanıldığı araştırmanın örneklemini İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa'da lisans öğrenimi gören 599 öğrenciden oluşturulmuştur. Araştırmada veriler, Kişisel Bilgi Formu, Allah Merkezlilik Ölçeği (AMÖ), Başkası Merkezli Dışsallık Ölçeği (BMDÖ), Bilişsel Üçlü Envanteri (BÜE) kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda Allah merkezlilik ile başkası merkezli dışsallık arasında olumsuz yönde anlamlı, Allah merkezlilik ile olumlu bilişsel üçlü arasında olumlu yönde anlamlı, başkası merkezli dışsallık ile olumlu bilişsel üçlü arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır. Hem Allah merkezlilik hem başkası merkezli dışsallık hem de olumlu bilişsel üçlü ile çeşitli demografik ve psiko-sosyal değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Allah Merkezlilik, Başkası Merkezli Dışsallık, Olumlu Bilişsel Üçlü, Dindarlık.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN ALLAH CENTEREDNESS, OTHERS CENTERED EXTARNALITY AND POSITIVE COGNITIVE TRIAD IN UNIVERSITY STUDENTS

AHMET CELALETTIN GUNES

The aim of this research is to investigate relationships between Allah centeredness as an attempt to measure religiousness, others centered externality which is regarded as a negative personality trait and positive cognitive triads expressing positive cognitions about the self, future and world. Another aim of the study is examine relationships between these main variables and other sub-variables (demographic & psycho-social). Relational screening model was used in the study. The sample consisted of 599 undergraduate students at Istanbul University and Istanbul University Cerrahpasa. The research data were collected by questionnaire which included Personal Information Form, Scale of Allah Centeredness, Others Centered Externality Scale and Cognitive Triad Inventory. According to the research results, significant positive co-relation between Allah centeredness and positive cognitive triad, significant negative co-relation between Allah centeredness and others centered externality, significant negative co-relation between others centered externality and positive cognitive triad has been found. On the other hand, significant relationships were found between variables of demographic & psycho-social and Allah centeredness, others centered externality, positive cognitive triad.

Key Words: Allah Centeredness, Others Centered Externality, Positive Cognitive Triad, Religiosity.

ÖNSÖZ

Dinin insan yaşamındaki yeri felsefe, sosyoloji, antropoloji gibi birbirinden farklı akademik disiplinler tarafından ele alınmaktadır. 19. yüzyılda kurumsallaşmaya başlayan psikoloji de din konusuna duyarsız kalmamıştır. Psikolojinin alt disiplinlerinden biri olan din psikolojisinin ayırıcı özelliği, insan yaşamındaki dini ele almak, daha özgül şekilde ifade etmek gerekirse, dindarlık hakkında araştırmalar yapmaktır. Din psikolojisinde bir taraftan fenomen olarak dindarlığın ne şekilde ölçülebileceği üzerinde çalışmalar yürütülürken, diğer taraftan dindarlığın olumlu ve olumsuz psikolojik yapılarla ilişkisinin ne olduğu araştırılır. Bizler de bu araştırmada Allah merkezilik, başkası merkezli dışsallık, olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkileri ve bu değişkenlerin çeşitli demografik-psiko-sosyal değişkenlerle kurduğu ilişkileri araştırdık. Allah merkezilik ve başkası merkezli dışsallık bu araştırmada ilk defa çalışılan konular olarak, olumlu bilişsel üçlü ise ilklerden biri olarak öne çıkmaktadır. Dindarlığın ölçülmesi konusunda karşılaşılan metodolojik sorunların yanı sıra olumsuz ve olumlu psikolojik değişkenler ile dindarlığın aynı çatı altında ele alınmasının getirdiği uyumluluk sorunların çözümü, bulguların tutarlı biçimde karşılaştırılması, karşılaştığımız güçlüğü özetli mahiyetindedir. Gerek kuramsal çerçevesi gerekse bulgu ve yorumları ile bu çalışmanın alanyazına bir katkı olduğu kanaatini oluşturabilmesini temenni ediyorum.

Saha araştırmalarında en büyük katkı payına sahip kişilerin o araştırmanın katılımcıları olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle ilk teşekkürü, 100'ü aşkın sorudan oluşan ve cevaplandırması oldukça uzun bir süre ile çaba gerektiren ankete ilgi, sabır gösteren İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa lisans öğrencilerine sunmak isterim. Akademik çalışmalar gerçekleştirme konusunda daima destekleyici tutumları nedeniyle anneme, babama ve sevgili eşime teşekkür ederim. Bu çalışmayı gerçekleştirdiğim süreç boyunca özgün çıktılara ulaşabilmeyi hedefledim ve bu doğrultuda uğraştım. Bu hedef ve uğraşıya, alanyazına kazandırdıkları çalışmalar ile zemin hazırlayan başta din psikolojisi akademisyenleri olmak üzere tüm akademisyenlere teşekkürlerimi sunarım. Tez danışmanım Doç. Dr. Ümit HOROZCU'ya öncelikle bu çalışmadaki maddi ve manevi desteği dolayısıyla, özellikle yıllardır süregelen psikoloji ve din psikolojisi eğitimimdeki eşsiz katkıları nedeniyle en içten teşekkürlerimi arz ederim.

Henüz yolun başında iken bu ithafta bulunmak benim için çok büyük bir anlam taşıyor. Onlara olan minnetimi hangi şekilde ve nerede ifadelendireceğim sorusu zihnimi daima meşgul etti ve etmeye devam edecek:

Vatan mefhumunu bizler için daha anlamlı kılan aziz şehitlerimize ithafen...

İSTANBUL-2021

AHMET CELALETİN GÜNEŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Allah Merkezlilik	6
1.1.1. Din Psikolojisinde Dindarlığın Nicel Tarihi.....	6
1.1.2. Din Psikolojisinde Dindarlık Ölçümü.....	9
1.1.3. Tanım: Dindarlığın İşlemselleştirilmesi.....	11
1.1.4. Bir Dindarlık Ölçümü: Allah Merkezlilik.....	13
1.2. Başkası Merkezli Dışsalılık	16
1.2.1. Başkası Merkezli Dışsalılık ve Alanyazın	17
1.2.2. Olumsuz-Olumlu Değerlendirilme Korkusu	18
1.2.3. Sosyal Fizik ve Sosyal Görünüş Kaygısı.....	19
1.2.4. Sosyal Kaynaklı Mükemmeliyetçilik.....	20
1.3. Olumlu Bilişsel Üçlü	21
1.3.1. Olumlu Bilişsel Üçlü ve Alanyazın	22
1.3.2. Olumlu Benlik Algısı	24
1.3.3. Olumlu Gelecek Algısı	26
1.3.4. Olumlu Dünya Algısı	28

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Model.....	30
2.2. Örneklem.....	30
2.3. Veri Toplama Araçları.....	31
2.3.1. Bilgi Formu	31
2.3.2. Allah Merkezlilik Ölçeği (AMÖ)	32
2.3.3. Başkası Merkezli Dışsallık Ölçeği (BMDÖ)	33
2.3.4. Bilişsel Üçlü Envanteri (BÜE)	34
2.4. Verilerin Toplanması.....	35
2.5. Verilerin Çözümlemesi	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Allah Merkezlilik, Başkası Merkezli Dışsallık, Olumlu Bilişsel Üçlü Arasındaki İlişkiler	36
3.1.1. Yordayıcılık Açısından Allah Merkezlilik, Başkası Merkezli Dışsallık, Olumlu Bilişsel Üçlü	40
3.2. Allah Merkezlilik ve İlgili Değişkenler Arasındaki İlişkiler	43
3.2.1. Yaş	43
3.2.2. Cinsiyet	44
3.2.3. Ekonomik Düzey	44
3.2.4. Anne ve Babanın Dindarlığı.....	45
3.2.5. Anne ve Babanın Resmî Eğitimi.....	46
3.2.6. Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık	48
3.2.7. Anne ve Babanın “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı	51
3.2.8. Öznel Dindarlık	52
3.2.9. Allah Tasavvurları	54
3.2.10. Sosyal Çevrenin Dindarlığı	56
3.2.11. Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi	58
3.3. Başkası Merkezli Dışsallık ve İlgili Değişkenler Arasındaki İlişkiler.....	59
3.3.1. Yaş	59
3.3.2. Cinsiyet	60

3.3.3. Ekonomik Düzey	61
3.3.4. Anne ve Babanın Resmî Eğitimi.....	62
3.3.5. Anne ve Babanın Diğer İnsanların Düşüncelerini Önemsemesi.....	63
3.3.6. Anne ve Babanın “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı	64
3.3.7. Anne ve Babanın Aşırı Korumacı Tavrı.....	65
3.3.8. Anne ve Baba Tarafından Utandırılma.....	67
3.3.9. Anne ve Baba Tarafından Aşırı Eleştirilme	68
3.3.10. Anne ve Babanın Diğer İnsanlar Kıyaslaması.....	69
3.3.11. Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık	70
3.3.12. Diğer İnsanların Alayına Maruz Kalma.....	71
3.3.13. Diğer İnsanların Eleştirilerine Maruz Kalma	71
3.3.14. Travmatik Yaşam Tecrübeleri.....	72
3.3.15. Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi	72
3.3.16. Sosyal Ortamda Yaşanan Kaygı	73
3.3.17. Akran Rekabeti	74
3.4. Olumlu Bilişsel Üçlü ve İlgili Değişkenler Arasındaki İlişkiler	75
3.4.1. Yaş	75
3.4.2. Cinsiyet	76
3.4.3. Ekonomik Düzey	76
3.4.4. Anne ve Babanın Resmî Eğitimi.....	78
3.4.5. Anne ve Babanın Aşırı Korumacı Tavrı.....	79
3.4.6. Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık	80
3.4.7. Diğer İnsanların Alayına Maruz Kalma.....	80
3.4.8. Diğer İnsanların Eleştirilerine Maruz Kalma	81
3.4.9. Travmatik Yaşam Tecrübeleri.....	82
3.4.10. Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi	84
3.4.11. Sosyal Ortamda Yaşanan Kaygı	84
3.4.12. Akran Rekabeti	85
3.4.13. Gerçekçi Olmayan Hedefler Belirleme	86
SONUÇ ve ÖNERİLER	88
KAYNAKÇA.....	99
EKLER	119

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Allah Merkezlilik, Başkası Merkezli Dışsallık ve Bilişsel Üçlü Arasındaki İlişkiler.....	36
Tablo 2: Allah Merkezlilik ile Olumlu Bilişsel Üçlü'nün Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler.....	38
Tablo 3: Başkası Merkezli Dışsallık'ın Yordayıcısı Olarak Allah Merkezlilik.....	40
Tablo 4: Olumlu Bilişsel Üçlü'nün Yordayıcısı Olarak Allah Merkezlilik.....	41
Tablo 5: Olumlu Bilişsel Üçlü'nün Yordayıcısı Olarak Başkası Merkezli Dışsallık ..	42
Tablo 6: Allah Merkezlilik Puan Ortalamaları ile Yaş Arasındaki İlişki	43
Tablo 7: Allah Merkezlilik Puan Ortalamaları ile Cinsiyet Arasındaki İlişki	44
Tablo 8: Allah Merkezlilik ile Öznel Ekonomik Bildirim Arasındaki İlişki	44
Tablo 9: Allah Merkezlilik ile Anne ve Babanın Dindarlığı Arasındaki İlişki	45
Tablo 10: Allah Merkezlilik ile Anne ve Babanın Resmi Eğitimi Arasındaki İlişki	46
Tablo 11: Allah Merkezlilik ile Anne ve Babanın Din Eğitimi Arasındaki İlişki	47
Tablo 12: Allah Merkezlilik ile Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık Arasındaki İlişki	48
Tablo 13: Allah Merkezlilik Ortalama Puanları ile Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık Arasındaki İlişki	49
Tablo 14: Allah Merkezlilik ile Anne ve Babanın "Elalem ne der!" Yaklaşımı Arasındaki İlişki	51
Tablo 15: Allah Merkezlilik ile Öznel Dindarlık Arasındaki İlişki	52
Tablo 16: Allah Merkezlilik Ortalama Puanları ile Öznel Dindarlık Arasındaki İlişki ..	53
Tablo 17: Allah Merkezlilik ile Allah Tasavvurları Arasındaki İlişkiler.....	54
Tablo 18: Allah Merkezlilik Ortalama Puanları ile Sosyal Çevrenin Dindarlığı Arasındaki İlişki	56
Tablo 19: Allah Merkezlilik ile Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi Arasındaki İlişki.....	58
Tablo 20: Başkası Merkezli Dışsallık ve Boyutlarının Ortalama Puanları ile Cinsiyet Arasındaki İlişkiler	60
Tablo 21: Başkası Merkezli Dışsallık ile Ekonomik Düzey Arasındaki İlişki	61
Tablo 22: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Babanın Resmi Eğitimi Arasındaki İlişkiler.....	62
Tablo 23: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Babanın Diğer İnsanların Düşüncelerini Önemsemesi Arasındaki İlişkiler	63

Tablo 24: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Babanın “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı Arasındaki İlişkiler	64
Tablo 25: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Babanın Aşırı Korumacı Tavrı Arasındaki İlişkiler	65
Tablo 26: Başkası Merkezli Dışsallık Ortalama Puanları ile Anne ve Babanın Aşırı Korumacı Tavrı Arasındaki İlişkiler	66
Tablo 27: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Baba Tarafından Utandırılma Arasındaki İlişkiler	67
Tablo 28: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Baba Tarafından Aşırı Eleştirilme Arasındaki İlişkiler	68
Tablo 29: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Babanın Diğer İnsanlarla Kıyaslaması Arasındaki İlişkiler	69
Tablo 30: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık Arasındaki İlişkiler	70
Tablo 31: Başkası Merkezli Dışsallık ile Diğer İnsanların Alayına Maruz Kalma Arasındaki İlişki	71
Tablo 32: Başkası Merkezli Dışsallık ile Diğer İnsanların Eleştirilerine Maruz Kalma Sıklığı Arasındaki İlişki	71
Tablo 33: Başkası Merkezli Dışsallık ile Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi Arasındaki İlişki.....	72
Tablo 34: Başkası Merkezli Dışsallık ile Sosyal Ortamda Yaşanan Kaygı Arasındaki İlişki.....	73
Tablo 35: Başkası Merkezli Dışsallık ile Akran Rekabeti Arasındaki İlişki.....	74
Tablo 36: Olumlu Bilişsel Üçlü Ortalama Puanları ile Yaş Arasındaki İlişki.....	75
Tablo 37: Olumlu Bilişsel Üçlü ve Boyutlarının Cinsiyet ile Arasındaki İlişkiler	76
Tablo 38: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Ekonomik Düzey Arasındaki İlişki	77
Tablo 39: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Anne ve Babanın Resmi Eğitimi Arasındaki İlişkiler	78
Tablo 40: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Anne ve Babanın Aşırı Korumacı Tavrı Arasındaki İlişkiler.....	79
Tablo 41: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık Arasındaki İlişki.....	80
Tablo 42: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Diğer İnsanların Alayına Maruz Kalma Sıklığı Arasındaki İlişki	80

Tablo 43: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Diğer İnsanların Eleştirilerine Maruz Kalma Sıklığı Arasındaki İlişki	81
Tablo 44: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Travmatik Yaşam Tecrübesi Arasındaki İlişki	82
Tablo 45: Olumlu Bilişsel Üçlü Puan Ortalamaları ile Travmatik Yaşam Tecrübeleri Arasındaki İlişki	82
Tablo 46: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi Arasındaki İlişki.	84
Tablo 47: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Sosyal Ortamlarda Kaygılı Hissetme Arasındaki İlişki.....	84
Tablo 48: Olumlu Bilişsel Üçlü ve Boyutları ile Akran Rekabeti Arasındaki İlişki	85
Tablo 49: Olumlu Bilişsel Üçlü ve Boyutları ile Gerçekçi Olmayan Hedef Belirleme Arasındaki İlişki	86

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	:Aktaran
AMÖ	:Allah Merkezlilik Ölçeği
ANOVA	:Analyses of Variance
BMDÖ	:Başkası Merkezli Dışsallık Ölçeği
bk.	:Bakınız
bs.	:Baskı
BÜE	:Bilişsel Üçlü Envanteri
Çev.	:Çeviren
DİB.	:Diyaret İşleri Başkanlığı
Ed.	:Editör/ler
etc.	:ve diğerleri
KO	:Kareler ortalaması
KT	:Kareler toplamı
N/n	:Katılımcı sayısı
Örn.	:Örneğin
p	:Anlamlılık düzeyi
r	:Korelasyon katsayısı
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfadan sayfaya
SS	:Standart sapma
vb.	:ve benzeri
vd.	:ve devamı
X	:Ortalama puan

GİRİŞ

Tarihi açıdan değerlendirildiğinde, din psikolojisi araştırmalarında dünden bugüne dindarlığın depresyon, kaygı, umutsuzluk gibi psikolojik sorunlar/olumsuz psikolojik değişkenler ve benlik saygısı, umut, iyimserlik gibi olumlu psikolojik değişkenler ile kurduğu ilişkinin neliği sorun olarak değerlendirilmiş ve bu yönde araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sorunu da bir dindarlık ölçümü girişimi olarak Allah merkezlilik, olumsuz bir kişilik özelliği olarak değerlendirilen başkası merkezli dışsallık; kişinin benlik, gelecek ve dünya hakkındaki olumlu algılarını/bilişlerini ifade eden olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkilerin neliğidir. İlgili sorunun ele alınması, Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkileri incelemeyi araştırmanın amacı olarak belirlenmesini gerekli kılmaktadır.

Belirli kuramsal bakış açılarıyla oluşturulan ölçüm araçları, hem araştırmanın sonucunda tespit edilen ilişkilerin yönünü hem de alanyazındaki benzer araştırmalarla yapılan karşılaştırmaları etkileyen en önemli unsurdur. Bu bağlamda, kuramsal çerçevenin birinci başlığında, dindarlığın ölçümü için kullanılan Allah merkezlilik tanımlamasının nicel yönelimli dindarlık araştırmalarındaki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Allah merkezlilik, 100 yılı aşkın nicel din psikolojisi tarihindeki dindarlığın tanımlanması, bir diğer ifadeyle ölçümü, sorununu çözmek için bir girişim olarak tanıtılmıştır. Bu başlıkta dindarlığın ölçümü konusundaki alanyazına teorik ve metodolojik bir katkı hedeflenmiştir. Olumsuz psikolojik değişken olarak, başkası merkezli dışsallığın alanyazında yer alan olumlu-olumsuz değerlendirilme korkusu, sosyal fizik ve sosyal görünüş kaygısı, sosyal kaynaklı mükemmeliyetçilik başlıklarıyla ortak yönleri değerlendirilmiştir. Böylece, başkası merkezli dışsallığın ilgili alanyazına uyumu değerlendirilmiş ve diğer insanlar faktörünün olumsuz psikolojik etkilerine dair yeni bir bakış açısının kazandırılması hedeflenmiştir. Kişinin benliği, geleceği ve dünyaya ilişkin olumlu algılarını ifade eden olumlu bilişsel üçlü ise araştırmada olumlu psikolojik değişken olarak ele alınmıştır. Bu başlıkta, olumlu bilişsel üçlünün neden ve nasıl olumlu bir psikolojik değişken olarak ele alındığı yönündeki açıklamalar yer almaktadır. Buna ek olarak, alanyazındaki benzer konu başlıkları olarak öne çıkan benlik saygısı, umut ve iyimserlik, dünyaya ilişkin varsayımlar gibi konuların çeşitli olumlu psikolojik değişkenlerle (psikolojik iyi oluş, öznel iyi oluş vb.) kurduğu ilişkiler

sunulmuştur. Özetle, Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü başlıklarıyla, dindarlığın olumlu ve olumsuz psikolojik değişkenler arası ilişkilerin araştırıldığı saha araştırması için uygun kuramsal ve kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Sahadaki uygulama, üniversite öğrencileri örnekleminde ilişkisel tarama modeli esas kabul edilerek gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa'da lisans eğitimine devam öğrenciler oluşturmuştur. Örnekleme dahil edilen katılımcıların tamamı herhangi bir düzeyde dindar ve Allah inancı olduğunu bildirmiştir. Araştırmada, zaten dindar ve Allah inancı olan katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda belirli bulgulara ulaşıldığına, çalışmanın sınırını ifade edebilmek açısından değinmek gerekir.

Araştırmada iki soruya cevap aranmaktadır:

- a. Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü düzeyleri arasındaki ilişkiler nelerdir?
- b. Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü ile demografik-psiko-sosyal değişkenler arasındaki ilişkiler nelerdir?

Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkilere yönelik denenceler:

H1: Allah merkezlilik ve olumlu bilişsel üçlü arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H1_a: Allah merkezlilik ve olumlu bilişsel üçlünün her alt boyutu arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H1_b: Allah merkezlilik, olumlu bilişsel üçlünün anlamlı bir yordayıcısıdır.

H2: Allah merkezlilik ve başkası merkezli dışsallık arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H2_a: Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallığın anlamlı bir yordayıcısıdır.

H3: Olumlu bilişsel üçlü ve başkası merkezli dışsallık arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H3_a: Başkası merkezli dışsallık, olumlu bilişsel üçlünün anlamlı bir yordayıcısıdır.

Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık, olumlu bilişsel üçlü ve demografik-psiko-sosyal değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik denenceler:

Allah merkezlilik;

H4: ortalama puanları, yaş değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır.

H5: ortalama puanları, cinsiyet değişkeninde kadın katılımcıların lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H6: ile öznel ekonomik bildirim arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H7: ile anne ve babanın dindarlığı arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H8: ile anne ve babanın resmi eğitim düzeyi arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H8_a: ile anne ve babanın din eğitimi düzeyi değişkeni arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H9: ile anne ve baba ile olan duygusal yakınlık arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H9_a: ortalama puanları, anne ve baba ile olan duygusal yakınlık değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H10: ile anne ve babanın “elalem ne der!” yaklaşımı arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H11: ile öznel dindarlık düzeyinin artması arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H11_a: ortalama puanları, öznel dindarlık bildirimlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H12_a: ile koruyucu/sevecen Allah tasavvuru arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H12_b: ile cezalandırıcı Allah tasavvuru arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H12_c: ile terk edici Allah tasavvuru arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H13: ortalama puanı sosyal çevrenin dindarlığı değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H14: ile sosyal kusursuzluk düşüncesi arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Başkası merkezli dışsallık;

H15: ortalama puanları, yaş değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır.

H16: ortalama puanları, cinsiyet değişkeninde kadın katılımcıların lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H17: ile öznel ekonomik bildirim arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H18: ile anne ve babanın resmi eğitim değişkeni arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H19: ile anne ve babanın diğer insanların düşüncelerini umursama arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H20: ile anne ve babanın “elalem ne der!” yaklaşımı arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H21: ile anne ve babanın aşırı korumacı tavrı arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H21_a: ortalama puanları, anne ve babanın aşırı korumacı tavrına göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H22: ile anne ve baba tarafından utandırılma sıklığı arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H23: ile anne ve babanın aşırı eleştirisi arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H24: ile anne ve babanın diğer insanlar kıyaslaması arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H25: ile anne ve baba ile olan duygusal yakınlık arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H26: ile diğer insanların alayına maruz kalma arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H27: ile diğer insanların eleştirilerine maruz kalma sıklığı arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H28: ortalama puanları, travmatik yaşam tecrübeleri değişkeninde anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H29: ile sosyal kusursuzluk düşüncesi arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H30: ile sosyal ortamda kaygı duyma arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H31: ile akran rekabeti arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Olumlu bilişsel üçlü;

H32: ortalama puanları, yaş değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır.

H33: ve boyutları ortalama puanları, cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır.

H34: ile öznel ekonomik bildirim değişkeni arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H35: ile anne ve babanın resmi eğitim değişkeni arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H36: ile anne ve babanın aşırı korumacı tavrı arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H37: ile anne ve baba ile olan duygusal yakınlık arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

H37_a: ortalama puanları, anne ve baba ile olan duygusal yakınlık değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H38: ile diğer insanların alayına maruz kalma arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H39: ile diğer insanların eleştirilerine maruz kalma arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H40: ile travmatik yaşam tecrübesi arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H40_a: ortalama puanları, travmatik yaşam tecrübelerine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H41: ile sosyal kusursuzluk düşüncesi arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H42: ile sosyal ortamda kaygı duyma arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H43: ve boyutları ile akran rekabeti arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

H44: ve boyutları ile gerçekçi olmayan hedefleri arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırmanın ana değişkenleri olan Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü kuramsal açıdan ele alınmıştır. İlgili konu başlıkları alanyazındaki konumları bağlamında tanıtılmaya çalışılmış ve tartışılmıştır.

1.1. Allah Merkezlilik

Dindarlığın önemli görünüşlerinden biri olarak değerlendirdiğimiz Allah merkezlilik, din psikolojisindeki nicel dindarlık çalışmalarının son dönem girişimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Buna uygun şekilde, bölümün alt başlıklarında, dindarlık çalışmalarının nicel tarihi; metodolojik birer sorun alanı ve sorunları çözme girişimi olarak ölçüm ve ölçek ile dindarlığın tanımlanması konuları ele alınmıştır. İlgili konuların gündeme getirilmesi, nicel yöntemi temel alan dindarlık araştırması olarak Allah merkezliliğin alanyazındaki yerinin daha iyi anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

1.1.1. Din Psikolojisinde Dindarlığın Nicel Tarihi

Bireyin duygu, düşünce ve davranışları bağlamındaki dini yaşamını, diğer ifade ile dindarlığı, psikolojinin metotları ve açıklama tarzı ile sistematik şekilde (Wulff, 2014: 732) araştıran din psikolojisinin tarihinde, teorik, nicel ve nitel araştırma yöntemleri ile pek çok ünlü düşünür ve araştırmacı, onların kuramları ve çalışmaları yer almaktadır. İstatistiki veriye dayalı dindarlık araştırmaları tarihinin genel olarak ele alındığı bu başlık, dönüm noktası olarak değerlendirilen üç olay etrafında şekillendirilmiştir. Dönüm noktalarından birincisi, sosyal bilimlerde istatistiğe başvurulması ve ilk uygulamaların gerçekleştirilmesi; ikincisi, istatistiki analizlere dayalı dindarlık araştırmalarının din psikolojisinde ana akım konumuna gelmesi; üçüncüsü ise, bilgisayar teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte istatistiki analizlerin daha detaylı biçimlerinin ortaya konulması, kullanımının kolaylaşması ve yaygınlaşmasıdır.

Nicel yönelimli sosyal bilimlerin (Cohen, 2005: 126) kurucusu¹ olarak Belçikalı bilim insanı, ünlü matematikçi Adolphe Quetelet (1796-1874) gösterilmektedir. Quetelet, sosyal veriler üzerinde istatistiki yöntemleri kullanan ilk isimdir (Sarton, 1935: 6: 14). Çok yönlü ve etkili İngiliz bilim insanı Franchis Galton (1822-1911) da yaptığı korelasyon çalışmaları ile, modern güvenirlik ve geçerlik, faktör, varyans analizlerinin geliştirilmesine öncülük ederek (Schultz ve Schultz, 2007: 117) bu konudaki önemli isimlerden bir diğeri olmuştur. Ayrıca Galton, bu teknikle dindarlık (Hood ve Spilka, 2012: 139), dua (etmenin etkileri Wulff, 1991: 200-203) ve uzun yaşam arasındaki ilişkiyi de incelemiştir (Schultz ve Schultz, 2007: 120). Quetelet ve Galton gibi bilim insanlarının 19. yüzyıldaki çalışmaları, istatistiki analize dayalı deneysel din psikolojisi için dönüm noktalarından birincisi olmuştur.

Din psikolojisinin Amerika'daki kurucusu olarak kabul edilen William James (1842-1910), dini liderlerin ve dindar bireylerin yaşam öykülerinin (Pratt, 1908: 441), dini metinlerden elde ettiği pek çok anekdotun veya bazı anket araştırmalarının sonuçlarının sistematik bir analizini uğraş edinmiştir (Main, 2008: 712). Nitel veriye dayalı analizler ile ön plana çıkan James'in doktora seviyesindeki ilk öğrencisi olan Hall ise hocasınınkinden farklı bir yöntem benimseyerek sistematik ölçümleri temel alan deneysel yöntem ile öne çıkmıştır (Hood ve Spilka, 2012: 133; Main, 2008: 710; Wulff, 2014: 733). Dini inanç, davranış ve deneyimin yaşam boyu gelişimi ile ilgilenen (Hood ve Spilka, 2012: 133) Hall, Clark Okulu'nun kurucusu olarak, James Henry Leuba (1868-1946), Edwin Diller Starbuck (1866-1947) gibi bazı önemli öğrencilerini nicel yönelimli deneysel din psikolojisine yönlendirmek konusunda da oldukça başarılı olmuştur (Beit-Hallahmi, 1974: 85; Hood, 2000: 532; Pratt, 1908: 436; Wulff, 1991: 200). Hood (2000: 531; 532)'un da belirttiği gibi, günümüzde de hakkındaki tartışmaların devam ettiği nicel yöntem "metodolojik olarak kısıtlayıcı" ve "doğal olarak indirgemeci"dir fakat din psikolojisini ciddi şekilde etkisi altına almayı başarmış ve ana akım konumuna gelmiştir (Hood ve Spilka, 2012: 136; Pratt, 1908: 439; 441). Hall'un öncülük ettiği nicel yönelimli deneysel yöntemin onun öğrencilerinin de katkılarıyla

1 Sosyal fizik ve sosyolojiden muhtemelen ilk defa bahseden isim Aguste Comte olmasına rağmen Sarton'a göre bu konuda Quetelet'e büyük bir haksızlık yapılmaktadır. Ona göre, Quetelet sosyolojinin kurucusu olma ünvanını Comte'tan daha fazla hak etmekte, en azından isminin Comte ile birlikte zikredilmesi gerekmektedir (Sarton, 1935: 14).

ana akım haline gelmesi din psikolojisinde dindarlığın nicel tarihindeki ikinci dönüm noktası olmuştur.

20. yüzyılın ikinci çeyreğine (1925-1950) gelindiğinde, bilgi toplama yöntemlerinin kullanımı, elde edilen verilerin yorumlanması konularında yetersiz kalınması gibi çeşitli nedenlerle nicel veriye dayalı araştırmalardaki gelişmelerin durduğu ve din psikolojisinin bu dönemde “öldüğü” şeklinde yorumlar (bk. Beit-Hallahmi, 1974: 87-89) yapılmış olsa da bu yorumu abartılı bulundukları da (bk. Hood, 2000: 531) vardır. Bu polemikler bir kenara bırakıldığında, Schaub'un henüz 1926 yılında iken özellikle nicel yönelimli deneysel din psikolojisini yakından ilgilendiren anket metodunun beraberinde getirdiği verilerin güvenilirliği, objektifliği veya metodun uygulanabilirliği konularındaki sınırlılıklardan (Schaub, 1926: 127-128) bahsettiği görülebilir. Neyse ki aradan geçen uzun bir zamandan sonra, 1950'li yılların ardından bu konuda da önemli gelişmeler meydana gelmeye başlamıştır (Beit-Hallahmi, 1974: 89; Hökelekli, 1989: 108). 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinde bilgisayar teknolojilerinin gelişmeye başlaması, başlangıç seviyesindeki istatistiki hesaplamaların artık çok daha üst düzeyde yapılmasında, bu durum ise daha ayrıntılı nicel araştırma yöntemlerinin uygulanabilmesinde büyük rol oynamıştır (Wulff, 1991: 203). Bu bağlamda, ilk dönemlerde uygulanan anketlerin ve sonraki dönemlerde oluşturulan ölçeklerin yapıları arasında fark bulunduğu zikredilmelidir (Bu konuda karşılaştırma yapmak için bk. Hill ve Hood, 1999). 20. yüzyılın başında alevlenen tartışmalar ve yaşanan durgunluğun ardından bilgisayar teknolojisinin yardımı ile istatistiki metodların daha da gelişmesi ve ölçek geliştirme çalışmalarının çoğalması, nicel veriye dayalı din psikolojisi tarihindeki üçüncü dönüm noktası olmuştur.

Türkiye de, bazı Avrupa (bk. Hood ve Spilka, 2012: 138 vd.; Pratt, 1908: 42-43) ve Arap (bk. Ayten, 2012: 69-72) ülkelerinin yanı sıra, istatistiki analize dayalı deneysel din psikolojisi açısından belirli bir geçmişe sahiptir. 20. yüzyılın başlarında ilk gelişmelere (En ciddi örneklerden biri için bk. Starbuck, 1900) ev sahipliği yapan Amerika dikkate alındığında, Türkiye'de benzer atılımların gerçekleşmesi için neredeyse bir asır geçmesi gerekecektir. Zira, Türkiye'deki nicel yönelimli ilk çalışma 20. yüzyılın son çeyreğine girilirken, 1970 yılında yayınlanmıştır (İlk çalışma için bk. Özbaydar, 1970). Üstelik bu gelişmeler (için bk. Koç, 2012: 329-330) anca 1980'lerde yoğunlaşmaya başlamış ve 2000'li yıllarda nihayet ciddi bir ivme kazanmıştır.

1.1.2. Din Psikolojisinde Dindarlık Ölçümü

Alanda, dindarlığa dair ölçek geliştirme çalışmaları her ne kadar 20. yüzyılın ilk yarısına² dayansa da ölçüm konusuna önemli bir bilimsel değer atfedilene kadar bu ölçekler yaygın şekilde kullanılmamıştır (Gorsuch, 1984: 229). Başlangıç aşamasında oldukça tek düze seviyede kalan ölçme çalışmalarından (Paloutzian, 2017: 116) sonra din psikologlarının ortak bir ölçüm paradigması etrafındaki çabalarıyla ortaya önemli ölçme araçları çıkartılmıştır (Gorsuch, 1984: 228).

İnsanların karakter özelliklerinden birisi olarak dindarlık, görece karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir (Idler ve George, 1998: 59). Dindarlığın çok yönlü olarak ele alınması gerekliliği günümüzde yaygın şekilde dile getirilir fakat ölçüm konusundaki ilk çabaların hangi dine, dini gruba veya inançlara bağlı olunduğu gibi tek düze sorularla sınırlı kalması, dindarlığın dar bir çerçevede incelenmesine (Paloutzian, 2017: 116; Vernon, 1962: 159) neden olmuştur. Bu konudaki yetersizliğin fark edilmesiyle beraber, dindarlık olgusunun derinliğini yansıtabilmesi için ölçeklerin çok boyutlu şekilde geliştirilmesi gerektiği fikri yaygınlık kazanmıştır. Fakat bu boyutların birleşebileceği genel bir boyut olduğu gibi tartışmalardan (Gorsuch, 1984: 232) anlaşıldığı kadarıyla, tek veya çok boyutluluk konusu hakkında bir görüş birliği de yoktur.³

Çok boyutlu bir ölçek, bünyesinde dini deneyim, dini inanç, dini değer, dini başa çıkma, dini bağlılık, dini destek veya ibadet etme (bk. Koenig, Al-Zaben, Khalifa, ve Al-Shohaib, 2015: 544-549) gibi dindarlığı genel olarak temsil edebilecek pek çok unsuru barındırır ve bütüncül bir yaklaşımın ürünü olmasıyla ön plana çıkar. Tek boyutlu bir ölçek ise alt ölçekler barındırabilmesine rağmen dindarlığın özel bir yanını ölçer. Bu ölçekler tek seferde, dindarlıkla alakalı, örneğin dini başa çıkma, Tanrı'ya bağlanma veya bu araştırmadaki Allah merkezlilik gibi, bir konuda ölçüm yapmak için kullanılmaktadır (Koenig ve diğerleri, 2015: 531).

² 1927 tarihinde Thurstone ve Chave tarafından geliştirilen, Kilise'ye Yönelik Tutum Ölçeği (Attitude toward the Church Scale) için bk. (Hill ve Hood, 1999: 467-471).

³ Dindarlığı tüm boyutlarıyla temsil edebilecek tek veya çok boyutlu bir ölçek geliştirilebileceği fikri yeterince gerçekçi değildir. Çünkü ölçüm konusunda karışılan asıl sorun, ölçeklerin içerdiği unsurların sayısından daha çok bu unsurların dindarlığı kapsayıcı olup olmadığıdır.

Geliştirilen ölçeklerin tamamını kapsamasa da Hill ve Hood (bk. 1999), ölçek alanyazınındaki en ciddi çalışmalardan birini gerçekleştirerek 1929 ile 1997 yılları arasında geliştirilen, 17 başlıkta sınıflandırılmış 126 dindarlık ölçeğini bir araya getirmiştir. 1997 yılından itibaren geliştirilen diğer pek çok ölçek de dikkate alındığında (yurt dışında geliştirilen diğer bazı ölçekleri toplu halde görmek için bk. Austin, Macdonald ve MacLeod, 2018: 4-5; Hill, 2005: 55-57; Koenig ve diğerleri, 2015: 531-559) dindarlığın ölçümü konusunda en azından yurt dışında pek çok araca sahip olduğu söylenebilir. Türkiye'deki ilk ciddi çalışmalar⁴ ise yurt dışında geliştirilen ölçeklerden esinlenerek ölçek geliştirme veya ölçeklerin Türkçeye ve Türk kültürüne uyarlanması şeklinde olmuştur (Onay, 2001: 439). Uyarlama çalışmalarından bir müddet sonra kültüre özgü bazı ölçek geliştirme girişimleri de gerçekleşmiştir. Günümüzde ise önceki dönemle kıyaslandığında daha zengin bir ölçek alanyazınından⁵ bahsetmek mümkündür.

Birçok konuda etkili pek çok ölçek geliştirilmiş olmasına rağmen ölçeklerin bazı sınırlılıkları, dolayısıyla ölçeklerin kullanıldığı araştırmaların sınırları da mevcuttur. İlk olarak, ölçümün bir amaç değil dindarlık olgusunun anlaşılabilmesine yönelik bir araç (Gorsuch, 1984: 230; 235) olduğunu ifade etmek gerekir. Bu nedenle dindarlık olgusunun ölçüm sırasında herhangi bir müdahale olmaksızın, olduğu gibi ele alınabilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda belirli bir din, dini veya etnik grup, kültür, yaş aralığı vb. göz önünde bulundurularak hazırlanan ölçeklerin uygulandığı diğer örneklemeler üzerindeki geçerliliği problemlidir (Albayrak ve Kurt, 2019: 315; Karaca, 2001: 187; Paloutzian, 2017: 122; Yapıcı, 2015: 43). Diğer taraftan, ölçeğin istatistiki ölçütleri yerine getirmesine rağmen olguyu ölçebilecek nitelikte olmaması ve olguyu belirli kalıplara hapsedebileceği (Yapıcı, 2004: 87 vd.) ihtimalleri de ayrı birer problemdir. Aracın, teorik ve yapısal olarak bütün problemlerinin çözüldüğü varsayıldığında dahi katılımcıların bu ölçekler vasıtası ile

⁴ Sosyoloji çevrelerince erken dönemlerde kültüre özgü bazı çalışmalar (bk. Fırat, 1977; Taplamacioğlu, 1962) her ne kadar yapılmışsa da bu çalışmalarda ölçeklerin güvenilirlik ve geçerliğe dair teknik gereklilikler yerine getirilmemiştir (Mutlu, 1989: 194). Uyarlanan bazı ölçekler için ayrıca bk. (Mutlu, 1989: 195; Özbaydar, 1970: 19; Yaparel, 1987: 82).

⁵ 1995 ile 2011 yılları arasında kültüre özgü geliştirilmiş ölçekler ve lisansüstü tezlerdeki kullanım sıklıklarına göre bir değerlendirme için bk. (Albayrak ve Kurt, 2019: 150-164); Türkiye'de 1970 ile 2019 yılları arasında geliştirilen bazı ölçekler ve genel bir değerlendirmesi için bk. (Baynal, 2020); son dönemde gerçekleştirilen bazı ölçekler için bk. (Horozcu ve Güneş, 2020b: 54-55)

öznel bildirimlerde bulunuyor olması başka sorunlar doğurur. Öznel bildirimlerin o anki psikolojik durumun değişkenliğine göre etkiye açık olması, katılımcıların kendisini başkalarıyla kıyaslayarak ya da toplumun hoş göreceği standartlarda göstermeye çalışarak (bk. Batson, Schoenrade ve Ventis: 2017: 369-383; Baynal, 2020: 281) değerlendirmesi, ölçeklerde bildirilenlerin davranış deneylerinde karşılık bulmaması vb. (bk. Batson ve diğerleri, 2017: 383-389) araştırmalarda dikkate alınması gereken sınırlılıklardandır.

1.1.3. Tanım: Dindarlığın İşlemselleştirilmesi

İnsan merkezli, yani kişinin tecrübelerine yönelik araştırma gerçekleştiren bir disiplin olduğu için din psikolojisinin tanım çalışmalarındaki birincil odak noktasının din kavramı değil, dindarlık kavramı olduğu (Cirhinlioğlu, Ok ve Cirhinlioğlu, 2013: 8) ifade edilmiştir. Fakat dindarlığın kişinin yaşadığı din (Hökelekli, 2012: 43) olduğu dikkate alındığında din kavramının, dindarlığın ne şekilde tanımlanacağı üzerindeki açık etkisi dikkatten kaçmamalıdır. Din kavramını tanımlama probleminin dindarlık kavramını tanımlama problemiyle; dindarlık kavramını tanımlama probleminin de dindarlık ölçeklerinin oluşturulması, bir diğer ifadeyle, dindarlığın ölçülmesi problemi ile yakın bir ilişkisi bulunmaktadır.

Din söz konusu olduğunda, tüm çevrelerce ortak şekilde algılanan bir yapıdan bahsedilebilseydi, dinin tanımlanması ciddi bir problem olmaktan çıkardı. Ne var ki bu konuda tamamıyla benzeşen algılardan bahsetmek oldukça zordur (Kishimoto, 1961: 237). Bunun nedenlerinden birincisi, insanların birbirinden oldukça farklı sosyal ve kültürel arka planlara sahip olmasıdır. Bu durum doğal olarak, din hakkındaki anlayışların birbirinden farklılaşmasının (Kishimoto, 1961: 237) zeminini hazırlamaktadır. Ortak bir algılamadan bahsedilememesinin ikinci nedeni ise, dinin yapısal olarak oldukça farklılaşan bir görüntü sergileyebilmesidir. Örneğin, Yahudi, Hristiyan ve İslam geleneklerinden bahsedildiğinde kişilerin zihinlerinde din hakkında, tek Tanrı, peygamber, vahiy, kutsal kitap gibi benzer örüntülerin oluşacağı mümkün mertebeye düşünülebilse de Doğu Asya, Afrika, Orta ve Güney Pasifik Okyanusu Adaları, Kuzey Amerika ve Avrupa, Birleşik Devletler ve Kanada'daki bazı dini gelenekler, deizm, ateizm, monoteizm, politeizm söz konusu olduğunda durum değişmektedir (Hood, Hill ve Spilka, 2009: 7).

Dinin tam anlamıyla tanımlanabileceği hakkında pek çok araştırmacı, olumsuz bir tavır sergilemiştir (Loewenthal, 2008: 2). Tanımlama konusundaki bu problemin kökü, araştırmacılar tarafından tatmin edici bir tanımla yapılamayan din kelimesindedir (Wulff, 1997: 3). Çünkü kültür kavramında olduğu gibi din kelimesi de, kişilerin birbirine benzeyen fakat hiçbir şekilde aynı olmayan fikirlerinin, yanıltıcı bir biçimde, tek bir yapıyı ifade ettiği (Guthrie, 1996: 162) izlemine sürükler. Yani, belirli dini inançları, davranışları veya deneyimleri gözlemleyerek bu yapılara genel olarak din adını veririz. Dolayısıyla bu yapılarla aynı veya benzer olduğunu düşündüğümüz diğer dini yapıları da tek bir oluşummuş gibi din kelimesini kullanarak ifade ederiz (Hood ve diğerleri, 2009: 7). Crapps, tanım konusundaki bu özne etkisini, araştırmacıların yaptığı din tanımlarına kendi kişisel biyografilerini yansıttığı (akt. Loewenthal, 2008: 2) şeklinde ifade etmiştir. Yinger (1967: 18) de yapılan din tanımlarının sadece kendi sahibini tatmin edeceğini, hatta çoğunlukla bunu bile başarmaktan uzak kalacağını belirtmiştir. İlk din psikologlarından biri olan Coe (1916: 13) ise, gerçeklerle ilgili çok az bilgi verdiği için dört tarafı muhkem bir din tanımla yapmaktan özellikle kaçınmıştır.

Dinin tanımlanması konusundaki çıkmaz, din psikolojisini konusu tanımlanamayan bir alan olma (Loewenthal, 2008: 2) tehlikesiyle baş başa bırakır. Dindarlığın ise, insanlar tarafından nasıl anlamlandırıldığının tam anlamıyla netleştirilememesi, evrensel kapsayıcılığa sahip olduğu onaylanan bir ölçek oluşturulamamasına (Sönmez, 2012: 47; Yapıcı, 2004: 31; 2006: 68) neden olmaktadır.⁶ Bu durum ise, gerçekleştirilen nicel çalışmaların amaca hizmet etmeme tehlikesini beraberinde getirmektedir. Birbirinden tamamen farklı iki tanımla yahut iki ölçeği esas alan dindarlık çalışmalarının sonuçlarını beraber değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü araştırma sonuçlarındaki olumlu ya da olumsuz ilişkiler⁷, yapılan tanımlarla doğrudan alakalıdır (Yapıcı, 2004: 31). Örneğin, dindarlık ile ruh sağlığını konu edinen bir çalışmada, dindarlığın ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği sonucu karşısında sorulması gereken ilk soru dindarlığın ne şekilde tanımlandığı ya

⁶ Dindarlığı tanımlama şekillerinin ölçme araçları üzerindeki etkisi bulunmaktadır. Ancak dindarlık hakkındaki ölçek geliştirme çalışmaları da, dindarlığın farklı boyutlarını ortaya çıkarılması gibi, dindarlığın farklı açılardan değerlendirilebilmesine, daha etkili tanımlar yapılabilmesine imkan sunmaktadır (Gorsuch, 1984: 229).

⁷ Farklı konularda birçok nicel araştırma bulgusunun bir araya getirildiği sıralı listeler için ayrıca bk. (Batson ve diğerleri, 2017: 290-303; 313-338; 352-357; 362-367; 378-381). Bu listeler, aralarında oldukça geniş zaman dilimleri bulunan araştırmaların bulgularını karşılaştırmalı olarak incelenebilmesi açısından önemlidir.

da ölçüldüğüdür (Flannelly, Jankowski ve Flannelly, 2014: 84). Dindarlıktan kastedilen, en basit şekilde, olumsuz bir dindarlık mı, olumlu bir dindarlık mı yoksa her ikisi birden midir? Araştırmacıların bu soru karşısında alacakları önlem, dindarlık ile ne kastedildiği yahut onun ne şekilde ölçüldüğü kendisine bakılarak anlaşılabilecek işlemselleştirilmiş bir tanım yapmaktır.

İşlemselleştirilmiş tanım, bir kavramın ölçülebilir şekilde ifade edilmesidir. Bir diğer ifade ile işevuruk tanım, araştırmacının dindarlıktan ne anladığını ve çalışmada dindarlığı ne şekilde araştırma nesnesi haline getirdiğidir. Yani, bir katılımcının cevapladığı dindarlık ile alakalı ölçeğin soruları o araştırmacının dindarlık ile alakalı işekoşulmuş tanımı (Hood ve diğerleri, 2009:11) olmaktadır. Hood ve arkadaşları (2009), birbirinden çok farklı ve detaylı görünümüleri olan dindarlık kavramının, doğal olarak farklı şekillerde işlemselleştirilebileceğini ifade etmiştir. Örneğin, dini muhafazakarlık hakkında araştırmacılar tarafından geliştirilen dört farklı ölçek, aynı zamanda, bu tür muhafazakarlık hakkında işlemselleştirilmiş dört farklı tanımdır (11-12).

Dindarlığın işlemselleştirilmesindeki avantaj, araştırmacının dindarlıktan ne anladığının ve dindarlığın ölçümü hakkında nasıl bir yol izlediğinin anlaşılabilmesi için bir kılavuz sunmasıdır. Diğer taraftan, dindarlığın o araştırmada tercih edilen işlemselleştirilmiş tanıma indirgenmesi tehlikesi ise dezavantaj olarak göze çarpmaktadır. Bu dezavantajın mümkün ölçüde önüne geçilebilmesinin en önemli adımı ise, hedef kitlenin göz önünde bulundurulmasıyla dindarlığın farklılaşan görünümünün en kapsamlı, en yordayıcı işlemselleştirilmiş tanımına/tanımlarına ulaşma becerisini elde etmektir.

1.1.4. Bir Dindarlık Ölçümü: Allah Merkezlilik

Allah merkezlilik tanımlaması, dindarlığın tanımlanması sorununa karşın bir çözüm çabasıyla şekillenmiştir. Dinin tanımlanması konusunda önceki paragraflarda söz konusu edilen olanca engele rağmen Dresser, en azından diğer unsurları ile kıyaslandığında dinin öne çıkan bazı özellikleri açısından ele alınabileceğini (akt. Hood ve diğerleri, 2009: 8) ifade etmiştir. Bu bağlamda Beit-Hallahmi ve Argyle (1997), dini olan ve olmayan arasındaki ilk ayrımın görünmez bir dünyaya ait doğaüstü varsayımlar ile gerçekleştiğini belirtmiştir (ss. 6-7). Benzer şekilde, dinden

kişinin kutsal veya aşkın varlık ile olan ilişkisinin oluşturduğu yapı şeklinde bahsedilmiştir (Hill ve Hood, 1999: 5; Koenig ve diğerleri, 2015: 530; Loewenthal, 2008: 3). Bu bağlamda belirtmek gerekir ki Musevilik, Hristiyanlık ve İslam gibi büyük gelenekler başta olmak üzere pek çok din, içerisinde aşkın ya da kutsalı temsil eden Allah fikrini, farklı şekillerde isimlendirse de, bünyesinde barındırmaktadır (Kishimoto, 1961: 238; Koenig ve diğerleri, 2015: 530).

Bu çalışmada kişinin Allah'a hayatında verdiği rolün, yani Allah'ın kişinin hayatı üzerindeki etkisinin dindarlığın önemli göstergelerinden biri olduğu teklif edilmektedir. Yaratıcı'ya verilen rol ya da Yaratıcı'nın insan üzerindeki etkisi Allah merkezlilik kavramı ile ifade edilmiş ve bu bağlamda işlemselleştirilmiştir. Duygu, düşünce ve davranışlarının belirleyicisi olması bakımından Allah merkezlilik kişinin, Allah'ı iyi ve doğrunun ölçütü olarak kabul ettiğini, özellikle sosyal yaşantısındaki kendisini doğrudan ilgilendiren olaylar hakkındaki hislerinin ve değerlendirmelerinin merkezine onu yerleştirdiğini ifade etmektedir (Horozcu ve Güneş, 2020a: 297). Allah merkezlilik, Türk toplumu ve İslam dini özelinde belirli bir kültür-gelenek arka planı barındıran, Allah'ı doğrudan konu edindiği için dindarlığın ortak ve güçlü bir temsili olarak değerlendirilebilir.

Nicel dindarlık çalışmalarının birinci amacı, dindarlığın ölçümünü doğru şekilde gerçekleştirmektir. Bu amaç, dindarlık ile farklı değişkenler arasında gerçekleştirilen çalışmaların tutarlı biçimde karşılaştırılmasını mümkün kılmaktır. Bazı araştırmalarda dindarlık aleyhine bazılarında lehine sonuçlara ulaşılması, bazılarında dindar olanlar ile dindar olmayan kişilerin araştırmaya konu olan değişkenler açısından farklılaşmaması, araştırmacılara, "Nasıl bir dindarlık?", sorusunu sordurmaktadır. Örneğin, dindarlığın önemli göstergelerinden ibadet ve inanç boyutlarında oldukça yüksek düzeyde puanlar alsa da mutluluk veya depresyon düzeyleri açısından dindar olmayan kişilerle karşılaştırıldığında bir farklılığın elde edilememesi bu soruyu sorduran pratik nedenlerden birisidir. Bu çalışmada, dindarlığın ortak ve güçlü bir temsili olarak Allah merkezliliğin, özellikle başkası merkezli dışsallık gibi (bk. Başlık 1.2.) bazı değişkenler birlikte değerlendirildiğinde değişkenler arası farklılığı belirginleştireceği, objektif ve güçlü ilişkileri ortaya koyabileceği iddia edilmektedir. Çünkü Allah merkezlilik tanımlamasının önemli bir ayrımı, katılımcının dindarlığında diğer insanlar faktörünü göz önünde bulundurmasını doğrudan sağlamasıdır.

Alanyazında, dindarlığın ne şekilde ölçülmesi gerektiğine yönelik ciddi çalışmalar bulunmaktadır. Dindarlığın yalnızca inanç, ibadet, bilgi gibi boyutlarını dikkate alarak değerlendirmenin onun ölçümü için eksik bir girişim olacağını ileri süren bir yaklaşım, dinin etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Buna göre dinin etkisi, dinin kişinin hayatını ne ölçüde etki altına aldığını, diğer bir ifade ile, kişinin kendi hayatında dine verdiği rolü ifade etmektedir (Yapıcı, 2006: 67). Bu yaklaşım, yalnızca inanıyor olmanın dinin kişisel yaşam üzerindeki etkinliğini yordamadığını yahut dindar olduğunu kabul eden fakat ibadetlerini yerine getirmeyen kişilerin hayatlarında dine rol vermediğinin iddia edilemeyeceği yargısını destekler. Bu bakımdan Allah merkezliliğin de kişilerin yaşamlarında dinin etkinliğini ortaya koyan önemli bir gösterge olduğu belirtilmelidir. Öte yandan, dindarlığın inanç, ibadet ve etki boyutları hakkında doğrudan ve detaylı bilgi edinmek için soruşturma gerçekleştirilmesine de Allah merkezliliğin tüm bu boyutlarla doğrudan alakalı olduğu için inanç, ibadet, bilgi ve etki hakkında dolaylı yollardan fikir verdiği (Horozcu ve Güneş, 2020a: 309) ileri sürülmüştür.

Allah Merkezlilik Ölçeği (Horozcu ve Güneş, 2020a) ile işlemselleştirilen dindarlık, dindarlığın ölçümünü çeşitli açılardan gerçekleştiren diğer ölçeklerden farklılaşmaktadır. Alanyazında, Allah'ı konu edinen ölçüm araçları (için bk. Çayabatmaz, 2006; Karaçay, 2011; Kayıklık ve Kalgı, 2017; Kuşat ve Bulut, 2016; Ok, 2011; Onay, 2004; Uysal, Turan ve Işık, 2014; Yapıcı, 2006) her ne kadar bulunmakta ise de bu çalışmaların bazısında Allah, ona olan inanç bağlamında ele alınmış, bizim araştırmamızın konusuyla kesişen bazı araştırmalarda ise Allah sadece birkaç ifade ile yer bulmuştur. Allah Merkezlilik Ölçeği ise Allah'ı tüm maddelerdeki yargının odak noktası haline getiren; kişinin duygu, düşünce ve davranışlarının merkezinde Allah'ın hangi ölçüde bulunduğunu tespit etmeye yönelik müstakil bir araçtır. Bunlara ek olarak, dindarlığın psikolojik ve sosyal yönden değerlendirmesi ile de ön plana çıkmaktadır (Horozcu ve Güneş, 2020a: 299-309).

1.2. Başkası Merkezli Dışsallık

Bütün insanlar canlı olarak kabul edildiği andan itibaren, neredeyse bütün insanlar ise yaşamlarının son anına kadar diğer insanlar ile ilişki içerisinde. Kişi, diğer insanlar ile var olan ilişkiden edindiği deneyimlerine dayanarak bir biliş sistemi oluşturur ve yaşantısını bu bilişler ile devam ettirir. Kişinin kendisi, ailesi, arkadaşları, diğer insanlar veya genel olarak tüm hayatı hakkındaki bu bilişler, aynı zamanda onun genel olarak yaşadığı zorlukların, daha özelde psikolojik sorunlarının kaynağı olabilir. Bu bağlamda diğer insanlar faktörünün, kaygı bozuklukları gibi psikiyatrik rahatsızlıkların genetik etkenleri dışında kalan nedenlerinin, yani çevresel nedenlerin başında geldiği (Horozcu ve Güneş, 2019: 174) ifade edilmelidir. Bu bağlamda diğer insanlar, özellikle sosyal kaygının etiyolojisinde çevresel etkenlerin önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır (Demir, 2009: 109-115; Dilbaz, 1997: 20-21; Hudson ve Rapee, 2000: 111-122).

Dışsallık, kişinin kendisi hakkındaki değerlendirmelerini doğa olayları veya doğaüstü varsayımlar gibi herhangi bir dış faktörü dikkate alarak yapması eğilimini ifade eder. Başkası merkezli dışsallık ise, daha özgül şekilde, kişinin kendisi hakkındaki olumlu ya da olumsuz tutumlarını yani öz değerlendirmesini, iletişim halinde olduğu diğer insanların duygu veya düşüncelerini fazlasıyla dikkate alarak gerçekleştirdiğini belirten bir kişilik özelliğidir. Başkalarının kendisi hakkında yaptığı veya yapacağını düşündüğü değerlendirmelere verilen aşırı önem ile biçimlenen bu biliş yapısının, kişinin öz farkındalık ve öz değeriyle, dolayısıyla psikolojik sağlıklarıyla ilişki içerisinde olduğu teklif edilmektedir (Horozcu ve Güneş, 2019: 179, 180, 183, 191, 192).

Kişinin, diğer insanların değerlendirmelerine yönelik bilişleri bu araştırmada, Başkası Merkezli Dışsallık Ölçeği (Horozcu ve Güneş, 2019) ile işlemselleştirilmiştir. Kişinin kendisini diğer insanlar üzerinden değerlendirme düzeyini belirleyen bu ölçme aracı, beğenilme ve değer görme, sosyal temas, değerlendirilme, yaranma ve hoş görünme bileşenlerinden oluşmaktadır. Beğenilme ve değer görme bileşeni, kişinin dış görünüşü, aldığı kararlar veya sergilediği davranışlar açısından oluşturduğu imajı diğer insanların beğenip beğenmemesine, değerli bulup bulmamasına odaklanmasını ifade etmektedir. İkinci bileşen olan sosyal temas, kişinin deneyimlediği sosyal ilişkilere yönelik aşırı hassasiyeti, dolayısıyla kırılabilirliği temsil etmektedir. Kişinin

diğer insanlar ile yaptığı tartışmaların veya kendisine yöneltilen eleştirilerin, yersiz bile olsa, etkisinden uzun bir süre kurtulamamasını; eksik yönlerinin farkına varacağı bildirimler aldığında, bunları onarıcı birer girişim olarak görmek yerine kendisini oldukça kötü hissetmesi başkası merkezli dışsallığın sosyal temas boyutu olarak ifade edilebilir. Değerlendirilme bileşeni, kişinin fikirlerini ifade etme, bir eyleme geçme, eyleminin sonucunu değerlendirme süreçlerinde diğer insanların fikir ve duygularına yönelik aşırı duyarlılığı kapsamaktadır. Böyle bir durumda kişi, kendisini olduğundan daha farklı göstermeye yönelir, diğer insanların aldığı veya alabileceği tavra göre kendi duygu, düşünce ve davranışlarını kısıtlamaya çalışır. Yaranma ve hoş görünme ise, daha avantajlı bir konum olduğunu düşündüğü için kişinin, kendisi o yönde düşünmese ve davranmak istemese bile, diğer insanların hoşuna gitmeyecek söylemlerden ve davranışlardan kaçınmasını, varsa bile muhalif tavrını ortaya koyamamasını ifade etmektedir.

1.2.1. Başkası Merkezli Dışsallık ve Alanyazın

Başkası merkezli dışsallık, bir ölçek geliştirme çalışması (Horozcu ve Güneş, 2019) hariç, alanyazında herhangi bir araştırmaya bağımsız şekilde konu olmamıştır. Başkası merkezli dışsallığın tüm bileşenlerini konu edinen bir çalışma her ne kadar gerçekleştirilmemiş olsa da konusu itibarıyla başkası merkezli dışsallık kapsamına giren, yani başkası merkezli dışsallığın bileşenleriyle alakalı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Başkası merkezli dışsallık ile ilişki kurulan tüm konu başlıklarının odak noktası, kişinin başkaları tarafından değerlendirilmesi veya kişinin bu yöndeki beklentisidir. Sonraki başlıklarda detaylandırılan olumsuz veya olumlu değerlendirilme korkusu, sosyal fizik veya sosyal görünüş kaygısı ve sosyal kaynaklı mükemmeliyetçilik konularının tamamında sorunun temel kaynağı, kişinin diğer insanların değerlendirmelerine yönelik algısıdır. Bu konular, alanyazında sıklıkla ifade edildiği üzere olumsuz yapıları bakımından ve olumsuz psikolojik değişkenler ile kurduğu ilişkiler ile ele alınmaktadır. Aykırı atıflar alt düzeyde olmakla birlikte, bu başlıkların konu edildiği görgül araştırmalara gönderme yapılırken klinik olmayan örnekleme çalışılmış olmasına dikkat edilmiştir. Bu sayede başkası merkezli dışsallığın genel bir kişilik özelliği olarak daha doğru şekilde değerlendirilebilmesi amaçlanmıştır.

1.2.2. Olumsuz-Olumlu Değerlendirilme Korkusu

Olumsuz değerlendirilme ile olumlu değerlendirilme korkusu alanyazında ilk olarak birbirinden farklı konu başlıkları olarak ele alınmış olsa da her iki konunun da odak noktası kişinin kendisi hakkında diğer insanların yapacağı değerlendirmelerden duyduğu korkudur. Nitekim, olumlu ve olumsuz değerlendirilme korkusu hakkında birbirinden ayrı şekilde gerçekleştirilen çalışmalar bulunmakla birlikte, her iki türü bir araya getiren modelleri (bk. Johnson ve diğerleri, 2020; bk. Yap, Gibbs, Francis ve Schuster, 2016) içeren araştırmalar da yapılmıştır. Olumsuz değerlendirilme korkusu, diğer insanların, kişinin kendisi hakkında yaptığı değerlendirmelere karşı duyduğu kaygı, bu değerlendirmelerinin olumsuz olacağına yönelik beklenti ve değerlendirmelere yönelik kaçınmacı tavır olarak ifade edilmektedir (Watson ve Friend, 1969: 449). Benzer şekilde, olumlu değerlendirilme korkusu (bk. Weeks, Heimberg ve Rodebaugh, 2008) da diğer insanların olumlu değerlendirmelerinin ve kişinin bu doğrultudaki beklentisinin neden olduğu kaygı şeklinde tanımlanabilir. Bu haliyle özellikle olumsuz değerlendirilme korkusu, araştırmacılar tarafından birçok psikolojik rahatsızlığın bir özelliği olarak, sosyal kaygının ise en önemli özelliği olarak⁸ ele alınmaktadır (Rapee ve Heimberg, 1997: 749; bk. Rodebaugh ve diğerleri, 2004: 169).

Olumsuz değerlendirilme korkusu alanyazında çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Diğer insanlar tarafından olumsuz değerlendirileceği korkusu ile yabancı dil öğrenme korkusu (Aydin, 2008: 430-431), yalnızlık (Geukens ve diğerleri, 2020: 3), sosyal kaygı (Iqbal ve Ajmal, 2018: 47) arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulgulanmıştır. Bu tür korkunun, yeme bozukluklarını (Levinson ve Rodebaugh, 2012: 31), sosyal kaygı göstergelerini (Levinson ve diğerleri, 2013: 129), sosyal kaygı teşhisi konulmuş kişiler üzerinde yapılan bir araştırmada daha yüksek olumsuz değerlendirilme korkusu düzeylerinin daha yüksek sosyal kaygı düzeyini yordadığı (Faytout ve diğerleri, 2007: 77-78) tespit edilmiştir. Olumsuz değerlendirilme korkusu, uyumsuz mükemmeliyetçilik ile algılanan stres arasında aracı rol oynarken (Shafique, Gul ve Raseed, 2017: 8), benlik saygısı ile sosyal kaygı arasında kısmi aracı rol

⁸ Alanyazında, olumsuz değerlendirilme korkusuna yönelik geliştirilen araçlar (bk. Watson ve Friend, 1960; Leary, 1983) sosyal kaygıyı değerlendirmek için de kullanılmaktadır (Heimberg, Hope, Rapee ve Bruch, 1988: 407; Rodebaugh ve diğerleri, 2004: 169).

(Kocovski ve Endler, 2000: 353-354), öz pekiştirme ile sosyal kaygı arasında tam aracı rol (Kocovski ve Endler, 2000: 354) üstlenmiştir. Diğer insanların olumsuz değerlendirmelerinin, kadınların takıntılı satın alma davranışlarını yordadığı tespit edilen bir araştırmada aynı zamanda kadınların benlik saygıları ile takıntılı satın alma davranışları arasında kısmi aracı rol oynadığına (Biolcati, 2017: 4) işaret edilmiştir. Öte yandan, olumlu değerlendirilme korkusunun alkol kullanım sorunlarını (Howell, Buckner ve Weeks, 2016: 5) ve sosyal kaygı belirtilerini (Cook, Meyer ve Knowles, 2019: 5) yordadığı; mükemmeliyetçilik ile sosyal kaygı semptomları arasında aracı rol üstlendiği (Yap ve diğerleri, 2016: 7) tespit edilmiştir.

1.2.3. Sosyal Fizik ve Sosyal Görünüş Kaygısı

Hem sosyal fizik hem de sosyal görünüş kaygısı kişinin fiziksel özellikleri bağlamında tanımlanmaktadır. Kişinin vücut biçimi, kas yapısı veya kilosu gibi fiziksel özelliklerinin diğer insanlar tarafından olumsuz şekilde değerlendirilmesinin yahut kişinin bu yöndeki beklentisinin sebep olduğu kaygı türü, sosyal fizik kaygı şeklinde ifade edilmektedir (Hart, Leary ve Rejeski, 1989: 96). Sosyal görünüş kaygısı ise, kişinin kas yapısı veya kilosu gibi fiziksel özelliklerini içermekle beraber genel olarak dış görünüşünün diğer insanlar tarafından olumsuz değerlendirilmesi ya da bu yöndeki beklentinin sebep olduğu kaygı olarak tanımlanmıştır (Hart ve diğerleri, 2008: 49). Bu bağlamda, jest ve mimiklerin, vücut dili gibi unsurların da sosyal görünüş kaygısı kapsamına dahil edilmesi mümkündür.

Sosyal fizik kaygı ve sosyal görünüş kaygısı çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Sosyal fizik kaygı ile kadınlarda (Çepikkurt ve Coşkun, 2010: 21) ve öğretmen adaylarında (Öztürk, Hazar, Beyleroğlu ve Çelikağ, 2018: 39-40) beden imgesinden hoşnut olma arasında olumsuz yönde anlamlı, yeme davranış bozukluğu riski arasında olumlu yönde anlamlı (Kartal ve Aykut, 2019: 24) ilişkiler saptanmıştır. Sosyal görünüş kaygısı ile sosyal kaygı (Ürün ve Öztürk, 2020: 41), mükemmeliyetçilik (Çelik ve Şenay Güzel, 2018: 242), yalnızlık (Kılıç ve Özlem, 2016: 3845), terk edilme, sosyal izolasyon, kusurluluk, dayanıksızlık, kendini feda etme, karamsarlık gibi şemalar (Makas ve Çelik, 2018: 931-932) arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit edilirken; kendini sevmeye ve öz yeterlik, ilişkilerde doyum, yaşam doyumu (Seki, 2014: 70; Ürün ve Öztürk, 2020: 41-42), benlik saygısı (Çelik ve Şenay Güzel, 2018: 3845; Kılıç ve Özlem, 2016), dostluk, dürüstlük, hoşgörü gibi insani

değerler (Seki, 2014: 70) ile arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler ortaya konmuştur. Ayrıca sosyal görünüş kaygısının, partner odaklı obsesif kompulsif belirtilerini (Abak, 2019: 55), bağımlılık, onay arama, yetersizlik, duygusal yoksunluk, başarısızlık gibi şemaları (Makas ve Çelik, 2018: 931-932), anneye ve babaya bağlanma değişkenleri ile birlikte sahte benlik algısını (Halil, Kardaş ve Osman, 2018: 159) yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

1.2.4. Sosyal Kaynaklı Mükemmeliyetçilik

Kişinin kendi normallerinin çok yüksek, yani kaydadeğer ve çarpıcı olması gerektiğine yönelik inanç ve beklentisinden; kişinin çevresindeki insanların normallerinin çok yüksek olması gerektiğine yönelik beklentisinden farklılaşan sosyal kaynaklı mükemmeliyetçiliği Hewitt ve Flett (1991) üçüncü tür mükemmeliyetçilik olarak önermiştir. Buna göre sosyal kaynaklı mükemmeliyetçilik, önem atfedilen diğer insanların, kişinin kendisi için ulaşılması güç normaller belirlediği inancı ve algısını içerir. Bu durumda kişinin bakış açısı, diğer insanların değerlendirmelerinin oldukça sıkı olduğu ve kendisinden yüksek standartları karşılamalarını bekledikleri inancıyla biçimlenir. Dolayısıyla kişiler, diğer insanların belirlediği yüksek normalleri gözetme ve bu beklentileri karşılama ihtiyacı duyar. Diğer insanların inanç ve beklentilerini, kişinin aşırı bulması, yerine getirilemez kabul etmesi nedeniyle sosyal kaynaklı mükemmeliyetçiliğin olumsuz psikolojik sonuçlarla ilişkilendirilebileceği ileri sürülmüştür (Hewitt ve Flett, 1991: 457-458).

Alanyazında, sosyal kaynaklı mükemmeliyetçilik ile olumsuz psikolojik değişkenler arasında olumlu ilişkilerin olduğunu destekleyen pek çok araştırma gerçekleştirilmiştir. Ebeveynlerin yüksek beklentileri ve eleştirel tutumu (Damian, Stoeber, Negru ve Băban, 2013: 691), depresyon semptomları (Sherry, Law, Hewitt, Flett ve Besser, 2008: 341) ve depresyon, intihar eğilimi, suçluluk, utanç, kaygı (Flett, Hewitt ve De Rosa, 1996: 146-147; Klibert, Langhinrichsen-Rohling ve Saito, 2005: 148), sınav kaygısı, ders çalışma motivasyonunu dışsal nedenlere bağlama (Stoeber, Feast ve Hayward, 2009: 426), yalnızlık, olumsuz değerlendirilme korkusu (Flett ve diğerleri, 1996: 146-147), bulimik semptomlar (Tissot ve Crowther, 2008: 743), psikiyatrik tanı konan çocuk ve ergenlerde intihar riski, sosyal umutsuzluk (Roxborough ve diğerleri, 2012: 223) ile sosyal kaynaklı mükemmeliyetçilik arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Benlik saygısı, öz denetim, başarıya

yönelik motivasyon (Klibert ve diğerleri, 2005: 148), duygularını ifade edebilme (Flett ve diğerleri, 1996: 146-147) ile ise sosyal kaynaklı mükemmeliyetçilik arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra sosyal kaynaklı mükemmeliyetçiliğin, işe adanmışlığı olumsuz; tükenmişliği ise olumlu yönde (Childs ve Stoeber, 2010: 275-276); iş yerinde stres, başarısızlık ve tükenmişlik artışını (Childs ve Stoeber, 2012: 353-354), depresyon belirtilerini (Smith ve diğerleri, 2019: 330) ise dolaylı yoldan, yordadığı bulgulanmıştır. Depresyon ve kaygı tanısı konulan kişilerin tanı konulmayan gruba göre daha yüksek sosyal kaynaklı mükemmeliyetçilik puanlarına sahip olduğuna işaret edilirken (Hewitt ve Flett, 1991: 99) depresyon belirtilerine karşı kişinin daha kırılgan hale gelmesinde sosyal kaynaklı mükemmeliyetçiliğin aracılık yaptığı (Smith ve diğerleri, 2018: 52) tespit edilmiştir.

1.3. Olumlu Bilişsel Üçlü

Bilişsel üçlü, bilişsel terapinin kurucusu olarak kabul edilen Aaron T. Beck'in (1921-99 yaşında) depresyonun hem nedenini hem de devam ettirici faktörlerini barındıran, çeşitli araştırmalarla da sınanmış (Pössel ve Thomas, 2011: 244) bilişsel teorisinin önemli bileşenlerinden birisidir. Beck'in depresyona dair bilişsel modeli, depresyonun psikolojik açıdan kökenini açıklayan şemalar, bilişsel hatalar ve bilişsel üçlü olmak üzere üç ana unsur barındırır. Bu modelin bir bileşeni olan bilişsel üçlü ise kişinin olumsuz yapıdaki benlik, gelecek ve dünya algısını ifade eder.

Bilişsel üçlünün birinci bileşeni olan olumsuz benlik algısına sahip kişi kendini kusurlu, yetersiz, yoksun hisseder ve olumsuz deneyimlerini kendi psikolojik, ahlaki/manevi veya fiziksel kusurlarına bağlama eğilimi gösterir. Kusurları nedeniyle değersiz olduğuna inanan kişi, kendini küçümseme ve eleştirme eğiliminde olur. İkinci bileşen, kişinin halihazırda devam eden deneyimlerini olumsuz biçimde yorumladığını ifade eden olumsuz dünya görüşüdür. Kişi kendisi dışındaki dünyayı, hedeflerine ulaşmada sürekli aşılmaz engeller çıkartan yer olarak görme eğilimindedir. Böyle kişiler için hayat yük, engel ya da travmatik olaylar bütünüdür. Üçüncü bileşen ise olumsuz gelecek algısıdır. Kişinin o an yaşadığı zorlukların sürekli şekilde devam edeceğini düşünmesi olarak tanımlanabilecek bu algı, gelecek zaman içinde üstlenilecek bir görevde başarısız olma beklentisini de kapsar. Böyle kişiler için gelecek ise, zorluk, hayal kırıklığı ve yoksunluktan ibarettir (Beck ve Alford, 2009: 226; Beck, Rush, Shaw ve Emery, 1979: 10-11).

Bilişsel üçlünün bileşenlerini ölçmek üzere birbirinden farklı ölçekler kullanılmıştır (Beckham, Leber, Watkins, Boyer ve Cook, 1986: 556). Bir diğer ifadeyle, bilişsel üçlü farklı araçlar kullanılarak işlemselleştirilmiş yani tanımlanmıştır. Bilişsel üçlüye dair ilk çalışmalarda, bileşenlerden biri olan olumsuz gelecek algısını ölçmek için Beck ve arkadaşları (1974: 864) tarafından geliştirilen Umutsuzluk Ölçeği kullanılmıştır. Bilişsel üçlünün diğer bileşeni olan olumsuz benlik algısı için ise Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen Benlik Saygısı Ölçeği (pp. 16-36) kullanılmıştır. Diğer taraftan, Beck ve arkadaşları (1961) tarafından geliştirilen bir başka araç olan Depresyon Envanteri'nde de bilişsel üçlünün her bileşeni hakkında maddeler bulunsa da (bk. Beck ve diğerleri, 1961: 61-63) bu envanter bilişsel üçlünün sistematik bir ölçümü için oluşturulmamıştır (Beckham ve diğerleri, 1986: 566).

Kişinin benliği, geleceği ve dünya algısı hakkındaki olumsuz bilişsel yapıyı ifade eden geleneksel bilişsel üçlü karşısında Mak, Ng ve Wong (2011: 611) tarafından olumlu benlik, olumlu gelecek ve olumlu dünya görüşünü ifade eden olumlu bilişsel üçlü yapısından bahsedilmiştir. Son dönemde, olumsuz psikolojik süreçleri açıklama girişimi olarak değerlendirilen (olumsuz) bilişsel üçlünün yanı sıra olumlu psikolojik süreçlere eşlik etmesi açısından olumlu bilişsel üçlü araştırmalara konu olmuştur.

1.3.1. Olumlu Bilişsel Üçlü ve Alanyazın

Olumlu bilişsel üçlüye dair alanyazındaki ilk çalışma Mak, Ng ve Wong (2011) tarafından Honk Kong'da gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada, psikolojik sağlamlık ve yaşam memnuniyetinin bilişsel üçlü ile arasında pozitif; depresyon ile negatif ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada, olumlu bilişsel üçlünün psikolojik sağlamlık ve yaşam memnuniyeti arasında aracı rolü olduğuna da dikkat çekilmiştir (613-615). Mak ve arkadaşlarının çalışmasını aynı araçlar ile Amerikalılardan oluşan örneklem üzerinde tekrarlayan başka bir grup araştırmacı (Mehta, Grover, DiDonato ve Kirkhart, 2019: 782) da psikolojik sağlamlık ile genel iyi oluş arasında olumlu bilişsel üçlünün aracı rolü olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmaların sonuçları itibarıyla, psikolojik sağlamlığın genel iyi oluşu etkileyen yapı olarak olumlu bilişsel üçlüye işaret etmesi oldukça önemlidir.

Olumlu bilişsel üçlü konusunda uluslararası alanyazında olduğu gibi Türkçe alanyazında da oldukça az sayıda çalışma bulunmaktadır. Ölçek geliştirme (bk. Bilgin, 2016) ve uyarlama (bk. Erarslan ve Işıklı, 2019; bk. Güloğlu ve Aydın, 2006) olmak üzere toplam üç çalışma dışında, bilişsel üçlü hakkında gerçekleştirilen dört saha çalışması bulunmaktadır. Bulguları takdim edilecek ilk üç çalışmada Erarslan ve Işıklı (2019) tarafından uyarlanan Bilişsel Üçlü Envanteri; son çalışmada ise Aydın ve Güloğlu (2006) tarafından uyarlanan Çocuklar İçin Bilişsel Üçlü Envanteri kullanılmıştır. Bu çalışmaların ilkinde, anne-babaya ve evcil hayvanlara bağlanma şekillerinin olumsuz bilişsel üçlü üzerindeki etkisi ele alınmıştır (bk. Boyacı, 2020).

Olumlu bilişsel üçlü bağlamında gerçekleştirilen ilk çalışmada ise Erarslan (2014: 55-62), pozitif bilişsel üçlünün çeşitli değişkenler arasındaki aracı rolünü üniversite öğrencileri üzerinden incelemiştir. Araştırmada, psikolojik sağlık ile depresif belirtiler arasında bilişsel üçlünün olumlu benlik algısı boyutunun tam aracı; olumlu benlik algısının psikolojik sağlık ve yaşam memnuniyeti arasında kısmi aracı; olumlu gelecek ve olumlu dünya algısı boyutlarının ise psikolojik sağlık ve depresif belirtiler ile yaşam memnuniyeti arasında kısmi aracı rol üstlendiği tespit edilmiştir.

İkinci çalışmada Nacaroğlu (2020), kanser hastalarıyla profesyonel ve gönüllü şekilde çalışan ayrı iki grup üzerinde, gönüllülük esasına dayalı çalışmanın depresyon oranları ve olumlu bilişsel üçlü değerleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Bu araştırmada, gönüllülük esasıyla çalışan grup ile doktorluk, hemşirelik gibi profesyonel şekilde çalışan grubun özgecilik oranları ile depresyon düzeyleri arasında anlamlı negatif; özgecilik oranları ve olumlu bilişsel üçlü değerleri arasında anlamlı pozitif ilişkiler tespit edilmiştir (ss. 39-44). Örneklem kendi içinde değerlendirildiğinde ise, gönüllü çalışanların özgecilik ve olumlu bilişsel üçlü değerleri arasındaki anlamlı pozitif bağlantısının diğer grubun anlamlı pozitif bağlantısına göre çok daha güçlü şekilde bulgulandığı (s. 53) belirtilmiştir.

Üçüncü çalışmada Güloğlu ve Aydın (2007) ilköğretim beşinci sınıf öğrencileri üzerinde, öğrenilmiş güçlülük ile çocukların benlikleri, gelecekleri ve dünyaya yönelik algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu araştırma bulgularına göre, öğrenilmiş güçlülük düzeyi yüksek çocukların, öğrenilmiş güçlülük düzeyi daha düşük çocuklar

ile kıyaslandığında daha olumlu benlik, gelecek ve dünya algısına (ss. 162-163) yani olumlu bilişsel üçlü düzeyine sahip olduğu ortaya konmuştur.

Olumlu bilişsel üçlü teorisinde, kişinin benliğine, geleceğe ve dünyaya olumlu bakış açıları merkezde tutulmaktadır. Bu araştırmada alanyazındaki göröl araştırma konuları ve sonuçları olumlu bilişsel üçlü unsurları ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, benlik saygısıyla ilişkili çalışmalar olumlu benlik algısı ile; umut ve iyimserlik ile ilgili çalışmalar olumlu gelecek algısı ile; dünyaya ilişkin varsayımlar ile ilgili çalışmalar ise olumlu dünya algısı ile ilişkilendirilmiştir. Sonraki üç başlıkta bu konular ayrıntılı şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

1.3.2. Olumlu Benlik Algısı

Olumlu benlik algısı, yüksek benlik saygısı bağlamında değerlendirilmiş (bk. Erarslan, 2014: 23-27) ve işlemselleştirilmiştir. Nitekim Mak ve arkadaşları (2011: 612) ile Mehta ve arkadaşları (2019: 4-5) olumlu benlik algısı boyutunu Rosenberg (1965)'in Benlik Saygısı Ölçeği'ni kullanarak değerlendirirken; Beckham ve arkadaşları (1986: 566) Rosenberg (1965)'in Benlik Saygısı Ölçeği'ni kullanarak, Erarslan ve Işıklı (2019, s. 35) ise Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri'ni (Coopersmith, 1967) kullanarak bilişsel üçlü envanteri ile anlamlı düzeyde benzer ölçek geçerliği skorları elde etmiştir.

Benlik saygısı, Coopersmith'e göre, kişinin kendi değeri hakkındaki kişisel değerlendirmesidir. Kişinin başarılı, önemli, yetenekli veya değerli olduğuna ne kadar inandığını ifade eden bu kavram, kişinin kendisine dönük onaylayıcı ya da reddedici tutumu anlamına gelir (Coopersmith, 1967: 4-5). Benlik saygısı, Rosenberg'e göre de kişinin kendisine yönelik olumlu veya olumsuz tutumudur. Ona göre yüksek benlik saygısına sahip kişinin olumlu tutumu, kendisinin mükemmel veya diğerlerinden üstün olduğunu düşünmesi değildir. Benlik saygısının yüksekliği, kişinin mükemmel olmadığının farkında olması; eksik yanlarını geliştirmek için, deneyime ve gelişime kendisine güvenerek açık olması anlamına gelir. Bu özelliğe sahip kişi en iyi olduğunu değil yeterince iyi olduğunu düşünür, kendini olduğu gibi kabul eder (Rosenberg, 1965: 30-31).

Uzun yıllardır gerçekleştirilen pek çok nicel çalışma, benlik saygısı ile çeşitli değişkenlerin ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Alanyazında düşük benlik saygısının kaygı, depresyon gibi olumsuz psikolojik değişkenler ile arasındaki ilişkileri ele alan pek çok araştırma gerçekleştirilmiştir. Öte yandan, benlik saygısı ile olumlu psikolojik değişkenler arasında da çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalarda, benlik saygısı ile psikolojik iyi oluş (Paradise ve Kernis, 2002: 351-352), psikolojik sağlamlık (Hayter ve Dorstyn, 2014: 169), yaşam doyumu (Diener ve Diener, 2009: 88; Moksnes ve Espnes, 2013: 2927; Rey, Extremera ve Pena, 2011: 230), mutluluk (Cheng ve Furnham, 2003: 125) arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir. Benlik saygısının, olumlu psikolojik değişkenleri yordayıcı ya da diğer değişkenler arasındaki aracılık rolünü ele alan çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Benlik saygısı, akıl sağlığı uzmanları ile gerçekleştirilen bir araştırmada psikolojik iyi oluş, otonomi, çevresel uzmanlık, kendini kabul, hayatta hedef edinme ve diğerleriyle olumlu ilişkiler olmak üzere beş boyutunun (Awan ve Sitwat, 2014: 138-141) ve ergenlerdeki psikolojik sağlamlığın (Karatas ve Cakar, 2011: 87); ergenlerde (Arslan, 2019: 3) ve kolektivist kültürlerde yaşayan kişilerde (Chen, Cheung, Bond ve Leung, 2006: 30) yaşam doyumunun yordayıcısı olarak bulunmuştur. Otistik çocuklara sahip ebeveynler ile normal şekilde büyüyen çocuklara sahip ebeveynlerin katılımcı olduğu bir çalışmada her iki grup için de benlik saygısının yaşam doyumunun (Lu ve diğerleri, 2015: 74), mutluluğun (Cheng ve Furnham, 2003: 125) yordayıcısı olduğu ortaya konmuştur. Benlik saygısının, ebeveynlik tarzlarını konu edinen bir çalışmada, ebeveyn bakımı ve genel akıl sağlığı arasında tam aracı (Yamawaki, Nelson ve Omori, 2011: 5-6); yaşam doyumu ile olumlu ilişkileri bulunan azim arasında tam aracı (Li, Fang, Wang, Sun ve Cheng, 2018: 57-58); psikolojik sağlamlık ve depresif belirtiler arasında tam aracı (Kapıkıran ve Acun-Kapıkıran, 2016: 2098-2099); yalnızlık ile yaşam doyumu arasında kısmi aracı rol oynadığı (Çivitci ve Çivitci, 2009: 956) da tespit edilmiştir.

1.3.3. Olumlu Gelecek Algısı

Olumlu gelecek algısı, herhangi bir konuda kişinin kendi yaşamında ileriye yönelik yüksek olumlu beklentisiyle birlikte ileriye yönelik olumsuz beklentisinin ya olmaması ya da düşük düzeylerde olması şeklinde tanımlanabilir. Kişinin gelecekte tecrübe edeceği deneyim kümesi, yani gelecek yaşam olumlu ve olumsuz olayları birlikte barındırabilir. Dolayısıyla olumlu gelecek algısı, kişinin sadece yüksek olumlu beklentisinden ziyade, olumsuz deneyimler geçirme ihtimalini düşünmenin de doğal karşılandığını gösteren düşük olumsuz beklenti ve yüksek olumlu beklentinin toplamıdır. Olumlu gelecek, alanyazında farklı şekillerde tanımlanan bir biliş türü olarak ön plana çıkmaktadır. Birbirinden farklı kavramlar olumlu gelecek algısı bağlamında her ne kadar değerlendirilebilecek olsa da psikoloji alan yazınında umut ve iyimserlik, üzerinde çalışmaların yoğunlaştığı konular olarak öne çıkmaktadır. Olumlu gelecek algısını değerlendirmek için umut kavramını merkeze alan Mak ve arkadaşları (2011) ile Mehta ve arkadaşları (2019), Umut Ölçeği (Snyder ve diğerleri, 1996)'ni kullanmıştır. Snyder ve arkadaşlarına (1991) göre umut, kişinin belirlediği hedefleri başarılı şekilde gerçekleştirebileceği düşüncesiyle, bu hedeflere ulaşmak için başarılı planlar yapabileceği düşüncesinin birlikteliğidir (ss. 570-571).⁹

Umut ile psikolojik iyi oluş (Ahmadi ve Ramazani, 2020: 2072; Gull ve Nizami, 2015: 114; Singh, Singh, Singh ve Srivastava, 2013: 114), öznel iyi oluş (Aghababaei ve diğerleri, 2016: 95; Kirmani, Sharma, Anas ve Sanam, 2015: 688; Sariçam, 2015: 688), genel iyi oluş (Davis, 2005: 261), mental iyi oluş (Demirtaş, Baytemir ve Güllü, 2018: 322), psikolojik sağlamlık (Kirmani ve diğerleri, 2015: 265) gibi pek çok olumlu psikolojik değişken arasında çeşitli düzeylerde anlamlı ve olumlu yönde ilişkiler bulunmuştur. Öte yandan bazı araştırmalarda umudun, yaşam doyumunun, (Wnuk ve Marcinkowski, 2014: 62), mutluluğun (Cihangir-Çankaya ve Meydan, 2018: 216), psikolojik iyi oluşun (Ahmadi ve Ramazani, 2020: 2072; Kardas, Cam, Eskisu ve Gelibolu, 2019: 90), olumlu duygulanımın (Wnuk ve Marcinkowski, 2014: 62) ve bu

⁹ Nitekim yine Snyder ve arkadaşları tarafından geliştirilen ve daha önce belirtilen olumlu bilişsel üçlü çalışmalarında kullanılan Sürekli Umut Ölçeği (Snyder ve diğerleri, 1996) de bu teorik çerçeveden hareketle iki faktörlü bir yapı şeklinde oluşturulmuştur (Snyder ve diğerleri, 1996: 321; 334). Sürekli Umut Ölçeği'nin Türkçe uyarlamasında da Tarhan ve Bacanlı (2015) tarafından da orijinal formunun faktör yapısı elde edilmiştir (s. 7; 8) ancak Türkçe alanyazında gerçekleştirilen olumlu bilişsel üçlü çalışmalarının hiçbirinde Sürekli Umut Ölçeği (Tarhan & Bacanlı, 2015 ya da farklı uyarlamaları) kullanılmamıştır.

duygulanımdaki değişikliklerin (Ciarrochi, Heaven ve Davies, 2007: 169) yordayıcısı olduğu ortaya konmuştur. Bazı araştırmalar da umudun aracı rolünü konu edinmiştir. Umut, manevi deneyimler ile yaşam doyumu ve olumlu duygulanım (Wnuk ve Marcinkowski, 2014: 62); psikolojik sağlamlık, psikolojik kırılganlık ve öznel iyi oluş (Satici, 2016: 71); öğretmen-öğrenci ilişkileri ve yaşam memnuniyeti (Nie ve diğerleri, 2019: 2375); duygusal denge, sorumluluk, dışa dönüklük ve yaşam memnuniyeti (Halama, 2010: 311-312); psikolojik sıkıntı ve yaşam memnuniyeti (Rustøen, Cooper ve Miaskowski, 2010: 265) arasında çeşitli düzeylerde aracı roller üstlenmiştir. Ayrıca umut ve iyimserlik, psikolojik iyi oluşu düzenleyici faktör (Kardas ve diğerleri, 2019: 89) olarak da ön plana çıkmıştır.

Herhangi bir olumlu bilişsel üçlü çalışmasında işlemselleştirilmiş olmasa da iyimserliğin de ileriye yönelik olumlu bir beklenti yapısı olduğu (Erarlan, 2014: 30) ifade edilmiştir. İyimser kişiler, genellikle, işlerinin yolunda gideceğini umar, başlarına iyi şeylerin kötü şeylerden daha çok geleceğini düşünür (Scheier ve Carver, 1985: 219). Bu bağlamda, Bilişsel Üçlü Envanteri (Beckham ve diğerleri, 1986; Erarlan ve Işıklı, 2019) kullanılarak olumlu gelecek algısı değerlendirilmek istendiğinde yalnızca umut kavramını dikkate almak yanlış bir işlemselleştirmeye neden olabilir. Çünkü, umut teorisindeki iki önemli bileşenden birisi olan hedeflere ulaşmak için başarılı planlar yapabilme kabiliyeti Bilişsel Üçlü Envanteri (Erarlan ve Işıklı, 2019)'nin gelecek algısı maddelerinde kendisine yer bulmamaktadır. Üstelik, Bilişsel Üçlü Envanteri'nin gelecek algısı boyutunu, Scheier ve Carver'in iyimser kişideki gelecek zamana dair beklenti tanımı daha iyi yansıtmaktadır. Her ikisi de farklı boyutlar barındırdığı ve farklı teorik arka planları olduğu için hem umut hem de iyimserlik teorileri, Bilişsel Üçlü Envanteri'nin olumlu gelecek algısı boyutuyla bazı ortak noktalara sahip olsa da ilgili fenomenleri tamamıyla benzer biçimde değerlendirdiğini ileri sürmek mümkün değildir.

1.3.4. Olumlu Dünya Algısı

Dünya algısı, Beck'in bilişsel teorisinde bazen kişinin dünya görüşü (Beck ve Alford, 2009: 226) olarak, bazen ise kişinin devam eden deneyimlerini yorumlama şekli (Beck ve diğerleri, 1979: 11) olarak ifade edilmiştir. Olumlu dünya algısı, kişinin gerçekleştirdiği aktivitelere, genel olarak insanlara veya yakın ilişkileri olan insanlara, aile fertlerine ve genel olarak yaşama karşı olumlu bilişlere sahip olması olarak tanımlanabilir. Olumlu dünya algısı olan kişi, günlük aktivitelerinden zevk alır, insanların samimilik, yardımseverlik gibi olumlu özelliklere sahip olduğunu düşünür, yakın çevresi tarafından değer gördüğünü hisseder, yaşamında karşılaştığı kötülükleri hayatın tamamına genellemez ve yaşamın getirdiği zorluklarla başa çıkabildiğine inanır.

Olumlu bilişsel üçlü çalışmalarının tamamında, olumlu dünya algısını ölçmek için Bilişsel Üçlü Envanteri (Beckham ve diğerleri, 1986; Erarslan ve Işıklı, 2019) kullanılmıştır. Bu çalışmalarda, hem olumlu hem de olumsuz bilişleri ölçtüğü kabul edilen Bilişsel Üçlü Envanteri'nin dünya görüşü boyutunun olumsuz maddeleri ya ters kodlanarak ya da çıkartılarak değerlendirilmiştir. Olumlu dünya görüşünün, psikolojik sağlamlık, yaşam doyumu (Mak ve diğerleri, 2011: 613) özgecilik (Nacaroğlu, 2020: 44) ile olumlu yönde anlamlı ilişkilere sahip olduğu; ayrıca, psikolojik sağlamlık ile yaşam memnuniyeti ve depresif belirtiler arasında kısmi aracı rolü olduğu (Erarslan, 2014: 58) tespit edilmiştir.

Olumlu dünya algısı, alan yazındaki dünyaya ilişkin varsayımlar konusu ile ilişkilendirilebilir. Nitekim, Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği (Janoff-Bulman, 1989: 126; Yılmaz, 2008: 46) içerik açısından incelendiğinde dünya algısı tanımlamaları ile belirli şekillerde paralellik göstermektedir (karşılaştırma için bk. Dınvar, 2011: 54; bk. Yılmaz, 2008: 46). Dünyaya ilişkin varsayımların, özellikle dünyanın iyiliğine ilişkin biliş boyutunun, travma sonrası gelişimi etkilediği çeşitli araştırmalar ortaya konmuştur. Herhangi travmatik bir deneyime maruz kalan katılımcılar (Bolat, Bolat ve Taştan, 2020: 385); yakın partner şiddeti gören katılımcılar (Valdez ve Lilly, 2015: 224); eşlerinden şiddet görüp kadın konuk evlerine yerleşen katılımcılar (Gökler Danışman, Tarhan Uçar ve Okay, 2018: 541); terör olaylarına maruz kalan katılımcılar (Gökhan, 2019: 66) ile gerçekleştirilen çalışmalarda, dünyaya ilişkin varsayımların veya bu varsayımların olumlu dünya algısı ile ilişkilendirilebilecek çeşitli boyutlarının

travma sonrası gelişimin çeşitli düzeylerde anlamlı bir yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Gökhan (2019: 54)'ın çalışmasında, kişinin dünyanın iyiliğine ilişkin varsayımları ile travma sonrası gelişimi arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Yöntem bölümünde, araştırmada benimsenen model, araştırmanın örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve çözümlenmesi süreçleri açıklanmıştır.

2.1. Model

Araştırmada, ilişkisel tarama yöntemi tercih edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki çözümlemeleri, katsayıların saptandığı korelasyon ile gruplar arası farklılıkların belirlendiği karşılaştırma uygulamaları (bk. Karasar, 2016: 114-115) ile gerçekleştirilmiştir. Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve bilişsel üçlü arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmada bu değişkenlerin; yaş, cinsiyet, ekonomik durum, öznel dindarlık bildirimi, anne ve babanın eğitimi, dindarlığı, din eğitimi durumu; anne ve babaları tarafından maruz kaldıkları sosyal baskı, utandırılma, aşırı korumacı tavır, eleştirilme, diğer insanlar ile kıyaslanma tecrübeleri; sosyal yaşamlarında diğer insanlar tarafından maruz kaldıkları alay edilme, eleştirilme tecrübeleri; anne ve babaları ile olan duygusal yakınlık, yaşadıkları akran rekabeti, travmatik bir olay deneyimleyip deneyimlemedikleri, Allah tasavvurları, içinde bulundukları sosyal grubun diğer üyelerinin dindarlık durumu, gerçekçi olmayan hedefleri ile ilişkileri de araştırılmıştır.

2.2. Örneklem

Araştırmaya, İstanbul Üniversitesinde ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa evrenindeki halihazırda lisans eğitimi gören 727 öğrenci katılmıştır. "Herhangi bir dine bağlı değilim" (n=124) ve "Allah/Tanrı inancım yok" (n=4) seçeneklerini işaretleyen 128 katılımcı, araştırmanın değişkenlerinden biri olan Allah merkezlilik açısından, Allah Merkezlilik Ölçeği (Horozcu ve Güneş, 2020a) ile değerlendirilemeyeceği için analiz sürecine dahil edilmemiştir. Sonuç olarak araştırmanın örneklemini bu üniversitelerde eğitim gören 599 lisans öğrencisi oluşturmuştur. Bu bağlamda araştırma örnekleme, İstanbul Üniversitesi bünyesinde bulunan İlahiyat Fakültesi (n=89), Hukuk Fakültesi (n=50), İktisat Fakültesi (n=17), Edebiyat Fakültesi (n=61), Siyasal Bilgiler Fakültesi (n=40), Diş Hekimliği Fakültesi (n=6), İletişim Fakültesi

(n=33), Eczacılık Fakültesi (n=86), İşletme Fakültesi (n=3); İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa bünyesinde bulunan Eğitim Fakültesi (n=44), Hemşirelik Fakültesi (n=43); Sağlık Bilimleri Fakültesi (n=8), Veteriner Fakültesi (n=27), Mühendislik Fakültesi (n=32), iki üniversitede bulunan ve araştırmada tek grup olarak değerlendirilen Tıp Fakültesi (n=60) olarak belirlenmiştir.

Son haliyle, katılımcıların (n=599) %69.1'lik oranla 414'ü kadın iken, %30.9'luk oranla 185'i erkektir. Katılımcıların yaşları 17 ile 70 arasında değişse de 560 katılımcı 17-25 yaş aralığında bulunmaktadır ve araştırmadaki yaş ortalaması 22.11'dir. Ekonomik düzeyleri açısından %70 oran ile 473 katılımcı orta, %10.5 oran ile 63 katılımcı yüksek, %9.8 oran ile 59 katılımcı düşük ekonomik sınıfta bulunmaktadır. 4 katılımcı çok düşük düzeyde ekonomik sınıfta bulunduğunu bildirirken, çok yüksek ekonomik düzeye sahip olduğunu bildiren katılımcı yoktur.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada dindarlığın değerlendirilebilmesi amacıyla Allah Merkezlilik Ölçeği (AMÖ), başkası merkezli dışsallığın belirlenebilmesi amacıyla Başkası Merkezli Dışsallık Ölçeği (BMDÖ), olumlu bilişsel üçlünün değerlendirilebilmesi amacıyla ise Bilişsel Üçlü Envanteri (BÜE) kullanılmıştır. Bunlara ek olarak, katılımcılardan araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi formunu doldurmaları talep edilmiştir. Sonraki başlıklarda, bilgi formunun içeriği, kullanılan ölçeklerin istatistiki özellikleri detaylandırılmıştır.

2.3.1. Bilgi Formu

Bilgi formu, katılımcıların, fakültesi, yaşı, cinsiyeti, ekonomik durumu, öznel dindarlığı, anne ve baba eğitimi, dindarlığı, din eğitimi durumu; anne ve babaları tarafından maruz kaldıkları sosyal baskı, utandırılma, aşırı korumacı tavır, eleştirilme, diğer insanlar ile kıyaslanma tecrübeleri; sosyal yaşamlarında diğer insanlar tarafından maruz kaldıkları alay edilme, eleştirilme tecrübeleri; anne ve babaları ile olan duygusal yakınlıkları, yaşadıkları akran rekabeti, travmatik bir olay deneyimleyip deneyimlemedikleri, gerçekçi olmayan hedefleri, Allah tasavvurları, içinde bulundukları sosyal grubun diğer üyelerinin dindarlık durumu hakkında bilgi edinmeyi

hedefleyen sorulardan oluşmaktadır. Bilgi formunda yer alan sorular, ölçek geçerlik ve güvenirlik bağlamında istatistiki analize tabi tutulmamıştır.

2.3.2. Allah Merkezlilik Ölçeği (AMÖ)

Allah Merkezlilik Ölçeği (AMÖ), Horozcu ve Güneş (2020a) tarafından geliştirilmiştir. Allah merkezliliğe dair sekiz maddeden oluşan AMÖ'nün yalnızca yedinci maddesi ters kodlanmaktadır. Ölçeğin cevaplandırma sistemi¹⁰; 1: "Bana hiç uygun değil", 2: "Bana uygun değil", 3: "Bana biraz uygun", 4: "Bana kısmen uygun", 5: "Bana oldukça uygun", 6: "Bana büyük ölçüde uygun" ve 7: "Bana tamamen uygun" şeklindedir (s. 312). Ölçekten alınacak yüksek puanlar kişinin Allah merkezlilik düzeyinin yüksek; düşük puanlar ise Allah merkezlilik düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir. AMÖ, Allah merkezlilik düzeyi tespit edilmek istenen ilköğretim, lise, üniversite ve lisansüstü eğitim seviyesinde, 16 yaşının üzerindeki ergen ve yetişkinler için uygun bir araçtır (s. 310, 312).

AMÖ'nün tek faktörlü yapısının toplam varyansın %53.7'sini açıkladığı ortaya konmuştur. Faktör yük değerlerinin 0.62 ile 0.82 arasında, ortak varyans değerlerinin ise 0.39 ile 0.67 arasında değiştiği görülmüştür. Yapı geçerliğinin belirlenmesi için gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizinden sonra, yapılan doğrulayıcı faktör analizleri de ölçeğin yapı uyumunun iyi düzeyde olduğunu göstermiştir. Ölçeğin iç tutarlık kat sayısının tespiti için yapılan analizlerde Cronbach's Alpha değeri 0.89 olarak bulunmuştur. İki yarı güvenirliği için gerçekleştirilen testlerde birinci ve ikinci yarı için katsayılar sırasıyla 0.76 ve 0.77 olarak, iki yarı arası korelasyon katsayısı ise 0.81 olarak tespit edilmiştir (ss. 314-318). Bu araştırmada ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı 0.91 olarak bulunmuştur.

¹⁰ Anket uygulama sürecindeki zorunlu işaretleme kuralı nedeniyle, Allah/Tanrı inancı olmayan katılımcıları rastgele işaretleme yapmaya veya en düşük puanlı seçeneği işaretleyerek kategorik açıdan hatalı veriler sunmaya sevk etmemek adına, ölçeğin asıl formunda yer almayan "Allah/Tanrı inancım yok" seçeneği araştırma formuna (bk. EK-2) eklenmiş ancak analiz kapsamına alınmamıştır.

2.3.3. Başkası Merkezli Dışsallık Ölçeği (BMDÖ)

Başkası Merkezli Dışsallık Ölçeği (BMDÖ), Horozcu ve Güneş (2019) tarafından geliştirilmiştir. 4 boyuttan ve 12 maddeden oluşan BMDÖ'nün ikinci, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu maddeleri ters kodlanmaktadır. Ölçeğin cevaplandırma sistemi; 1: "Kesinlikle katılmıyorum", 2: "Pek katılmıyorum", 3: "Kısmen katılıyorum", 4: "Büyük ölçüde katılıyorum", 5: "Tamamen katılıyorum" şeklindedir. Ölçekten alınacak yüksek puanlar kişinin başkası merkezli dışsallık düzeyinin yüksek, alınan düşük puanlar ise başkası merkezli dışsallık düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir (s. 185). BMDÖ, başkası merkezli dışsallık düzeyi belirlenmek istenen ilköğretim, lise, üniversite ve lisansüstü eğitim seviyesinde, 16 yaşının üstündeki bireyler için uygun bir araçtır (s. 184).

BMDÖ (Horozcu ve Güneş, 2019)'nün 4 faktörlü yapısının toplam varyansın %60.7'sini açıkladığı ifade edilmiştir (ss. 186-187). Faktör analizleri sonucunda, 3 maddeden oluşan "beğenilme ve değer görme" boyutunu için 0.73 ile 0.82 arasında; yine 3 maddeden oluşan "sosyal temas" boyutu için 0.67 ile 0.78 arasında; 4 maddeden oluşan "değerlendirilme" boyutu için 0.60 ile 0.76 arasında; 2 maddeli "Yaranma ve hoş görünme" boyutu için ise 0.74 ile 0.84 arasında yük değerlerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizinden sonra gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin yapı uyumunun iyi düzeyde olduğu görülmüştür (ss. 188-189). İç tutarlığının göstergesi olan Cronbach's Alpha katsayı değerleri ölçeğin geneli için 0.80, her boyut için sırasıyla, 0.73, 0.74, 0.63 ve 0.61 olarak bulunmuştur. Son katsayı değerleri göz önünde bulundurulduğunda, araştırmalarda ölçeğin bütününe dikkate alınmasının daha isabetli olacağı vurgulanmaktadır (ss. 190-191).

Bu araştırmada, BMDÖ'nün geneli için Cronbach's Alpha katsayı değeri 0.62 olarak bulunmuş ve ölçek geliştirme çalışmasındaki değerlere kıyasla bu düşüşe ikinci ve onuncu soruların neden olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, ikinci ve onuncu soru çalışma sürecinin analiz kapsamına dahil edilmemiştir. Bu haliyle, araştırmada BMDÖ'nün ölçek geneli için iç tutarlık katsayısı 0.81 olarak bulunmuş, alt ölçekler kullanılmamıştır.

2.3.4. Bilişsel Üçlü Envanteri (BÜE)

Bilişsel Üçlü Envanteri (BÜE), Beckham ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması çalışmasını ise Özarslan ve Işıklı (2019) gerçekleştirmiştir. 3 boyuttan ve toplam 30 maddeden oluşan BÜE 6 tane de dolgu maddesi barındırmaktadır. Olumsuz maddelerin tamamının ters çevrilmesiyle birlikte alınan yüksek puanlar olumlu bilişsel üçlü düzeyinin yüksek olduğuna; alınan düşük puanlar ise olumsuz bilişsel üçlü düzeyinin yüksek olduğuna (Erarslan, 2015: 38) işaret etmektedir. Ölçeğin cevaplandırma sistemi, “1: Hiç katılmıyorum”, “2: Çoğunlukla katılmıyorum”, “3: Biraz katılmıyorum”, “4: Ne katılıyorum ne katılmıyorum”, “5: Biraz katılıyorum”, “6: Çoğunlukla katılıyorum”, “7: Tamamen katılıyorum” şeklindedir. BEÜ, asıl formu depresyon tanısı alan 26 katılımcı ile geliştirilmiş (Beckham ve diğerleri., 1985: 566), Türkçe uyarlama çalışmasında katılımcı olarak 337 üniversite öğrencisi yer almıştır (Özarslan ve Işıklı, 2019: 32).

BÜE (Erarslan ve Işıklı, 2019)’nin yapı geçerliğinin sınanması için açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiş ve üç faktörlü yapısı doğrulayıcı faktör analizi ile desteklenmiştir (s. 34, 36). Ölçekte Cronbach’s Alpha katsayısı, birinci boyut olan 10 maddeli “benlik algısı” için 0.85, ikinci boyut olan 10 maddeli “gelecek algısı” için 0.72, üçüncü boyut olan 10 maddeli “dünya algısı” için 0.87, ölçeğin geneli için bu katsayı 0.91 olarak tespit edilmiştir (s. 34). Ölçeğin asıl formunda da Beckham ve arkadaşları (1985) boyutlar özelinde iç tutarlık katsayılarını sırasıyla, 0.91, 0.81, 0.93, ölçek geneli için 0.95 olarak saptamıştır (s. 566).

Bizim çalışmamızda, BÜE’nin Cronbach’s Alpha iç güvenirlik katsayısı ise benlik, gelecek ve dünya boyutları için sırasıyla 0.86, 0.87, 0.75 olarak, ölçek geneli için ise bu katsayı 0.91 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin araştırmada kullanılabilmesi için araştırmacı, Arş. Gör. Özge Erarslan’dan elektronik posta yoluyla izin almıştır (bk. EK-5).

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın anket formu, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından incelenmiş ve uygulanması için onaylanmıştır (bk. EK-6). Anketi oluşturan tüm sorular çevrimiçi (Google Anket) anket uygulama sistemine girilmiş ve anketin çevrimiçi bağlantısı hedef kitleye ulaştırılmıştır. Katılımcılar anket sorularına cevaplamadan önce Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu (bk. EK-7) aracılığıyla bilgilendirilmiştir. Her bir katılımcının tüm soruları cevaplama süresi ortalama olarak 25-30 dakika sürmüştür.

2.5. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmaya dahil olan katılımcılardan elde edilen veriler, SPSS Statistics yazılımının 25.0 macOS sürümü ile çözümlenmiştir. Değişkenler arası ilişkileri belirlemek için Pearson Korelasyon analizi; gruplar arası farklılıklar için T Testi ve Tek Yönlü ANOVA analizleri kullanılmıştır. Post Hoc analizlerinde homojen dağılım gösteren gruplar için LSD testi, homojen dağılım göstermeyen bir grup için Games-Howell testi tercih edilmiştir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin tespiti için basit doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Ayrıca sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma olmak üzere tanımlayıcı istatistiki verilerden yararlanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde ilk önce, Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkiler; daha sonra birbirinden ayrı üst başlıklarda her konu ile yaş, cinsiyet, ekonomik durum ve ilgili diğer değişkenler arasındaki ilişkiler çözümlenmiş, elde edilen veriler alanyazında yer alan önceki bulgular ile karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

3.1. Allah Merkezlilik, Başkası Merkezli Dışsallık, Olumlu Bilişsel Üçlü Arasındaki İlişkiler

	Allah Merkezlilik	Başkası Merkezli Dışsallık	Olumlu Bilişsel Üçlü
Allah Merkezlilik	1	-,172**	,229**
Başkası Merkezli Dışsallık		1	-,318**
Olumlu Bilişsel Üçlü			1
**p<.01			

Tablo 1: Allah Merkezlilik, Başkası Merkezli Dışsallık ve Bilişsel Üçlü Arasındaki İlişkiler

Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve bilişsel üçlü arasındaki karşılıklı ilişkiyi test etmek için uygulanan Pearson Korelasyon analiz sonuçlarını içeren *Tablo 1* incelendiğinde, Allah merkezlilik ile başkası merkezli dışsallık arasında ($r=-,172$, $p<,01$) olumsuz yönde anlamlı bir ilişki; Allah merkezlilik ile olumlu bilişsel üçlü arasında ($r=,229$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki; başkası merkezli dışsallık ile bilişsel üçlü arasında ($r=-,318$, $p<,01$) ise olumsuz yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu veriler ile araştırmanın, *Allah merkezlilik ve olumlu bilişsel üçlü arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H1)*; *Allah merkezlilik ve başkası merkezli dışsallık arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H2)*; *Olumlu bilişsel üçlü ve başkası merkezli dışsallık arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H3)* denencelerinin tamamı desteklenmiştir.

Herhangi bir düzeyde dindar olduğunu bildiren katılımcılar veya herhangi düzeyde dindar olan tüm insanlar, kendi yaşamlarını değerlendirme ve düzenleme konularında, Yaratıcı olarak gördükleri Allah'ı birbirinden farklı seviyelerde dikkate alma eğilimi gösterir. Diğer taraftan, hayatının büyük bir bölümünü diğer insanlar ile etkileşim içerisinde sürdüren insan, bu ilişkide bazı geri bildirimlerin sürekli şekilde hedefi olur. Normal koşullarda, insan sosyal bir varlık olduğu için diğer insanların varlığının yadsınmaması psikolojik sağlık açısından önemli bir unsur olarak öne çıkarken, yaşamı düzenleme ve değerlendirme aşamalarında diğer insanların geri bildirimlerine verilen aşırı önem, yani başkası merkezli dışsallık, psikolojik sağlığı tehdit edebilir. Allah merkezlilik eğiliminin artmasıyla beraber görülen başkası merkezli dışsallık eğiliminin düşüşü, katılımcıların kendi yaşamlarını değerlendirme ve düzenleme konusunda ideal olanı, daha üst bir değer olarak kabul edilen Yaratıcı'nın buyruklarını diğer insanların düşünce ve değerlendirmelerine öncelendiği şeklinde yorumlanabilir.

Psikolojik açıdan sağlığı destekleyen unsurlar olarak kişinin benliği, geleceği ve dünya/deneyimleri hakkındaki olumlu algılarını ifade eden olumlu bilişsel üçlü ile başkası merkezli dışsallık arasındaki olumsuz ilişki, diğer insanların düşünce ve değerlendirmelerini önemsemenin, kişinin benliği, geleceği, deneyimleri hakkındaki algılarını olumsuz yönde şekillendirebileceği yorumuna imkan tanır. Diğer taraftan, olumlu benlik, gelecek ve dünya algı düzeyi yüksek kişilerin, başkalarının düşünce ve değerlendirmelerini önemseme konusunda aşırılaşmadığı da söylenebilir.

Önemli bir diğer husus, olumlu bilişsel üçlü düzeyi ile Allah merkezlilik düzeyi arasındaki olumlu ilişkidir. Allah merkezliliğin, katılımcıların daha olumlu benlik, gelecek ve dünya algısı kazanmasında etkili faktörlerden biri olduğu ileri sürülebilir.

Allah merkezlilik Ölçeği'nin tek boyutlu yapısıyla, Bilişsel Üçlü Envanteri'nin 3 olumlu boyutu arasındaki karşılıklı ilişkilerin test edilmesi adına başvuru olan Pearson Korelasyon analizinin sonuçlarını içeren *Tablo 2*'ye göre Allah merkezlilik, olumlu bilişsel üçlünün tüm boyutlarıyla olumlu yönde anlamlı ilişki içerisinde. Allah merkezlilik ile olumlu benlik algısı ($r=,222$ $p<,01$), olumlu gelecek algısı ($r=,182$, $p<,01$) ve olumlu dünya algısı ($r=,177$ $p<,01$) arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Bu verilere göre *Allah merkezlilik ve olumlu bilişsel üçlünün her alt*

boyutu arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır ($H1_a$) denencesi doğrulanmıştır.

	Allah Merkezlilik	Olumlu Benlik Algısı	Olumlu Gelecek Algısı	Olumlu Dünya Algısı
Allah Merkezlilik	1	,222**	,182**	,177**
Olumlu Benlik Algısı		1	,638**	,557**
Olumlu Gelecek Algısı			1	,540**
Olumlu Dünya Algısı				1
**p<.01				

Tablo 2: Allah Merkezlilik ile Olumlu Bilişsel Üçlü'nün Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

Kuramsal çerçevede tartışıldığı üzere, olumlu benlik algısı benlik saygısı çerçevesinde; olumlu gelecek algısı umut ve iyimserlik çerçevesinde; olumlu dünya algısı ise dünyaya ilişkin varsayımlar çerçevesinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla alanyazın değerlendirilmesi olumlu bilişsel üçlünün ilgili çerçevede, Allah merkezliliğin ise dindarlık çerçevesinde ele alınmasıyla gerçekleştirilebilir. Bu doğrultuda araştırma bulgularının, alanyazındaki pek çok çalışmayla bir bütünlük sergilediği söylenebilir. Benlik saygısı ile, Kımtır (2008: 256) dindarlığın inanç boyutu; Yılmaz (2017: 129) tecrübe boyutu; Şahin (2005: 191) bilgi boyutu; Koç (2009: 482) iç güdümlü dindarlık; Topuz (2013: 148) tahkiki dindarlık arasında olumlu yönde anlamlı ilişki tespit etmiştir. Olumlu gelecek algısı bağlamında, Çiğdem (2020: 111) umut ile dini tutum arasında; Kandemir (2016: 160) iç güdümlü dindarlık ile umut ve iyimserlik (ss. 176-177) arasında; Öztürk (2013: 85-86) ise iyimserlik ile dindarlık ve dini yönelim arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit etmiştir. Olumlu dünya algısı bağlamında değerlendirilen travma sonrası gelişim/büyüme konusunda, Doğan (2020: 232), iç güdümlü dindarlık ve olumlu dini başa çıkma ile; Gencer ve Cengil (2020: 345) ise hem olumlu hem de olumsuz dini başa çıkma ile travma sonrası gelişim arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler olduğunu saptamıştır.

Değerlendirme ölçütü, Yaratıcı olarak kabul edilen bir varlık olduğunda, katılımcıların benlikleri hakkındaki düşüncelerinin Allah'ın insanlar hakkındaki olumlu bildirimler içeren mesajlar ile şekillenmiş olması mümkündür:

“Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır.” (DİB, Tin/4); “... biz Ademoğluna şan, şeref ve nimetler verdik ... ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.” (DİB, İsra/70); “Allah ... size ... şekil verdi, şekillerinizi de güzel yaptı.” (DİB, Tegâbün/3).

Olumlu gelecek algısı ile Allah merkezlilik arasındaki olumlu ilişkiler de katılımcıların ümitli ve iyimser olmaları yönünde biçimlendirmeye çalışan mesajların katılımcılar tarafından dikkate alınması nedeniyle meydana geldiği ileri sürülebilir:

“... Kur'an ... dünya ve ahiret için yararlı işler yapan müminlere, kendileri için büyük bir mükafat olduğunu müjdeler.” (DİB, İsra/9); “... Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkar edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!” (DİB, Yusuf/87); “... Kim Allah'a saygısızlıktan sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu gösterir.” (DİB, Talak/2); “... Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” (DİB, Zümer/53).

Katılımcıların dünyaya yönelik, bir diğer ifade ile deneyimlerine yönelik olumlu algılarının işlemselleştirildiği olumlu dünya algısı düzeyi ile Allah merkezlilik arasındaki olumlu ilişki de onların değerlendirme ölçütü olarak kabul ettikleri Allah'ın insanlara gönderdiği, dış dünyada yaşanan olayların veya kişisel deneyimlerin anlamlandırılmasına katkıda bulunan mesajlar örnek gösterilerek açıklanabilir:

“Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Evet, doğrusu her güçlüğün yanında bir kolaylık var. O halde önemli bir işi bitirince hemen diğerine koyul. Ve yalnız rabbine yönel.” (DİB, İnşirah/5-8); “... Eğer siz sabreder ve sakınırsanız, onların tuzağı size hiçbir zarar vermez. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.” (DİB, Al-i İmran/120); “... Erdemli kişi[ler] ... anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler ...” (DİB, Bakara/177); “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele!” (DİB, Bakara/155); “Allah ve resulüne itaat edin, birbirinize düşmeyin, sonra zayıflarsınız ve zaferi elden geçirirsiniz. Sabredin, kuşkusuz Allah sabredenlerle beraberdir.” (DİB, Enfal/46).

3.1.1. Yordayıcılık Açısından Allah Merkezlilik, Başkası Merkezli Dışsallık, Olumlu Bilişsel Üçlü

Araştırmanın ana değişkenleri olarak ele alınan Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü, basit doğrusal regresyon analizi kullanılarak etkileycilik güçleri açısından teste tabi tutulmuştur.

R	R ²	β	t	f	p
,172	,030	-,172	-4,273	18,469	,000
Bağımlı Değişken: Başkası Merkezli Dışsallık					
Bağımsız Değişken: Allah Merkezlilik					

Tablo 3: Başkası Merkezli Dışsallık'ın Yordayıcısı Olarak Allah Merkezlilik

Tablo 3 incelendiğinde Allah merkezliliğin, başkası merkezli dışsallığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık üzerinde %3 oranında etkileme gücüne sahiptir. Beta katsayısı, her iki değişken arasında olumsuz yönde ilişki olduğunu göstermektedir ($\beta=-,172$; $t=-4,273$; $p=,000$). Elde edilen veriler ile, *Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallığın anlamlı bir yordayıcısıdır. (H2a)* denencesi destek görmüştür. Allah merkezliliğin, başkası merkezli dışsallığın anlamlı yordayıcılarından biri olduğu görülse de etkileme oranı oldukça düşüktür. Bu durum başkası merkezli dışsallık üzerinde Allah merkezliliğin çok etkili olmadığını, dindarlığın farklı işlemselleştirmelerinin veya teste tabi tutulmayan, aile tarafından yetiştirilme tarzı, sosyal statü gibi diğer değişkenlerin daha etkili olabileceğini göstermektedir.

R	R ²	β	t	f	p
,229	,052	,229	5,747	33,030	,000
Bağımlı Değişken: Olumlu Bilişsel Üçlü					
Bağımsız Değişken: Allah Merkezlilik					

Tablo 4: Olumlu Bilişsel Üçlü'nün Yordayıcısı Olarak Allah Merkezlilik

Tablo 4 incelendiğinde Allah merkezliliğin, olumlu bilişsel üçlünün anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Allah merkezlilik, olumlu bilişsel üçlü üzerinde %5.2 oranında etkileme gücüne sahiptir. Beta katsayısı ise her iki değişken arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir ($\beta=,229$; $t=5,747$; $p=,000$). Bu veriler ile, *Allah merkezlilik, olumlu bilişsel üçlünün anlamlı bir yordayıcısıdır. (H1_b)* denencesi desteklenmiştir. Her ne kadar anlamlı bir yordayıcı olsa da Allah merkezliliğin, olumlu bilişsel üçlü üzerindeki etkileycilik oranının düşük olması, olumlu bilişsel üçlünün dikkate alınmayan diğer değişkenlerden daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Bu değişkenler, dindarlığın işlemselleştirilmiş diğer tanımları olabileceği gibi sosyal veya psikolojik değişkenler de olabilir. Diğer taraftan, kişinin benlik, gelecek ve dünya hakkındaki olumlu algılarını ifade eden olumlu bilişsel üçlünün genel ve çok faktörlü yapısı Allah merkezlilik gibi tek bir değişken ile tam olarak açıklanamayacağı için Allah merkezliliğin %5.2'lik etkileme gücü normal olarak da kabul edilebilir.

R	R ²	β	t	f	p
,318	,101	-,318	-8,199	67,228	,000
Bağımlı Değişken: Olumlu Bilişsel Üçlü					
Bağımsız Değişken: Başkası Merkezli Dışsallık					

Tablo 5: Olumlu Bilişsel Üçlü'nün Yordayıcısı Olarak Başkası Merkezli Dışsallık

Tablo 5 incelendiğinde, başkası merkezli dışsallığın, olumlu bilişsel üçlünün anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Başkası merkezli dışsallık, olumlu bilişsel üçlü üzerinde %10.1 oranında etkileme gücüne sahiptir. Beta katsayısı, her iki değişken arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir ($\beta=-,318$; $t=-8,119$; $p=,000$). Analize ilişkin veriler ile, *başkası merkezli dışsallığın, olumlu bilişsel üçlünün anlamlı bir yordayıcısıdır. (H3a)* denencesi doğrulanmıştır. Kişinin benlik, gelecek ve dünya hakkındaki olumlu algılarını ifade ediyor olması açısından oldukça geniş sınırları olan olumlu bilişsel üçlünün üzerinde pek çok değişkenin etkileyicilik potansiyeli olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda olumsuz bir psikolojik değişken olarak başkası merkezli dışsallığın, olumlu bilişsel üçlü üzerindeki %10.1'lik etkileme gücü dikkate değer kabul edilebilir.

3.2. Allah Merkezlilik ve İlgili Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Bu bölümde Allah merkezlilik ile yaş, cinsiyet ve ekonomik düzey gibi değişkenlerin yanı sıra, Allah merkezlilik ile ilişkili olabileceği varsayılan diğer değişkenlerin Allah merkezlilik ile ilişkisi incelenmiş, bulgular alanyazın ile karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

3.2.1. Yaş

	Yaş Aralıkları	N	X	SS	Varyans Kaynağı	KT	SD	KO	f	p	Farklılık
Allah Merkezlilik	17-20 (1)	208	4,73	1,40	Gruplar Arası	8,722	2	4,361	2,360	,095	
	20-22 (2)	245	4,71	1,36							
	22-70 (3)	146	5,00	1,27	Grup İçi	1101,530	596	1,848			
					Toplam	1110,252	598				
	Toplam	599	4,78	1,36							

Tablo 6: Allah Merkezlilik Puan Ortalamaları ile Yaş Arasındaki İlişki

ANOVA analizi sonuçlarının yer aldığı Tablo 6 incelendiğinde Allah merkezliliğin katılımcıların yaş gruplarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($F=2,360$; $p>.05$). Bu veriler ile, *Allah merkezlilik ortalama puanları, yaş değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. (H4)* denencesi doğrulanmıştır. Üniversite öğrencileri örnekleminde gerçekleştiren bazı araştırmalarda (Ayten, 2013: 20; Karslı, 2020: 186; 2020b: 63; 2020c: 322; Kocagöz Uzun, 2019: 112; Öztürk, 2013: 64) da yaş değişkeni ile dindarlık arasında herhangi bir anlamlı farklılaşma veya ilişki olmadığı ortaya konmuştur. Bu ve benzer sonuçlar, örneklem grubunun birbirine oldukça yakın yaşlarda olan üniversite öğrencileri olduğu düşünüldüğünde kabul edilebilirdir. Nitekim, bu araştırmada 599 katılımcıdan 560'ı 17-25 yaş aralığındayken, örneklemin yaş ortalaması 22.11'dir.

3.2.2. Cinsiyet

	Gruplar	N	X	SS	t Testi		
					t	sd	p
Allah Merkezlilik	Kadın	414	4,81	1,3886	,752	597	,461
	Erkek	185	4,72	1,3152			

Tablo 7: Allah Merkezlilik Puan Ortalamaları ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

T Testi sonuçlarının yer aldığı Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların Allah merkezlilik puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($t[597]=,752$; $p>,05$). Buna göre, *Allah merkezlilik ortalama puanları, cinsiyet değişkeninde kadın katılımcıların lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır. (H5)* denencesi desteklenmemiştir. Üniversite öğrencileri örnekleminde gerçekleştirilen çalışmalarda dindarlık düzeyi açısından kadınlar lehine görülen farklılaşmalar (Karslı, 2020: 187; 2020b: 63; 2020c: 322; Uysal ve Turan, 2019: 80) bulunmakla beraber, cinsiyetler arasında herhangi anlamlı bir farklılık bulunmadığına işaret eden araştırmalar (Kıraç, 2013: 173; Kocagöz Uzun, 2019: 110; Öztürk, 2013: 61) da bulunmaktadır. Bizim tahminimiz, dindarlık konusundaki alanyazındaki kadınların lehine bulunan sonuçlar ile şekillenmişti. Allah merkezlilik, doğru ve yanlış değerlendirmesi ya da tercihinde; duygu, düşünce ve davranışın belirlenmesinde ölçütün insan yerine ideal olarak görülen Yaratıcı'yı öneleme eğilimidir. Bu açıdan, Allah merkezliliğin genel bir karakteristik gösterdiği, cinsiyet faktörü açısından bir farklılaşmanın gerçekleşmediği ifade edilebilir.

3.2.3. Ekonomik Düzey

Öznel Ekonomik Bildirim	-,008	$p>,05$
Allah Merkezlilik		N: 599

Tablo 8: Allah Merkezlilik ile Öznel Ekonomik Bildirim Arasındaki İlişki

Katılımcıların öznel ekonomik bildirim düzeyleri ile Allah merkezlilik arasındaki ilişkinin sınanması için gerçekleştirilen Pearson Korelasyon analizine ilişkin veri Tablo 8'de görülmektedir. Buna göre, katılımcıların ekonomik düzeylerinin yükselme eğilimi ile Allah merkezlilik arasında ($r=-,008$, $p>,05$) olumsuz yönde bir ilişki bulunsun da bu ilişki anlamlılık düzeyine erişememiştir. Dolayısıyla *Allah merkezlilik ile öznel*

ekonomik bildirim arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H6) denencesi desteklenmemiştir. Ekonomik düzeyin artışı ile dindarlık düzeyinin artışı arasında olumlu yönde ilişkiye işaret eden üniversite öğrencisi örnekleminde çalışmalar (Karslı, 2020b: 63; 2020c: 322; Kocagöz Uzun, 2019: 119) bulunmakla birlikte, her iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını (Karslı, 2020: 186) ya da gruplar arası farklılıkların anlamlı olmadığını bildiren araştırmalar (Altun, 2015: 83; Göcen, 2015: 589; Öztürk, 2013: 73) da bulunmaktadır. Bu araştırmada 599 katılımcının 473'ü gelir düzeyinin orta olduğunu bildirmiştir. Ekonomik düzey ile Allah merkezlilik arasında herhangi bir ilişkinin bulunmaması, katılımcıların, halihazırda devlet üniversitelerinde okuduğu, örneklemini oluşturan kitlenin büyük bir bölümünün ortalama gelire sahip ailelerin üyeleri olmasıyla açıklanabilir. Nitekim araştırmada, ekonomik düzeyin bakımından en düşük seçeneğini işaretleyen 4 katılımcı bulunurken, çok yüksek seçeneğini işaretleyen hiçbir katılımcı yoktur. Aslında, katılımcı özelliklerindeki farklılığı doğru şekilde tespit edebilmek için 5'li likert şeklinde sorulan bu soruda ayırıcılık özelliğinin artırılması için 7'li veya 9'lu likert tercih edilmesi gerekirdi.

3.2.4. Anne ve Babanın Dindarlığı

N: 599 (Anne) N: 589 (Baba)	Annenin Dindarlık Düzeyi	Babanın Dindarlık Düzeyi	Allah Merkezlilik
Annenin Dindarlık Düzeyi	1	,533**	,195**
Babanın Dindarlık Düzeyi		1	,210**
Allah Merkezlilik			1
**p<.01			

Tablo 9: Allah Merkezlilik ile Anne ve Babanın Dindarlığı Arasındaki İlişki

Katılımcıların öznel bildirimlerine dayanan anne ve babanın dindarlık düzeyi ile Allah merkezlilik arasındaki ilişkilerin test edilebilmesi için Pearson Korelasyon analizine başvurulmuştur. Buna göre, annenin dindarlık düzeyi ile Allah merkezlilik arasında ($r=,195$, $p<,01$) ve babanın dindarlık düzeyi ile katılımcıların Allah merkezlilik düzeyi arasında ($r=,210$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (bk. Tablo 9). Böylece, *Allah merkezlilik ile anne ve babanın dindarlığı arasında olumlu*

yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H7) denencesi desteklenmiştir. Alanyazında, anne ve babanın (Kocagöz Uzun, 2019: 130-131) veya ailenin (Göcen, 2015: 588; Kimter, 2008: 208-210) dindarlığının katılımcıların dindarlığı üzerinde farklılaştırıcı etki sağladığı yönünde bulgular yer almaktadır. Bizim araştırmamızdaki analiz verileri, anne ve babası dindar olan katılımcıların daha fazla Allah merkezli olma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle, dindar ebeveynlerin çocuklarını daha çok Allah merkezli düşünmeye ve davranmaya uygun şekilde yetiştirdiklerini veya kendi yaşantılarıyla rol-model olduklarını söylemek mümkündür.

3.2.5. Anne ve Babanın Resmî Eğitimi

N: 599 (Anne) N: 595 (Baba)	Annenin Formal Eğitim Düzeyi	Babanın Formal Eğitim Düzeyi	Allah Merkezlilik
Annenin Formal Eğitim Düzeyi	1	,599**	-,121**
Babanın Formal Eğitim Düzeyi		1	-,073
Allah Merkezlilik			1
**p<.01			

Tablo 10: Allah Merkezlilik ile Anne ve Babanın Resmi Eğitimi Arasındaki İlişki

Anne ve babanın resmi eğitim düzeyleriyle, katılımcıların Allah merkezlilikleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilen Pearson Korelasyon analizine göre, annenin resmi eğitim düzeyi ile Allah merkezlilik arasında ($r=-,121$, $p<,01$) olumsuz yönde anlamlı ilişki saptanırken, babanın resmi eğitim düzeyi ile Allah merkezlilik arasında ($r=-,073$ $p>,05$) olumsuz yönde fakat anlamlı olmayan ilişki saptanmıştır (bk. Tablo 10). Buna göre *Allah merkezlilik ile anne ve babanın resmi eğitim düzeyi değişkeni arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H8)* denencesi kısmen desteklenmiştir. Alanyazında, anne ve babanın eğitim seviyesinin, katılımcıların dindarlık ortalama puanlarını farklılaştırıcı etkiye sahip olduğunu bildiren araştırmalar (Altun, 2015: 90-92; Kimter, 2008: 197-200; Kocagöz Uzun, 2019: 120-121; Öztürk, 2013: 77-78) bulunmaktadır.

Annenin resmi eğitim seviyesi yükseldikçe katılımcıların Allah merkezlilik düzeylerinde yaşanan düşüş, annenin din eğitimi olmayan seküler eğitim modelinden

etkilenmesinden kaynaklanabilir. Benzer şekilde, zaten dindar olmayan anneler dindar olanlara oranla resmi eğitimin daha üst kademelerine ulaştığı için Allah merkezlilik düzeyi ile annenin eğitim seviyesi arasında olumsuz bir ilişki ortaya çıkmış olabilir. Yani eğitim seviyesinden ziyade annenin düşük seviyedeki dindarlığı önemli bir etken olabilir. Babanın resmi eğitimi değişkeni ile katılımcının Allah merkezliliği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmaması ise kişinin annesiyle olan ilişkisinin babasıyla olan ilişkisinden en azından bu konuda daha belirleyici olduğuna işaret edebilir.

Katılımcıların Allah merkezlilikleri ile anne ve babalarının eğitim seviyeleri arasındaki biri olumsuz, diğeri anlamsız iki ilişki, verilen eğitimin din eğitimi kapsayıp kapsamadığı tam olarak bilinemediğinden ikinci bir analize ihtiyaç duyulmuştur.

N: 599 (Anne-Baba veya Bakım Vericiler)			
	Annenin Din Eğitimi Düzeyi	Babanın Din Eğitimi Düzeyi	Allah Merkezlilik
Annenin Din Eğitimi Düzeyi	1	,525**	,106**
Babanın Din Eğitimi Düzeyi		1	,144**
Allah Merkezlilik			1
**p<.01			

Tablo 11: Allah Merkezlilik ile Anne ve Babanın Din Eğitimi Arasındaki İlişki

Katılımcıların öznel bildirimlerine dayanan anne ve babanın (anne baba yoksa onlar yerine bakım veren kişilerin) din eğitimi düzeyi ile Allah merkezlilik arasındaki ilişkilerin test edilebilmesi için Pearson Korelasyon analizine başvurulmuştur. Tablo 11’de yer alan analiz verilerine göre, annenin din eğitimi düzeyi ile Allah merkezlilik arasında ($r=,106$, $p<,01$) ve babanın din eğitimi düzeyi ile Allah merkezlilik arasında ($r=,144$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı ilişkiler olduğu bulgulanmıştır. Bu bağlamda, *Allah merkezlilik ile anne ve babanın din eğitimi düzeyi arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. ($H8_a$)* denencesi desteklenmiştir. Bu durum, aile içinde, okulda din kültürü dersinde, imam-hatip liselerinde, ilahiyat fakültelerinde, Kuran kurslarında, dernek veya cemaatlerde din eğitimi almış anne ve babaların, çocuklarını aldıkları eğitim nedeniyle Allah merkezli yetiştirme eğiliminde olabileceği anlamını taşır. Fakat bu ilişkiyi sadece din eğitimiyle açıklamak yeterli olmayabilir. İlk yorumu

destekleyecek muhtemel başka bir yorum, din eğitimi almış anne ve babanın daha da dindarlaştığı veya zaten dindar olduğu için din eğitimi almaya yöneldiği dolayısıyla çocuklarını da dindarlığa uygun şekilde Allah merkezli olma yönünde etkilemiş olmasıdır.

3.2.6. Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık

N: 598 (Anne)	Anne ile Duygusal Yakınlık	Baba ile Duygusal Yakınlık	Allah Merkezlilik
N: 582 (Baba)			
Anne ile Duygusal Yakınlık	1	,347**	,165**
Baba ile Duygusal Yakınlık		1	,158**
Allah Merkezlilik			1
**p<.01			

Tablo 12: Allah Merkezlilik ile Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık Arasındaki İlişki

Katılımcıların anne ve babalarıyla olan duygusal yakınlıkları ile Allah merkezlilik arasındaki ilişkinin test edilebilmesi amacıyla Pearson Korelasyon analizine başvurulmuştur. *Tablo 12*'da yer alan analiz sonuçlarına göre katılımcıların Allah merkezlilik düzeyleri ile anneleri ($r=,165$, $p<,01$) ve babaları ($r=,158$, $p<,01$) ile olan duygusal yakınlıkları arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre, *Allah merkezlilik ile anne ve baba ile olan duygusal yakınlık arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H9) denencesi destek bulmuştur.*

Anne ve babanın, kendi genetik miraslarını aktarmak, çocuklarına rol model olmak, hayatı öğrenmesinde ona rehberlik etmek vb. suretle bireyi davranışsal, düşünsel ve duygusal olarak en fazla etkileyen kişiler olduğu söylenebilir. Çocuğun, genel olarak çevresiyle olan ilişkisine ebeveynleri ile geliştirdiği duygusal yakınlıktan elde ettiği güven, samimiyet, değerli bulma gibi unsurları yansıtmaya ihtimali, dinin ana unsuru olan Allah ile olan iletişimde benzer şekilde olabileceğini düşündürür. Bu açıdan katılımcıların hem anne hem baba ile olan duygusal yakınlığı Yaratıcı ile de kurması, yani Yaratıcı'yı kendine duygusal olarak yakın görmesi ve otorite olması bakımından dikkate alması, Allah merkezliliği artıran nedenler arasında sayılabilir.

Allah Merkezlilik											
	Duygusal Yakınlık	N	X	SS	Varyans Kaynağı	KT	SD	KO	f	p	Farklılık
Anne ile	Mesafeli (1)	46	4,04	1,435	Gruplar Arası	35,027	3	11,676	6,473	,000	4>1 4>2 3>1 2>1
	Normal (2)	122	4,65	1,240							
	Yakın (3)	197	4,83	1,307	Grup İçi	1071,376	594	1,804			
	Çok Yakın (4)	233	4,96	1,404	Toplam	1106,403	597				
	Toplam	598	4,78	1,361							
Baba ile	Mesafeli (1)	127	4,49	1,434	Gruplar Arası	23,471	3	4,313	,005	4>1 4>2 3>1	
	Normal (2)	212	4,72	1,276							
	Yakın (3)	146	4,93	1,399	Grup İçi	1048,557	578				
	Çok Yakın (4)	97	5,08	1,358	Toplam	1072,028	581				
	Toplam	582	4,78	1,358							

Tablo 13: Allah Merkezlilik Ortalama Puanları ile Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık Arasındaki İlişki

Katılımcıların anne ve babalarıyla olan duygusal yakınlıkları bağlamında Allah merkezlilik ortalama puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı ANOVA analizi ile sınanmıştır. Analiz sonucunda, hem anne ile olan duygusal yakınlık ($F=6,473$; $p<0.05$) hem de baba ile olan duygusal yakınlık ($F=4,313$; $p<0.05$) durumuna göre Allah merkezlilik ortalama puanlarının farklılaştığı tespit edilmiştir (bk. Tablo 13). Buna göre, *Allah merkezlilik ortalama puanları, anne ve baba ile olan duygusal yakınlık değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. (H9a)* denencesi desteklenmiştir. Farklılığın hangi gruplar düzeyinde gerçekleştiği ise LSD testi ile kontrol edilmiştir. Anne ile olan duygusal yakınlık değişkeninde, kendilerini duygusal açıdan *çok yakın* olarak tanımlayan grubun lehine olmak üzere, yakınlığını *normal* ve *mesafeli* olarak tanımlayan gruplar ile farklılaşma tespit edilmiştir. Annesiyle duygusal yakınlığını *yakın* ve *normal* olarak tanımlayan grupların lehine farklılaşma ise, *mesafeli* grup üzerinde gerçekleşmiştir.

Baba ile olan duygusal yakınlık değişkeninde ise, kendilerini duygusal açıdan *çok yakın* olarak tanımlayan grubun lehine olmak üzere *normal* ve *mesafeli* grup ile farklılaşmanın söz konusu olduğu görülmektedir. Buraya kadar, anne ve baba değişkenlerindeki farklılaşmalar aynıdır. Farklı bir bulgu olarak, babası ile duygusal yakınlığını sadece *yakın* olarak tanımlayan grubun, *mesafeli* gruptan farklılaştığı tespit edilmiştir. Anne ve baba ile duygusal yakınlıklarının çok yakın, yakın, normal olduğunu ifade eden katılımcı grupları kategorik olarak alt gruplarından daha fazla Allah merkezli olduğu görülmektedir. Anne değişkeninde bütün gruplar arasında fark bulunmaktadır fakat baba değişkeninde *normal* ve *mesafeli* gruplar arasında farklılık bulunmamaktadır. Bu durumun, katılımcıların babalarıyla olan mesafeli ilişkileri kültürel olarak normal olarak kabul edebileceği ihtimali nedeniyle meydana geldiği söylenebilir.

Anne ile olan duygusal yakınlığın bütün aşamalarda birbirinden farklılaşması, kültürel bazı kodlarla açıklanabilir. Baba ile duygusal yakınlığın *mesafeli* olması, normal kabul edilebilirken; anne ile *mesafeli* duygusal yakınlığın normal kabul edilmesi kültürel açıdan pek mümkün değildir. Çünkü küçüklüğünden itibaren devamlı surette evde bulunan anne ile daha sık görüşülmesi, anne ile daha fazla deneyim paylaşılması ve annelerin babalara göre biyolojik açıdan daha çok duygusal olmaları çocuklarıyla daha yoğun duygusal birlikteliklere zemin oluşturabilir. Öte yandan tıpkı babanın Türk toplumunda annenin aksine otoriteyi biraz daha fazla temsil etmesi, sert olması, bazı deneyimlerden babanın haberdar edilmemesi ya da sonradan haberdar edilmesi gibi kültürel kodlar, katılımcıların anne ile olan duygusal yakınlığın farklı değişkenler üzerinde, bu araştırmada ise Allah merkezlilik üzerinde daha yoğun etkileme gücü olduğuna işaret etmektedir.

3.2.7. Anne ve Babanın “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı

N: 599 (Anne)	Annenin “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı	Babanın “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı	Allah Merkezlilik
N: 587 (Baba)			
Annenin “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı	1	,493**	-,091*
Babanın “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı		1	-,088*
Allah Merkezlilik			1

*p<.05, **p<.01

Tablo 14: Allah Merkezlilik ile Anne ve Babanın “Elalem ne der!” Yaklaşımı Arasındaki İlişki

Anne ve babanın sosyal açıdan baskısını ifade eden, “elalem ne der!” yaklaşımına maruz kalma ile Allah merkezlilik arasındaki ilişkiye dair Pearson Korelasyon analizi verileri Tablo 11’de yer almaktadır. Tablo 14’te, Allah merkezlilik düzeyi ile annenin ($r=,154$, $p<,05$) ve babanın ($r=,154$, $p<,05$) “elalem ne der!” yaklaşım düzeyi arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Buna göre Allah merkezlilik ile anne ve babanın “elalem ne der!” yaklaşımı arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H10) denencesi desteklenmiştir. Tipik bir “başkaları buna/bu yaptığının ne der?” sorusu ile başlayan anne ve babanın sosyal baskısı, kişinin iletişim halinde olduğu diğer insanları kendi yaşamındaki özne haline getirmesiyle sonuçlanan bir süreç ile son bulabilir. İnsanın sosyal bir varlık olması nedeniyle iletişim halinde olduğu diğer insanları dikkate alması normal karşılanabilecek iken, diğer insanları dikkate alması konusunda sürekli baskıcı bir tutum ise kişinin bireyliğine, öznelliğine ket vurabilir. Dolayısıyla, kişinin ideal olana ya da kendince ideal olana uymaktansa, çevresindeki insanların ne diyeceğine dönük çıktılarına göre davranması söz konusu olabilir.

Anne ve babanın diğer insanların ne dediğine veya diyeceğine fazlaca vurgu yapması, en azından dindar ailelerde Allah’ın ne diyeceğine yönelik fazlaca vurgu yapması eğilimini de beraberinde getirebilir. Dolayısıyla “diğer insanlar ne der!” yaklaşımı ile Allah merkezlilik (Allah ne der!) arasında olumlu yönde bir ilişki olması gerektiğini de ileri sürebilirdik. Fakat her iki değişken arasında görülen bu olumsuz ilişki kişinin sosyal baskı görmesinin, yani diğer insanların ne söyleyeceğini fazlaca umursamasının Allah merkezliliğe de ket vurduğuna işaret eden bir tablo söz

konusudur (Allah'ın ne söylediğine bakmaktansa diğerlerinin ne söylediğine bakmak). Bir diğer ihtimal ise, ebeveynleri tarafından sosyal baskıya maruz bırakılan katılımcıların bir tepki olarak diğerlerinin ne diyeceğini umursamamasıdır. Dolayısıyla anne ve babanın bu yöndeki baskısının, Allah'ı umursamamayı, diğer ifade ile Allah merkezli olmama eğilimini desteklediği söylenebilir.

3.2.8. Öznel Dindarlık

Öznel Dindarlık		**p<.01
Allah Merkezlilik	,704**	N: 599

Tablo 15: Allah Merkezlilik ile Öznel Dindarlık Arasındaki İlişki

Herhangi bir ölçüte tabi tutulmadan katılımcıların kendilerini ne kadar dindar gördüklerini ifade eden öznel dindarlık bildirimleri ile Allah merkezlilik arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile test edilmiştir. *Tablo 15*'te yer alan korelasyon analizi verisine göre katılımcıların öznel dindarlık düzeylerinin yükselme eğilimi ile Allah merkezlilik arasında ($r=,704$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla, *Allah merkezlilik ile öznel dindarlık düzeyinin artması arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H11)* denencesi desteklenmiştir. Dindarlığın önemli temsillerinden biri olarak ileri sürülen Allah merkezliliğin kişinin kendini ne kadar dindar gördüğünün yüksek katsayı değeri ile ilişkili olması önemlidir. Kendisini dindar görmeyen kişilerin Allah merkezliliğinin de düşük olması ya da tam tersi, kişinin dinden ne anladığıyla Allah merkezliliğin paralel yönde ilerlediğini de gösterir.

		Öznel Dindarlık Bildirimi	N	X	SS	Varyans Kaynağı	KT	SD	KO	f	p	Farklılık
Allah Merkezlilik	Dinim var ama dindar değilim (1)	100	3,09	1,09	Gruplar Arası	563,826	3	187,942	204,6	,000	4>3 4>2 4>1 3>2 3>1 2>1	
	Biraz dindarım (2)	166	4,21	1,14								
	Dindarım (3)	292	5,51	,816	Grup İçi	546,425	595	,918				
	Çok dindarım (4)	41	6,07	,620	Toplam	1110,252	598					
	Toplam	599	4,78	1,36								

Tablo 16: Allah Merkezlilik Ortalama Puanları ile Öznel Dindarlık Arasındaki İlişki

Katılımcıların öznel dindarlık bildirimlerine göre Allah merkezlilik puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını test edebilmek amacıyla başvuru ANOVA analizine göre gruplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($F=204,6$; $p<0.05$). Buna göre *Allah merkezlilik ortalama puanları, öznel dindarlık bildirimlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. (H_{11a})* denencesi desteklenmiştir. Farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek için kullanılan Games-Howell analizine göre üst kategoride bulunan her grup kendi alt grup veya gruplarından anlamlı şekilde farklılaşmıştır (bk. Tablo 16). Allah merkezliliğin her dindarlık seviyesi grubuna göre farklılaşması, Allah merkezliliğin her grupta kayda değer bir farklılıkla yer aldığının göstergesidir. Allah merkezliliğin her düzeydeki dindarlık grubunda farklılaşması kategorik açıdan kuşatıcı bir yapıda olduğuna işaret edebilir. Eğer her grup düzeyinde farklılaşma görülmeseydi, yani bazı gruplar birbiri ile karışsaydı, Allah merkezliliğin katılımcıların dindarlık düzeyini belirlemek için yeterince kuşatıcı olmadığı itirazı yapılabilirdi. Kavros (2014b: 770), genel nüfus üzerinde gerçekleştirilen dindarlık ölçümlerinde pek çok dini davranışı inancın yalnızca bir boyutunun yordayabildiğini, kendisini dindar gören bireyler söz konusu olduğunda dindarlığın birbirinden farklı boyutlarının önem kazandığını belirtmiştir. Bu araştırmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin ortalama bir dindarlık profilinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda Allah merkezliliğin dindarlığı genel olarak tahmin edebildiği ileri sürülebilir.

3.2.9. Allah Tasavvurları

Katılımcılardan, terk edici Allah tasavvuru düzeyinin tespiti için, “Zor zamanlar (ekonomik sıkıntılar, ailevi sıkıntılar, kaygı ve stres gibi psikolojik sıkıntılar) yaşadığımda Allah’ın beni terk ettiğini düşünüyorum.” ifadesine hangi ölçüde katıldıklarını bildirmeleri istenmiştir. Koruyucu ve sevecen Allah tasavvuru için “Allah’ın bana karşı koruyucu ve sevecen olduğunu düşünüyorum.” ifadesine; cezalandırıcı Allah tasavvuru düzeyinin tespiti için ise “Yaşadığım herhangi bir olumsuzluğun (yaşadığınız trafik kazaları, yaşadığınız depremler, fiziksel yaralanmalarınız, yakınlarınızın ölümü gibi) Allah tarafından verilen bir ceza olduğunu düşünüyorum.” ifadesine hangi derecede katıldıkları sorulmuştur.

N: 599	Allah Merkezlilik	Koruyucu/Sevecen Allah Tasavvuru	Cezalandırıcı Allah Tasavvuru	Terk Edici Allah Tasavvuru
Allah Merkezlilik	1	,582**	,128**	-,395**
Koruyucu/Sevecen Allah Tasavvuru		1	,072	-,506**
Cezalandırıcı Allah Tasavvuru			1	,73
Terk Edici Allah Tasavvuru				1
p>,05, **p<.01				

Tablo 17: Allah Merkezlilik ile Allah Tasavvurları Arasındaki İlişkiler

Katılımcıların Allah hakkındaki tasavvurlarının Allah merkezlilik düzeyi ile ilişkisini test edebilmek amacıyla Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Tablo 17’de bulunan veriler, Allah merkezlilik ile koruyucu/sevecen Allah tasavvuru arasında ($r=,582$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı; cezalandırıcı Allah tasavvuru arasında ($r=,128$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı; terk edici Allah tasavvuru arasında ($r=-,395$, $p<,01$) arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Buna göre, *Allah merkezlilik ile koruyucu/sevecen Allah tasavvuru arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H11_a)* ve *Allah merkezlilik ile terk edici Allah tasavvuru arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H11_c)* denenceleri desteklenirken; *Allah merkezlilik ile cezalandırıcı Allah tasavvuru arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H11_b)* denencesi desteklenmemiştir.

Mehmedoğlu (2011: 199), Allah inancı ile Tanrı tasavvurlarını konu edindiği bir çalışmada, Allah inancı ile merhametli, koruyup gözeten, cezalandıran, yakın, dost, seven Tanrı tasavvurları arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulgulamıştır. Allah inancı ile Tanrı tasavvuru arasındaki aynı bulgular, cezalandırıcı boyutu dışında, Bayraktutar (2019: 159) tarafından tekrarlanmıştır. Diğer taraftan, öznel dindarlık bildirimleri ile merhametli, yetkin Tanrı tasavvurları arasında olumlu ilişkiler bulunurken (Savrun, 2020: 84); öznel dindarlık algısının dindarlığın lehine olacak şekilde, merhametli, koruyup gözeten, intikam alan Tanrı tasavvur düzeylerinin artmasında farklılaştırıcı bir etkisi (Akyüz, 2010: 81) olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların, koruyucu/sevecen Allah tasavvuru, karşılaşılan sorunlu süreçlerde Yaratıcı'nın kendisini koruyacağı, din açısından uygun olmayan davranış, düşünce veya duyguları olsa bile kendisini bu süreçte destekleyen bir Yaratıcı'nın varlığını bilmesi kişinin Allah merkezlilik eğiliminin artması açısından bir kaynak görevi görebilir. Zaten Allah merkezli olan katılımcıların, koruyucu/sevecen bir Tanrı tasavvuruna yönelmesi ise uzak bir yorum olarak değerlendirilebilir.

Cezalandırıcı Allah tasavvuru değişkeni ile Allah merkezlilik arasındaki olumlu ilişki, Allah merkezlilik eğilimine olumsuz Allah tasavvurlarının da eşlik edebileceğini ortaya koyar. Her iki değişken arasındaki olumlu ilişkiye dayanarak, kendisini cezalandırmaktan korkan bir Yaratıcı düşüncesinin Allah merkezlilik eğilimini beslediğini ileri sürebiliriz. Yani, cezalandırılmaktan (doğal afetler, trafik kazaları vb.) korkan kişi, yaşamını Allah merkezli yaşam biçimine uygun hale getirme gayretinde bulunabilir. Buradan hareketle, koruyucu/sevecen Tanrı tasavvurunun Allah merkezlilik eğilimlerini artırdığı yakın yorum olarak; Allah merkezli olmanın koruyucu/sevecen Tanrı tasavvuru eğilimini artırdığı uzak yorum olarak kabul edilebilir. Cezalandırıcı Tanrı tasavvuru ile Allah merkezlilik arasındaki olumlu ilişkide ise, cezalandırılmaktan korkan kişinin Allah merkezli olması uzak yorum olarak; Allah merkezli olan kişinin cezalandırıcı Yaratıcı tasavvuru eğilimini artırması yakın yorum olarak kabul edilebilir.

Üçüncü değişken olan terk edici Allah tasavvuru ile Allah merkezlilik arasında olumsuz yönde bir ilişki tahmin edilmiştir. Bunun nedeni, var olduğunu kabul ettiği bir Yaratıcı fikri olsa da kişinin kendisini herhangi bir nedenle terk ettiği ya da kendisiyle ilgilenmediği bir Yaratıcı'nın odağında hayatını sürdürmesi pek olası olmamasıdır. Bu

bağlamda, Terk edici Allah tasavvurunun Allah merkezlilik eğilimini artırdığı oldukça uzak bir yorum olarak kabul edilebilecek olsa da, Allah merkezlilik eğilimi yüksek kişilerin terk eden bir Yaratıcı tasavvurundan uzaklaşmaları yakın yorum olarak kabul edilebilir.

3.2.10. Sosyal Çevrenin Dindarlığı

İnsan sosyal bir varlık olması nedeniyle çevresiyle sürekli bir iletişim ve etkileşim içerisinde. İnsanlar, içinde yetiştiği çekirdek aileden ayrılarak diğer insanlar ile oluşturdukları sosyal ortamda dünyaya bakış açılarını, davranışlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkilenerek belirler ve gerçekleştirir. Dolayısıyla, katılımcıların Allah merkezliliklerinin, bulundukları çevrenin dindarlığına göre ne şekilde farklılaştığı önemli bir konudur.

	Etkileşim Sağlanan Çevre	N	X	SS	Varyans Kaynağı	KT	SD	KO	f	p	Farklılık
Allah Merkezlilik	Din ile Alakasız (1)	64	3,93	1,54	Gruplar Arası	96,573	2	48,286	28,390	,000	2>3 2>1 3>1
	Dindar ve Çok Dindar (2)	329	5,11	1,22							
	Dindarlık Açısından Karışık (3)	206	4,53	1,34	Grup İçi	1013,679	596	1,701			
	Toplam	599	4,78	1,36	Toplam	1110,252	598				

Tablo 18: Allah Merkezlilik Ortalama Puanları ile Sosyal Çevrenin Dindarlığı Arasındaki İlişki

Allah merkezlilik puan ortalamalarının, katılımcıların yaşadığı sosyal ortamın diğer üyelerinin dindarlık durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı ANOVA analizi ile teste tabi tutulmuştur. Buna göre, etkileşim sağlanan çevreye göre Allah merkezliliğin anlamlı şekilde farklılaştığı ($F=28,39$; $p<0.05$) tespit edilmiştir (bk. Tablo 18). Veriler doğrultusunda, *Allah merkezlilik ortalama puanı sosyal çevrenin dindarlığı değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. (H13)* denencesi doğrulanmıştır. Hangi gruplar arasında farklılık olduğunun tespiti için LSD analizine başvurulmuştur. Allah merkezlilik puan ortalamaları, sosyal çevresinin *dindar ve çok dindar* ($X=5,11$) insanlardan oluştuğunu bildiren grup lehine, *dindarlık açısından karışık* ($X=4,53$) ve *din ile alakasız* ($X=3,93$) gruplarından farklılaşmıştır. Allah merkezlilik puan

ortalaması özelinde, *dindarlık açısından karışık* grup ise din ile alakasız gruptan anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Allah merkezliliği en yüksek olan grup, çevresinin dindar ve çok dindar kişilerden oluştuğunu belirtmiştir. Kişinin Allah merkezli, bir diğer ifadeyle dindar olması, okulda, iş yerinde veya sosyal faaliyet içeren ortamlarda da dindar kişiler ile birlikte olma yönelimini artırıyor olabilir. Bir başka açıdan, dindar veya çok dindar kişilerin bulunduğu ortamlarda kişilerin Allah merkezli olmak konusunda farkındalık kazandığı, yaşayışını buna göre düzenleme eğilimini beslediği de ileri sürülebilir. Çevrenin dindarlık açısından karışık, yani bir dine üye olmayan, az dindar, normal veya çok dindar kişilerden oluşan kişilerden oluştuğunu bildiren grup da din ile alakasız olan gruptan daha fazla Allah merkezli görünmektedir. Tıpkı, dindar ve çok dindar grupta olduğu gibi bu grupta da kişiler dindarlıkları ölçüsünde bazı sosyal gruplara katılma ya da katılmama konusunda bir tavır sergiliyor olabilir. Öte yandan, Allah merkezlilik hassasiyeti bulunmayan grup üyelerinden etkilenmeleri nedeniyle Allah merkezlilik düzeylerinde dindar ve çok dindar gruba göre düşüş gözlenmiş olabilir. Din ile alakasız grubun ise her ne kadar diğer gruplardan anlamlı olarak farklılaşmış nispeten düşük Allah merkezliliğe sahip olduğu görülse de ortalama puanlarının ($X=3,93$) ortanın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Özetle, çevrenin dindarlığı Allah merkezlilik düzeyleri üzerinde farklılaştırıcı bir etkide bulunmuştur. Fakat bu farklılaşmanın yönü, yani Allah merkezliliğin sosyal çevre gruplarını tercihe yönelttiği mi yoksa sosyal çevrenin Allah merkezlilik üzerinde farklılaştırıcı bir etkisi olduğu mu gerçekleştirilen analiz çeşidi nedeniyle bilinmemektedir. Sonuç olarak her iki değişkenin birbiriyle etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir.

3.2.11. Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi

Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi		**p<.01
Allah Merkezlilik	-,175**	N:599

Tablo 19: Allah Merkezlilik ile Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi Arasındaki İlişki

Katılımcıların başkası merkezli dışsallıkla doğrudan ilişkili olduğu düşünülen sosyal kusursuzluk düşünceleri ile Allah merkezlilikleri arasındaki ilişkinin tespiti için Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Sosyal kusursuzluk düzeyinin tespiti için “Bende, başkalarının gözünde kusursuz olmam gerektiği düşüncesi hakim.” ifadesine hangi derecede katıldıklarını katılımcılardan bildirmeleri istenmiştir. *Tablo 19*’daki veriler, Allah merkezlilik ile sosyal kusursuzluk arasında ($r=-,175$, $p<,01$) olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunduğunu göstermektedir. Buna göre, *Allah merkezlilik ile sosyal kusursuzluk düşüncesi arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır (H14)* denencesi desteklenmiştir.

Sosyal kusursuzluk düşüncesi, kuramsal çerçeve bölümünde ele alınan sosyal kaynaklı mükemmeliyetçiliğe benzerliği ile de ön plana çıkmaktadır. Kişinin, yakın çevresindeki insanların kendisinden kusursuz olmasını beklemesi düşüncesini ifade eden sosyal kusursuzluk ile Allah merkezlilik arasında olumsuz yönde ilişki bulunması dikkate değerdir. Bu durum, üst bir ideali temsil eden Allah merkezliliğin, kişideki, sosyal kusursuzluk düzeyini azaltan bir faktör olabileceğine işaret eder. Çevresindeki insanların dayattığı idealleri fazlaca umursama eğilimi ise, daha üst bir ideal olarak varsayılan Allah merkezliliğin öncelenmesine ve dikkate alınmasına olumsuz bir zemin hazırlıyor olabilir.

3.3. Başkası Merkezli Dışsallık ve İlgili Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Bu bölümde başkası merkezli dışsallık ile yaş, cinsiyet ve ekonomik düzey gibi değişkenlerin yanı sıra, başkası merkezli dışsallık ile ilişkili olabileceği varsayılan diğer değişkenlerin başkası merkezli dışsallık ile ilişkisi araştırılmış, bulgular alanyazındaki diğer çıktılar ile mümkün olduğunca karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

3.3.1. Yaş

Gerçekleştirilen ANOVA testi sonucunda, katılımcıların başkası merkezli dışsallık puan ortalamalarının yaş gruplarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($F=947; p>.05$). Buna göre, *başkası merkezli dışsallık yaş değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. (H15)* denencesi desteklenmemiştir. Başkası merkezli dışsallık ile oldukça benzeşen bir konu olan olumsuz değerlendirme korkusunu lise (Avcı, 2019: 58) ve üniversite öğrencileri (Çelik ve Atilla, 2019: 187) örnekleminde araştıran çalışmalarda da yaş değişkenine göre herhangi bir farklılaşma bulunmadığı rapor edilmiştir. Yaş açısından herhangi bir farklılaşma görülmemesi durumunun, yaş gruplarının birbirine oldukça yakın olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Nitekim, araştırmanın katılımcılarının yaşları açısından değerlendirilecek olursa, çok büyük bir bölümünün henüz ergenlik döneminde, çok azının ise ergenlik döneminin hemen sonrasında bulunuyor olması önemli bir husustur. Katılımcı gruplarının tamamı ortanın biraz üstünde başkası merkezli dışsallığa sahiptir. İçinde bulunulan yaşın beraberinde getirdiği fizyolojik ve psikolojik etkilerin birbirine benzemesinin tüm gruplarda benzer ortalama puanlarının elde edilmesinin sebebi olabilir. Öte yandan bu sonuçlar, başkası merkezli dışsallığın yaşa göre değişen bir kişilik özelliği olmadığına da işaret edebilir.

3.3.2. Cinsiyet

	Gruplar	N	X	SS	t Testi		
					t	sd	p
Başkası Merkezli Dışsallık	Kız/Kadın	414	2,71	,6128	3,309	597	,001
	Erkek	185	2,53	,6189			

Tablo 20: Başkası Merkezli Dışsallık ve Boyutlarının Ortalama Puanları ile Cinsiyet Arasındaki İlişkiler

T Testi analizi sonuçlarının yer aldığı *Tablo 20* incelendiğinde katılımcıların başkası merkezli dışsallık ortalama puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir ($t[597]=3,309$; $p<,05$). Verilere göre kadınlar ($X=2,71$), erkekler ($X=2,53$) göre daha fazla başkası merkezli dışsallık düzeyine sahiptir. Buna göre, *başkası merkezli dışsallık ortalama puanları cinsiyet değişkeninde kadın katılımcıların lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır (H16)* denencesi desteklenmiştir.

Başkası merkezli dışsallık ile ilişkilendirilebilecek konulardan biri olan olumsuz değerlendirilme korkusuna dair bazı araştırmada (Avcı, 2019: 55; Uysal, Batan, Selma ve Zafer, 2014: 227) kadınların erkeklerden daha fazla olumsuz değerlendirilme korkusu yaşadığı, anlamlı farklılıklar ile tespit edilmiş olsa da diğer bazı çalışmalarda (Cankardaş, 2019: 89; Çelik ve Atilla, 2019: 185; Çetinkaya Yıldız ve Toprak, 2016: 519; Köse, Bayköse, Bal Turan ve Yerlisu Lapa: 2016: 355; Ömür, Aydın ve Argon, 2014: 140) cinsiyet açısından anlamlı herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır. Cinsiyet ile sosyal görünüş kaygısı arasında Çelik ve Şenay Güzel (2018: 242) de anlamlı bir ilişki olmadığını bulgulasa da kadınların (Kartal ve Aykut, 2019: 24) ve erkeklerin (Gümüş, 2017: 47; Kılıç, 2015: 47) kadınlardan daha fazla sosyal görünüş kaygısı yaşadığını anlamlı farklılıklar ile tespit eden çalışmalarda bulunmaktadır.

Kültürel açıdan kadın katılımcıların, kendini açığa vurma, sohbetleri detaylandırma, geri bildirim sıklığı, sosyal çevreye katılım sağlama gibi konularda erkekler göre genel olarak daha etkin olduğu söylenebilir. Bu durum, kadınlarda başkaları merkezli düşünme eğilimini beraberinde getirebilir. Beğenilme ve değer görme ile sosyal temas boyutlarında, göreceli şekilde daha sabit, belirli konularla sınırlandırılmış sohbet içeriklerini tercih eden erkek eğilimlerine karşın; kadınların erkekler göre daha fazla başkası merkezli dışsallık ortalamasına sahip olmasının,

onların fiziksel görünümüne, samimi ilişkilere, çevrenin geri bildirimlerine önem veren yapıda olmalarından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

3.3.3. Ekonomik Düzey

Ekonomik Düzey		p>,05
Başkası Merkezli Dışsallık	-,017	N:599

Tablo 21: Başkası Merkezli Dışsallık ile Ekonomik Düzey Arasındaki İlişki

Katılımcıların öznel ekonomik düzeyleri ile başkası merkezli dışsallık arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile test edilmiştir. Analize ilişkin *Tablo 21*'de yer alan veriye göre, katılımcıların ekonomik düzeylerinin yükselme eğilimi ile başkası merkezli dışsallık düzeyi arasında ($r=-,017$, $p>,05$) olumsuz yönde bir ilişki bulunmakla beraber bu ilişki anlamlı değildir. Dolayısıyla, *başkası merkezli dışsallık ile öznel ekonomik bildirim arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H17)* denencesi desteklenmemiştir. Alanyazında bu bulguyu destekleyen bazı araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Kılıç (2015: 49), sosyal görünüş kaygısının öğrencilerin bir ay içerisinde harcadığı para miktarına göre farklılaşmadığını; Çetinkaya Yıldız ve Toprak (2016: 523) ise olumsuz değerlendirilme korkusunun öğrencilerin aylık harçlıklarına göre farklılaşmadığını tespit etmiştir. Bu araştırmada da katılımcıların, diğer insanların değerlendirmelerini umursama ile kendilerini ekonomik açıdan güçlü veya zayıf görmesinin herhangi bir ilişkisi olmadığı söylenebilir.

3.3.4. Anne ve Babanın Resmî Eğitimi

N: 599 (Anne) N: 595 (Baba)	Annenin Formal Eğitim Düzeyi	Babanın Formal Eğitim Düzeyi	Başkası Merkezli Dışsallık
Annenin Formal Eğitim Düzeyi	1	,599**	-,036
Babanın Formal Eğitim Düzeyi		1	,023
Başkası Merkezli Dışsallık			1

$p>,05$, ** $p<.01$

Tablo 22: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Babanın Resmi Eğitimi Arasındaki İlişkiler

Katılımcıların anne ve babalarının resmi eğitim düzeyleriyle, katılımcıların başkası merkezli dışsallıkları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilen Pearson Korelasyon analizine göre, annenin resmi eğitim düzeyi ile katılımcının başkası merkezli dışsallık düzeyi arasında ($r=-,036$, $p>,05$) olumsuz yönde fakat anlamsız ilişki olduğu belirlenmiştir (bk. Tablo 22). Benzer şekilde, babanın resmi eğitim düzeyi ile katılımcının başkası merkezli dışsallık düzeyi arasında ($r=-,023$ $p>,05$) olumsuz yönde fakat anlamlı olmayan ilişki bulunmuştur. Bu verilere göre, *başkası merkezli dışsallık ile anne ve babanın resmi eğitim değişkeni arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H18)* denencesi desteklenmemiştir. Çelik ve Atilla (2019: 187-188) da üniversite öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korkusu ortalama puanlarının anne ve babanın eğitim durumuna göre farklılaşmadığını tespit etmiştir.

Anne ve babanın aldığı resmi eğitim sayesinde, onların sahip olduğu varsayılan farkındalığın, çocuklarını yetiştirdikleri süreçte çevrelerinden gelen değerlendirmelere aşırı önem verilmemesi yönünde bir etkiye yol açacağını düşündürmektedir. Bu yorum her ne kadar mümkün olsa da her iki değişken arasındaki ilişkinin anlamsız olması bu imkanı araştırma bağlamında ortadan kaldırmaktadır.

3.3.5. Anne ve Babanın Diğer İnsanların Düşüncelerini Önemsemesi

N: 598 (Anne)	Annenin Diğer İnsanları Önemsemesi	Babanın Diğer İnsanları Önemsemesi	Başkası Merkezli Dışsallık
N: 582 (Baba)			
Annenin Diğer İnsanların Düşüncelerini Önemsemesi	1	,311**	,177**
Babanın Diğer İnsanların Düşüncelerini Önemsemesi		1	,136**
Başkası Merkezli Dışsallık			1
**p<.01			

Tablo 23: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Babanın Diğer İnsanların Düşüncelerini Önemsemesi Arasındaki İlişkiler

Katılımcıların bildirimlerine dayanan, anne ve babalarının kendileri hakkındaki diğer insanların düşüncelerini önemsemesi değişkeni ile katılımcıların başkası merkezli dışsallıkları arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Tablo 23'te yer alan analiz verilerine göre annenin diğer insanların kendisi hakkındaki düşüncelerini önemsemesi ile katılımcıların başkası merkezli dışsallıkları arasında ($r=,177$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Babanın diğer insanların kendisi hakkındaki düşüncelerini önemsemesi değişkeni ile katılımcıların başkası merkezli dışsallıkları arasında ($r=,136$, $p<,01$) da olumlu yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Bu verilere göre, *başkası merkezli dışsallık ile anne ve babanın diğer insanların düşüncelerini umursama arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H19)* denencesi desteklenmiştir.

Kişiliğinin oluşmaya ve olgunlaşmaya başladığı sürecin önemli bir kısmında anne ve babalarını gözlemleyen çocukların, onların diğer insanların düşüncelerini önemseme konusundaki öne çıkan davranışlarını öğrenmesi, içselleştirmesi mümkündür. Bu durum, aynı düşünce ve davranış kalıplarını kendi yaşamlarında devam ettirme, yani başkası merkezli dışsallık eğiliminde olmalarına katkısı olan bir etken olarak değerlendirilebilir. Bir diğer ihtimal ise, başkası merkezli dışsallık eğilimi yüksek ya da düşük katılımcıların, anne ve babalarının diğer insanların düşüncelerini önemseme konusunda ebeveynlerini kendince yorumlaması olsa da bu uzak bir yorum olarak kabul edilebilir.

3.3.6. Anne ve Babanın “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı

N: 599 (Anne)	Annenin “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı	Babanın “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı	Başkası Merkezli Dışsalılık
N: 587 (Baba)			
Annenin “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı	1	,493**	,193**
Babanın “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı		1	,154**
Başkası Merkezli Dışsalılık			1

**p<.01

Tablo 24: Başkası Merkezli Dışsalılık ile Anne ve Babanın “Elalem Ne Der!” Yaklaşımı Arasındaki İlişkiler

Anne ve babanın “elalem ne der!” yaklaşımı ile başkası merkezlilik arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi kullanılarak araştırılmıştır. Tablo 24’te yer alan veriler dikkate alındığında, annenin “elalem ne der!” yaklaşımı ile katılımcıların başkası merkezli dışsalılıkları arasında ($r=,193$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı ilişki bulunduğu görülmektedir. Babanın katılımcılara “elalem ne der!” yaklaşımı ile katılımcıların başkası merkezli dışsalılıkları arasında ($r=,154$, $p<,01$) da olumlu yönde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Veriler doğrultusunda, *başkası merkezli dışsalılık ile anne ve babanın “elalem ne der!” yaklaşımı arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H20)* denencesi desteklenmiştir. Anne ve babanın, başkalarının katılımcılar hakkında ne söyleyeceğini sürekli biçimde vurgulamasını ifade eden “elalem ne der!” yaklaşımı, çocuklarının bu konuda bir hassasiyet geliştirmesine sebebiyet verebilir. Anne ve babanın bu baskısına maruz kalmanın, çocuklarının diğer insanların değerlendirmeleri konusunda seçici bir dikkat kazanmalarına, diğer ifadeyle başkası merkezli dışsalılık sergilemelerine neden olabilir.

3.3.7. Anne ve Babanın Aşırı Korumacı Tavrı

N: 595 (Anne) N: 583 (Baba)	Annenin Aşırı Koruması	Babanın Aşırı Koruması	Başkası Merkezli Dışsallık
Annenin Aşırı Korumacılığı	1	,366**	,104**
Babanın Aşırı Korumacılığı		1	,088**
Başkası Merkezli Dışsallık			1

**p<.01

Tablo 25: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Babanın Aşırı Korumacı Tavrı Arasındaki İlişkiler

Katılımcıların küçüklüklerinden itibaren anne ve babaları tarafından gördüğü aşırı korumacı tavrın, başkası merkezli dışsallık düzeyleriyle ilişkisi Pearson Korelasyon analizi kullanılarak araştırılmıştır. Tablo 25'te yer alan analiz verileri, annenin aşırı koruması değişkeni ile başkası merkezli dışsallık arasında ($r=.104$, $p<.01$) olumlu yönde anlamlı; babanın aşırı koruması değişkeni ile başkası merkezli dışsallık arasında ($r=.088$, $p<.01$) olumlu yönde anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir. Bu verilere göre, *başkası merkezli dışsallık ile anne ve babanın aşırı korumacı tavrı arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H21)* denencesi doğrulanmıştır. Aşırı korumacı tavır, anne ve babanın çocuklarını dış dünyadan gelebilecek en ufak tehlikeye karşı bile tam bir güven sağlama çabasını ifade eder. Aşırı korumaya maruz kalan çocuklar, deneyim alanları kısıtlandığı için dış dünyaya karşı gerçekçi tutum ve davranış sergileyemeyebilir. Her zaman bir başkasının kendisi için güvenli olanı sağlayacağı yanılgısı, çocukların başkaları merkezli hale gelmesinde rol oynayabilir.

Başkası Merkezli Dışsalılık											
Aşırı Korumacı Tavır		N	X	SS	Varyans Kaynağı	KT	SD	KO	f	p	Farklılık
Annemin	Hiç yoktu (1)	246	2,57	,604	Gruplar Arası	2,749	2	1,374	3,604	,028	2>1 3>1
	Vardı (2)	264	2,70	,594							
	Çok vardı (3)	85	2,74	,717	Grup İçi	225,775	592	,381			
	Toplam	595	2,65	,620	Toplam	228,519	594				
Babamın	Hiç yoktu (1)	320	2,61	,627	Gruplar Arası	1,748	2	,874	2,330	,098	
	Vardı (2)	192	2,68	,589							
	Çok vardı (3)	71	2,78	,605	Grup İçi	217,560	580	,375			
	Toplam	583	2,65	,613	Toplam	219,308	582				

Tablo 26: Başkası Merkezli Dışsalılık Ortalama Puanları ile Anne ve Babanın Aşırı Korumacı Tavrı Arasındaki İlişkiler

Başkası merkezli dışsalılık ortalama puanlarının, anne ve babanın katılımcılara çocukluk döneminden itibaren gösterdiği aşırı korumacı tavrına göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan ANOVA analizine ilişkin sonuçlar Tablo 26'da yer almaktadır. Veriler incelendiğinde, başkası merkezli dışsalılık ortalama puanlarının annenin aşırı korumacı tavrına göre anlamlı şekilde farklılaştığı ($F=3,604$; $p<0.05$) görülürken, baba değişkeninde herhangi anlamlı bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre, *başkası merkezli dışsalılık ortalama puanları anne ve babanın aşırı korumacı tavrına göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır (H_{21a})* denencesi kısmen desteklenmiştir. Anne değişkenindeki gruplar düzeyindeki farklılaşma, LSD testi ile sınanmıştır. Annemin korumacı tavrı *çok vardı* ($X=2,74$) ve *vardı* ($X=2,70$) bildiriminde bulunan grupların, aşırı korumacı tavrı *hiç yoktu* ($X=2,57$) diyen grubun aleyhine farklılaştığı tespit edilmiştir. Anne tarafından gerçekleştirilen aşırı korumacı tavır az da olsa çok da olsa başkası merkezli dışsalılık düzeyini etkilemektedir. Bu bağlamda, anne tarafından az düzeyde de olsa uygulanan korumacı tavır, sosyal yaşamdaki ilişkiler açısından bir kazanım olmaktan uzak görünmektedir.

3.3.8. Anne ve Baba Tarafından Utandırılma

N: 598 (Anne) N: 589 (Baba)	Anne Tarafından Utandırılma	Baba Tarafından Utandırılma	Başkası Merkezli Dışsallık
Anne Tarafından Utandırılma	1	,381**	,120**
Baba Tarafından Utandırılma		1	,110**
Başkası Merkezli Dışsallık			1

**p<.01

Tablo 27: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Baba Tarafından Utandırılma Arasındaki İlişkiler

Katılımcıların çocukluk dönemlerinden itibaren anne ve babaları tarafından utandırılması ile başkası merkezli dışsallıkları arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiş ve analize dair veriler Tablo 27’de gösterilmiştir. Veriler dikkate alındığında, anne tarafından utandırılma ile başkası merkezli dışsallık arasında ($r=.120$, $p<.01$) olumlu yönde anlamlı ilişki; baba tarafından utandırılma ile başkası merkezli dışsallık arasında ($r=.110$, $p<.01$) olumlu yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla *başkası merkezli dışsallık ile anne ve baba tarafından utandırılma sıklığı arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H22)* denencesi desteklenmiştir. İnsanlar bazı düşünceleri, duyguları veya eylemleri nedeniyle utanç yaşayabilir. Kişiliğin olgunlaştığı sürecin önemli bir bölümünde en ciddi muhatapları olarak bulunan anne ve babasının bildirimleri başta olmak üzere çevreden gelen bildirimler ile çocuk utanılacak davranışları veya durumları öğrenir. Anne ve baba tarafından utandırılma belirli bir seviyedeyken değer yargılarının öğretilmesi için araç konumunda da düşünülebilir ancak sürekli biçimde utandırılma, özellikle başka insanların yanında utandırılma sıklığının artması, kişilerde duygu, düşünce davranış örüntüsünün odak noktasını başkaları merkezli şekilde biçimlendirilmesine sebep olan faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir.

3.3.9. Anne ve Baba Tarafından Aşırı Eleştirilme

N: 598 (Anne) N: 596 (Baba)	Annenin Aşırı Eleştirmesi	Babanın Aşırı Eleştirmesi	Başkası Merkezli Dışsallık
Annenin Aşırı Eleştirmesi	1	,123**	,034
Babanın Aşırı Eleştirmesi		1	,069
Başkası Merkezli Dışsallık			1
$p>,05$, ** $p<,01$			

Tablo 28: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Baba Tarafından Aşırı Eleştirilme Arasındaki İlişkiler

Katılımcıların çocukluk döneminden itibaren anne ve babaları tarafından aşırı biçimde eleştirilmesi ile başkası merkezli dışsallık arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analiziyle incelenmiştir. Tablo 28’de yer alan verilere göre hem annenin aşırı eleştirmesi değişkeni ($r=,034$, $p>,05$) hem de babanın aşırı eleştirmesi değişkeni ($r=,069$, $p>,05$) ile başkası merkezli dışsallık arasında olumlu yönde olsa da anlamlı olmayan ilişkiler tespit edilmiştir. Anne ve babanın çocuklarına yönelik aşırı eleştirisi değişkenleri arasında da ($r=,069$, $p>,05$) olumlu yönde fakat anlamlılık seviyesinde olmayan ilişki görülmektedir. Buna göre, *başkası merkezli dışsallık ile anne ve babanın aşırı eleştirisi arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H23)* denencesi reddedilmiştir. Çelik ve Şenay Güzel (2018: 242) de aile tarafından yapılan eleştiriler ile sosyal görünüş kaygısı arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler olduğunu bulgulamıştır. Doğru-yanlış eylemlerin veya düşüncelerin öğrenilmesinde yapıcı eleştiriler önemli birer araç olabilir. Fakat eleştirinin aşırılaşması veya eleştirilmemesi gereken konularda dahi kişilerin eleştiriye uğraması onun duygu, düşünce ve davranış örüntüsünde kararlı bir tutum sergileyememesine neden olabilir. Çevreden edinilen deneyimlerin ilk şekillendiricileri olarak anne ve babanın aşırı eleştiriciliği de kişilerin kendileri hakkındaki değerlendirmelerinde kararlı bir tutum sergileyememesini neden olabilir. Dolayısıyla kişi, diğer insanlar tarafından eleştirileceği düşüncesini sürekli olarak barındıracağı için başta davranışını olmak üzere, duygu ve düşüncelerini diğer insanlara göre düzenlemeye yönelebilir.

3.3.10. Anne ve Babanın Diğer İnsanlar Kıyaslaması

N: 598 (Anne)	Annenin Kıyaslama Düzeyi	Babanın Kıyaslama Düzeyi	Başkası Merkezli Dışsallık
N: 596 (Baba)			
Annenin Kıyaslama Düzeyi	1	,292**	,135**
Babanın Kıyaslama Düzeyi		1	,214**
Başkası Merkezli Dışsallık			1

**p<.01

Tablo 29: Başkası Merkezli Dışsallık ile Anne ve Babanın Diğer İnsanlarla Kıyaslaması Arasındaki İlişkiler

Anne ve babaların katılımcıları küçük yaşlarından itibaren diğer insanlar kıyaslama düzeylerinin, katılımcıların başkası merkezlikleri ile arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile ele alınmıştır. *Tablo 29'da* yer alan analiz verilerine göre, annenin kıyaslama düzeyi ile başkası merkezli dışsallık arasında ($r=,135$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı; babanın kıyaslama düzeyi ile başkası merkezli dışsallık arasında ($r=,214$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu tespit ile, *başkası merkezli dışsallık ile anne ve babanın diğer insanlar kıyaslaması arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H24)* denencesi doğrulanmıştır. Ebeveynin, çocukluk ve ergenlik döneminde belki de çoğu zaman iyi niyetle çocuklarını diğer insanlar ile kıyaslaması, bazense çocuklarının içinde bulunduğu durum hakkında farkındalık kazanması için ceza olarak diğer insanlarla bir karşılaştırma yapması eğiliminin artması katılımcıların öz düzenlemelerini kendi durumlarına göre değil, başkalarının durumuna göre belirlemeye çalışmasına neden olabilir. Anne ve babanın kıyaslama sıklığının artmasıyla başkası merkezlilik eğilimi arasındaki olumlu ilişki de bu açıdan değerlendirilebilir.

3.3.11. Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık

N: 598 (Anne)	Anne ile Duygusal Yakınlık	Baba ile Duygusal Yakınlık	Başkası Merkezli Dışsalılık
N: 582 (Baba)			
Anne ile Duygusal Yakınlık	1	,347**	-,054
Baba ile Duygusal Yakınlık		1	-,055
Başkası Merkezli Dışsalılık			1

$p>,05$, ** $p<,01$

Tablo 30: Başkası Merkezli Dışsalılık ile Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık Arasındaki İlişkiler

Katılımcılardan, ebeveynleri ile duygusal yakınlıklarını çok mesafeli (1 puan), mesafeli (2 puan), normal (3 puan), yakın (4 puan), çok yakın (5 puan) seçenekleri üzerinden bildirmeleri istenmiştir. Katılımcıların anne ile duygusal yakınlık değişkeninde aldığı ortalama puan ($X=4,01$), kendileri ile anneleri arasındaki ilişkinin yakın olduğunu göstermektedir. Katılımcıların baba ile duygusal yakınlık değişkenindeki ortalama puanı ($X=3,31$) ise, babaları ile duygusal ilişkilerinin normal düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Tablo 30'da, katılımcıların anne ve babalarıyla olan duygusal yakınlıklarının başkası merkezli dışsalılıkları ile arasındaki ilişkiyi araştırmak için kullanılan Pearson Korelasyon analizi verileri yer almaktadır. Buna göre, katılımcıların anne ile duygusal yakınlıkları ve başkası merkezli dışsalılıklarının arasında ($r=-,054$, $p>,05$) olumsuz yönde olsa da anlamsız; baba ile duygusal yakınlıkları ve başkası merkezli dışsalılıklarının arasında ($r=-,055$, $p>,05$) olumsuz yönde fakat anlamsız ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, *başkası merkezli dışsalılık ile anne ve baba ile olan duygusal yakınlık arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H25) denencesi desteklenmemiştir.*

3.3.12. Diğer İnsanların Alayına Maruz Kalma

Diğer İnsanların Alayına Maruz Kalma		**p<.01
Başkası Merkezli Dışsallık	,174**	N:599

Tablo 31: Başkası Merkezli Dışsallık ile Diğer İnsanların Alayına Maruz Kalma Arasındaki İlişki

Diğer insanların alayına maruz kalma sıklığı ile başkası merkezli dışsallık arasındaki ilişkiye dair Pearson Korelasyon analizi verileri Tablo 31’de yer almaktadır. Buna göre, katılımcıların diğer insanların alayına maruz kalma sıklığı ile başkası merkezli dışsallıkları arasında ($r=.174$, $p<.01$) olumlu yönde anlamlı ilişki tespit edilmiş ve *başkası merkezli dışsallık ile diğer insanların alayına maruz kalma arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H26)* denencesi doğrulanmıştır. Haklı veya haksız gerekçeler nedeniyle diğer insanların alayına maruz kalma sıklığının artması, diğer insanlar karşısında küçük düşmemek için kişiyi kendi duygu, düşünce ve davranışlarını diğer insanların muhtemel değerlendirmelerini gözetenek yeniden düzenlemeye zorlayabilir. Bu bağlamda, diğer insanların eleştirilerine sık sık maruz kalmanın başkası merkezli dışsallık eğilimini desteklediği söylenebilir.

3.3.13. Diğer İnsanların Eleştirilerine Maruz Kalma

Diğer İnsanlar Tarafından Eleştiriye Uğrama Sıklığı		*p<.05
Başkası Merkezli Dışsallık	,087*	N:599

Tablo 32: Başkası Merkezli Dışsallık ile Diğer İnsanların Eleştirilerine Maruz Kalma Sıklığı Arasındaki İlişki

Katılımcıların diğer insanların eleştirilerine maruz kalma sıklığı ile başkası merkezli dışsallıkları arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Tablo 32’de yer alan veriye göre diğer insanlar tarafından eleştiriye uğrama sıklığı ile başkası merkezli dışsallık arasında ($r=.174$, $p<.01$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda, *başkası merkezli dışsallık ile diğer insanların eleştirilerine maruz kalma arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H27)* denencesi doğrulanmıştır. Yapıcı eleştiri, insan yaşamında öğrenme ve gelişim için önemli bir faktör olsa da çevre tarafından maruz kalınan eleştiri sıklığının artması kişinin diğer insanların beklentilerini daha fazla dikkate aldığı bilişsel bir yapının

oluşmasına yol açabilir. Dolayısıyla, diğer insanlar tarafından eleştiriye uğrama sıklığının artması, kişinin başkası merkezli dışsallık eğilimini destekleyen bir tecrübe türü olarak değerlendirilebilir.

3.3.14. Travmatik Yaşam Tecrübeleri

Katılımcıların başkası merkezli dışsallık puan ortalamalarının herhangi belirgin bir travma yaşıyıp yaşamadıklarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek üzere gerçekleştirilen ANOVA analizinde, başkası merkezli dışsallık ortalama puanlarının, katılımcıların belirgin bir travma tecrübesi değişkenine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($F=,570$; $p>0.05$). Bu tespit ile, *başkası merkezli dışsallık puan ortalaması, travmatik yaşam tecrübeleri değişkeninde anlamlı olarak farklılaşmaktadır. (H28)* denencesinin desteklenmediği görülmüştür. Gruplar arasında anlamlı şekilde herhangi bir farklılaşmanın söz konusu olmaması, travmatik yaşam tecrübesi sorusunun çok genel biçimde sorulmasından kaynaklanmış olabilir. Travmatik yaşam tecrübe çeşitlerinin içerisine deprem, sel, tufan, trafik kazası gibi afetler; cinsel, duygusal, fiziksel istismara uğrama gibi genellikle diğer insanlar tarafından maruz kalınan travmalar dahil edilebilir. Afet veya doğal afetlerin, en azından başkası merkezli dışsallık üzerinde herhangi bir etkide bulunmaması normal kabul edilebilir. Ancak diğer insanlar tarafından istismar edilme, aile içi şiddet, cinayet olaylarına tanıklık gibi birtakım travmatik tecrübenin kişilerin başkası merkezli dışsallığına etkisi olacağı muhtemel olarak değerlendirilebilir.

3.3.15. Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi

Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi		**p<.01
Başkası Merkezli Dışsallık	,552**	N:599

Tablo 33: Başkası Merkezli Dışsallık ile Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi Arasındaki İlişki

Katılımcıların sosyal kusursuzluk düşünceleri ile başkası merkezli dışsallıkları arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile ele alınmıştır. Tablo 33'te yer alan analiz sonuçlarına göre başkası merkezli dışsallık ile sosyal kusursuzluk düşüncesi değişkeni arasında ($r=,552$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Dolayısıyla, *başkası merkezli dışsallık ile sosyal kusursuzluk düşüncesi arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H29)* denencesi doğrulanmıştır.

Sosyal kusursuzluk, kişinin kendisinin diğer insanlar karşısında kusursuz olması gerektiği düşüncesidir. Sosyal kusursuzluk düşünceleri, kuramsal çerçevede başkası merkezli dışsallık ile alakalı bir konu olarak değerlendirilen sosyal kaynaklı mükemmeliyetçilik doğrudan alakalıdır. Her iki değişkende de diğer insanlar merkezi noktadadır. Dolayısıyla, sosyal kusursuzluk düşüncesinin başkası merkezli dışsallığı oluşturan unsurlardan biri olarak değerlendirmek mümkündür.

3.3.16. Sosyal Ortamda Yaşanan Kaygı

Sosyal Ortamlarda Kaygılı Hissetme		**p<.01
Başkası Merkezli Dışsallık	,355**	N:599

Tablo 34: *Başkası Merkezli Dışsallık ile Sosyal Ortamda Yaşanan Kaygı Arasındaki İlişki*

Katılımcıların sosyal ortamlarda yaşadığı kaygı düzeyini belirleyebilmek için onlardan “Arkadaş buluşmaları, doğum günü partileri, geziler, yemekli davetler gibi sosyal ortamlara çağrıldığımda kaygılı hissederim.” ifadesine hangi derecede katıldıklarını bildirmeleri istenmiştir. Sosyal ortamlarda kaygılı hissetme ve başkası merkezli dışsallık arasındaki ilişkinin kendisiyle denendiği Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre her iki değişken arasında ($r=-,355$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir (bk. Tablo 34). Bu doğrultuda, *başkası merkezli dışsallık ile sosyal ortamda kaygı duyma arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H30)* denencesi doğrulanmıştır.

Katılımcıların aile yemekleri, arkadaş toplantıları, eğlence ortamları gibi sosyal etkileşimin yoğun şekilde yaşandığı faaliyetlerde iki önemli taraf bulunur: Kişinin kendisi ve diğer insanlar. Bu açıdan, diğer insanların bulunduğu ortamda başkası merkezli dışsallık düzeyi yüksek katılımcıların daha çok kaygılı hissettiği; sosyal ortamlarda kaygılı hissetme eğilimi olan katılımcıların da başkası merkezli dışsallık düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Muhtemel bir diğer yorum ise, sosyal ortamlarda kaygılanmanın başkası merkezli dışsallığın ana unsurlarından biri olduğudur.

3.3.17. Akran Rekabeti

Akran Rekabeti		**p<.01
Başkası Merkezli Dışsallık	,220**	N:599

Tablo 35: Başkası Merkezli Dışsallık ile Akran Rekabeti Arasındaki İlişki

Tablo 35'te, tecrübe edilen akran rekabeti ile başkası merkezli dışsallık arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için kullanılan Pearson Korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır. Bu verilere göre, tecrübe edilen akran rekabeti ile başkası merkezli dışsallığın olumlu yönde ve anlamlı düzeyde ($r=,220$, $p<,01$) ilişkili olduğu bulgulanmış ve *başkası merkezli dışsallık ile akran rekabeti arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H31)* denencesi doğrulanmıştır.

İnsan, eğitim hayatına başladığı ilk aşamadan itibaren okul-sınıf arkadaşlarıyla, akraba veya komşu çocuklarıyla, genel olarak aynı yaş grubunda olan diğer insanlarla kendisini ya doğrudan kendi farkındalığı ya da aile üyelerinin gündeme getirmesiyle akademik başarı, sosyal veya fiziksel kabiliyetler gibi konularda karşılaştırabilir. Bu karşılaştırma sürecinin çok sık olması, çevreye odaklanmış değerlendirme sürecinin yoğunlaşması anlamına gelir. Her iki değişken arasındaki bu olumlu ilişki, akran rekabeti sıklığının başkası merkezli dışsallık eğilimini yükselttiği ya da azaltmasında etkin bir kaynak olduğu şeklinde yorumlanabilir.

3.4. Olumlu Bilişsel Üçlü ve İlgili Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Bu bölümde başkası olumlu bilişsel üçlü ile yaş, cinsiyet ve ekonomik düzey gibi değişkenlerin yanı sıra, olumlu bilişsel üçlü ile ilişkili olabileceği varsayılan diğer değişkenlerin olumlu bilişsel üçlü ile ilişkisi araştırılmış, elde edilen analiz verileri alanyazındaki ilgili bulgular ile mümkün olduğunca karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

3.4.1. Yaş

	Yaş Aralıkları	N	X	SS	Varyans Kaynağı	KT	SD	KO	f	p	Farklılık
Olumlu Bilişsel Üçlü	17-20 (1)	208	5,1429	,732	Gruplar Arası	1,216	2	,608	972	,379	
	20-22 (2)	245	5,2205	,851							
	22-70 (3)	146	5,2548	,765	Grup İçi	372,965	596	,626			
					Toplam	374,181	598				
	Toplam	599	5,2019	,791							

Tablo 36: Olumlu Bilişsel Üçlü Ortalama Puanları ile Yaş Arasındaki İlişki

ANOVA analizi sonuçlarının yer aldığı Tablo 36 incelendiğinde katılımcıların olumlu bilişsel üçlü puan ortalamalarının yaş gruplarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($F=972$; $p>.05$). Buna göre, *olumlu bilişsel üçlü ortalama puanları, yaş değişkeninde anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. (H32)* denencesi desteklenmiştir. Olumlu bilişsel üçlünün iki bileşenleriyle ilişkili görülen benlik saygısı (Aktaş, 2016: 53; Kımtır, 2008: 229) ve iyimserlik (Öztürk, 2013: 64) bağlamında üniversite öğrencileri örnekleminde gerçekleştirilen bazı çalışmalarda da yaş değişkeninde anlamlı farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir. Travma sonrası gelişim hakkında gerçekleştirilen bir çalışmanın (Doğan, 2020) verileri de olumlu dünya algısı boyutu bağlamında değerlendirilebilir. Doğan'ın araştırmasında, olumlu birer değişken olarak yeni seçenekleri fark etme, yaşamın anlamı ve değerini anlama, kişilerarası ilişkilerde değişim (17-22 ve 23-39 yaş grupları dikkate alındığında) boyutları puan ortalamalarının yaşa göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (ss. 155-156).

Katılımcılar ortanın üzerinde bilişsel üçlü puanına sahip olsa da yaş grupları açısından farklılaşmama durumunun, katılımcıların birbirine benzer gelişim dönemlerinde bulunması, meslek edinme, aile kurma gibi birbirine benzer gelecek hedefleri barındırması, benzer yaşam tecrübelerinin edinildiği psikolojik, fizyolojik süreçlerden geçmesi ile açıklanması mümkündür.

3.4.2. Cinsiyet

	Gruplar	N	X	SS	t Testi		
					t	sd	p
Olumlu Bilişsel Üçlü	Kadın	414	5,26	,79	3,122	597	,002
	Erkek	185	5,05	,77			
Olumlu Benlik Algısı	Kadın	414	5,52	,96	2,161	597	,031
	Erkek	185	5,34	,97			
Olumlu Gelecek Algısı	Kadın	414	5,56	,97	2,610	597	,009
	Erkek	185	5,34	,95			
Olumlu Dünya Algısı	Kadın	414	4,71	,83	3,248	597	,001
	Erkek	185	4,47	,84			

Tablo 37: Olumlu Bilişsel Üçlü ve Boyutlarının Cinsiyet ile Arasındaki İlişkiler

Cinsiyet değişkenine göre bilişsel üçlü ve bilişsel üçlünün boyutlarından alınan ortalama puanların anlamlı farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için başvurulan T Testi sonuçlarının yer aldığı Tablo 37 incelendiğinde, cinsiyetin tüm değişkenler üzerinde ortalama puanları farklılaştırıcı etkisinin bulunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, *olumlu bilişsel üçlü ve boyutları ortalama puanları, cinsiyet değişkeninde anlamlı olarak farklılaşmaktadır. (H33)* denencesi desteklenmiştir. Olumlu bilişsel üçlü değişkeninde ($t[597]=3,122$; $p<,05$) ve tüm boyutlarında kadınların, erkeklerden daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen başka diğer bazı çalışmalarda benlik saygısı (Öner Altıok, Ek ve Korkuklu, 2010: 07; Kımtır, 2008: 228), iyimserlik (Öztürk, 2013: 61) değişkeninde kadınların lehine anlamlı farklılaşma elde edilmiştir.

3.4.3. Ekonomik Düzey

Katılımcıların öznel ekonomik düzeyleri ile olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Analize ilişkin Tablo 38'de yer alan verilere göre, katılımcıların ekonomik düzeylerinin yükselme eğilimi ile olumlu bilişsel üçlü ($r=,134$, $p<,01$), olumlu benlik algısı ($r=,094$, $p<,05$), olumlu gelecek algısı ($r=,083$, $p<,05$), olumlu dünya algısı ($r=,173$, $p<,01$) arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Dolayısıyla, *olumlu bilişsel üçlü ve*

boyutları ile öznel ekonomik bildirim değişkeni arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H34) denencesi doğrulanmıştır.

	Ekonomik Düzy	Olumlu Bilişsel Üçlü	Olumlu Benlik Algısı	Olumlu Gelecek Algısı	Olumlu Dünya Algısı
Ekonomik Düzy	1	,134**	,094*	,083*	,173**
Olumlu Bilişsel Üçlü		1	,871**	,864**	,807**
Olumlu Benlik Algısı			1	,638**	,557**
Olumlu Gelecek Algısı				1	,540**
Olumlu Dünya Algısı					1
*p<.05, **p<.01					

Tablo 38: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Ekonomik Düzy Arasındaki İlişki

Alanyazında olumlu bilişsel üçlü ile ilişkilendirilebilecek benlik saygısı konusunda ortaöğretim öğrencileri ile gerçekleştirilen bir çalışmada (Yıldız ve Çapar, 2010: 113) ailelerin sahip olduğu ekonomik düzy ile olumlu yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen bir başka çalışmada (Kımtır, 2008: 229) benlik saygısı ortalama puanlarının yüksek ekonomik gelirli ailelere sahip gruplar lehine anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Yine üniversite öğrencileriyle, iyimserlik konusunda gerçekleştirilen bir çalışmada (Öztürk, 2013: 73) alt, orta, üst sınıf olarak belirlenen gruplarda ailesini üst ekonomik sınıfta olduğunu bildiren grup lehine anlamlı farklılık olduğu bildirilmiştir.

Beslenme, güvenlik, eğitim ve benzeri temel ihtiyaçları karşılama noktasında maddi yeterliliğe sahip olmanın katılımcıların olumlu benlik algılarını desteklediği söylenebilir. Geleceğe dönük hedefleri gerçekleştirme konusunda maddi gereklilikleri karşılayabilme imkanı açısından da ekonomik düzyin yüksekliği, destekleyici bir unsur olarak değerlendirilebilir. Maddi açıdan refah, güvenlik sorunlarının nispeten daha az olduğu, yaşam normallerinin çok daha iyi şartlar içerisinde geçirilebilecek çevrede yaşamaya imkan verebilir. Diğer taraftan maddi yeterlilik, doğal afetler, kazalar, fiziksel veya ruhsal rahatsızlıklar yaşama gibi durumlarda yeterli yardım

hizmetini alabilmeyi mümkün kılacağı için yüksek ekonomik düzeyin olumlu dünya algısını desteklediği de söylenebilir.

3.4.4. Anne ve Babanın Resmî Eğitimi

N: 599 (Anne) N: 595 (Baba)	Annenin Formal Eğitim Düzeyi	Babanın Formal Eğitim Düzeyi	Olumlu Bilişsel Üçlü
Annenin Formal Eğitim Düzeyi	1	,599**	-,030
Babanın Formal Eğitim Düzeyi		1	-,027
Olumlu Bilişsel Üçlü			1
p>,05, **p<.01			

Tablo 39: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Anne ve Babanın Resmi Eğitimi Arasındaki İlişkiler

Katılımcıların anne ve babalarının resmi eğitim düzeyleriyle, katılımcıların olumlu bilişsel üçlü düzeyleri arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile test edilmiştir (bk. Tablo 39). Annenin resmi eğitim düzeyi ile katılımcıların olumlu bilişsel üçlü arasında ($r=-,030$, $p>,05$) olumsuz yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Babanın resmi eğitim düzeyi ile katılımcıların olumlu bilişsel üçlü arasında ($r=-,027$ $p>,05$) olumsuz yönde fakat anlamlı olmayan ilişki bulunmuştur. Bu veriler doğrultusunda, *olumlu bilişsel ile anne ve babanın resmi eğitim değişkeni arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H35)* denencesi desteklenmemiştir. Anne ve babanın eğitim durumlarının, Öztürk (2013: 77-78) katılımcıların iyimserliği üzerinde, Ayan (2018: 104) geleceğe olumlu bakış üzerinde; Aktaş (2016: 56-57), Kınter (2008: 230-231), Sevindik ve arkadaşları (2007: 17) ise benlik saygıları üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya yol açmadığını saptamıştır.

Normal koşullarda, anne ve babanın eğitim seviyesinin yükselmesi ile çocuk yetiştirme konusunda daha duyarlı olmaları, yani çocuklarını olumlu bilişsel üçlü eğiliminde bulunacak şekilde yetiştirmeleri beklenebilirdi. Fakat her iki değişkenin de olumlu bilişsel üçlü ile aralarında herhangi anlamlı bir ilişki bulunmaması, katılımcıların olumlu benlik, gelecek ve dünya algıları eğiliminin düşmesi veya yükselmesinde ebeveynlerinin eğitim seviyesinin herhangi bir etken olmadığı düşüncesini destekler. İstatistiki açıdan dikkate değer olmasa da anne ve baba

değişkenleri ile olumlu bilişsel üçlü arasındaki olumsuz ilişki, eğitilmiş ebeveynlerin çocuklarının benlikleri, gelecekleri ve dünya algıları hakkında muhtemel engeller hakkında farkındalık sağlayıcı bildirimleri nedeniyle meydana gelmiş olabilir.

3.4.5. Anne ve Babanın Aşırı Korumacı Tavrı

N: 595 (Anne) N: 583 (Baba)	Annenin Aşırı Koruması	Babanın Aşırı Koruması	Olumlu Bilişsel Üçlü
Annenin Aşırı Korumacılığı	1	,366**	-,178**
Babanın Aşırı Korumacılığı		1	-,023
Olumlu Bilişsel Üçlü			1
$p>,05$, ** $p<,01$			

Tablo 40: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Anne ve Babanın Aşırı Korumacı Tavrı Arasındaki İlişkiler

Anne ve babanın katılımcıların küçüklüğünden itibaren gösterdiği aşırı korumacı tavır, katılımcı bildirimleriyle belirlenmiş ve bu değişkenler arası ilişkiler Pearson Korelasyon analizi ile ele alınmıştır. Tablo 40'ta yer alan analiz sonuçlarına göre olumlu bilişsel üçlü ile annenin aşırı korumacılığı arasında ($r=-,178$, $p<,01$) olumsuz yönde anlamlı ilişki; babanın aşırı korumacılığı ile arasında ($r=-,023$, $p>,05$) anlamsız olsa da olumsuz yönde bir ilişki saptanmıştır. Veriler doğrultusunda, *olumlu bilişsel üçlü ile anne ve babanın aşırı korumacı tavrı arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H36)* denencesinin kısmen desteklendiği görülmektedir. Annenin aşırı korumacı tavrı olumlu benlik algısını, katılımcıların deneyimleme, yaparak öğrenme konularındaki alanını kısıtlayabileceği için kendine güven, benliğinin olumlu ve olumsuz yönlerini keşfetme gibi açılardan olumsuz yönde etkileyebilir. Önemli bir muhatapı olarak annesinin çocuğuna tamamiyle korunaklı bir alan sunmaya çalışıyor olması, kişinin hayatının her aşamasını annesiyle geçiremeyeceği gerçeği nedeniyle olumlu gelecek algısını olumsuz yönde etkileyebilir. Öz deneyimi kısıtlayıcı davranışlara maruz kalmak, her zaman korunaklı bir ortam olmayan dış dünyada güvensiz hissetme, diğer insanlar ile ilişkilerde cesaret eksikliği, hatalı düşünme vb. nedenlerle olumlu dünya algısını olumsuz yönde etkileyebilir.

3.4.6. Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık

N: 598 (Anne) N: 582 (Baba)	Anne ile Duygusal Yakınlık	Baba ile Duygusal Yakınlık	Olumlu Bilişsel Üçlü
Anne ile Duygusal Yakınlık	1	,347**	,258**
Baba ile Duygusal Yakınlık		1	,201**
Olumlu Bilişsel Üçlü			1
**p<.01			

Tablo 41: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Anne ve Baba ile Duygusal Yakınlık Arasındaki İlişki

Katılımcıların anne ve babalarıyla olan duygusal yakınlıkları ile olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiş, katılımcıların anneleri ile olan duygusal yakınlıkları ve olumlu bilişsel üçlü arasında ($r=,258$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı; katılımcıların babaları ile olan duygusal yakınlıkları ile olumlu bilişsel üçlü arasında ($r=,201$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir (bk. Tablo 41). Bu veriler ile, *olumlu bilişsel üçlü ile anne ve baba ile olan duygusal yakınlık arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H37)* denencesi desteklenmiştir. Çocuğun küçüklüğünden itibaren ebeveynleri ile duygusal bir yakınlık içerisinde bulunmasının, anne ve babasından edindiği sevgi, samimiyet gibi unsurlar sayesinde olumlu benlik algısı gelişimine; birliktelik, destek gibi unsurlar sayesinde olumlu gelecek algısı gelişimine; ilgi ve güven gibi unsurlar sayesinde ise olumlu dünya/deneyim algısının gelişimine zemin hazırladığı söylenebilir.

3.4.7. Diğer İnsanların Alayına Maruz Kalma

Diğer İnsanların Alayına Maruz Kalma Sıklığı		**p<.01
Olumlu Bilişsel Üçlü	-,228**	N:599

Tablo 42: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Diğer İnsanların Alayına Maruz Kalma Sıklığı Arasındaki İlişki

Diğer insanların katılımcılarla alay etme sıklığı ile olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkinin sınanması için gerçekleştirilen Pearson Korelasyon analizi sonucuna Tablo 42’de yer verilmiştir. Katılımcıların, diğer insanların alayına maruz

kalma sıklığı ile olumlu bilişsel üçlü arasında ($r=-,228$, $p<,01$) olumsuz yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, *olumlu bilişsel üçlü ile diğer insanların alayına maruz kalma sıklığı arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H38)* denencesi doğrulanmıştır. Kişinin bir davranışı, düşüncesi, duygusu ya da ürünü nedeniyle alaya alınma sıklığı, diğer insanlar tarafından dikkate değer, beğenilen bir insan olmadığı düşüncesine sevk edebileceği için benlik algısının olumsuzlaşmasına neden olabilir. Diğer insanların alay etme davranışının sürekliliği de kişinin gelecek dönem faaliyetleri hakkındaki iyimserliğini azaltarak, gelecek algısının olumsuzlaşmasına yol açabilir. Alaya alınma biçimindeki bildirimler, takdir edilme gibi gereksinimleri karşılamaktan uzak kalacağından, kişiler arası iletişimin bozulmasına sebep olabilir, dolayısıyla kişinin dünyaya yönelik olumlu algısını ters yönde etkileyebilir.

3.4.8. Diğer İnsanların Eleştirilerine Maruz Kalma

Diğer İnsanların Eleştirilerine Maruz Kalma		**p<.01
Olumlu Bilişsel Üçlü	-,325**	N:599

Tablo 43: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Diğer İnsanların Eleştirilerine Maruz Kalma Sıklığı Arasındaki İlişki

Katılımcıların diğer insanlar tarafından eleştiriye maruz kalma sıklığı ile olumlu bilişsel üçlü ve boyutları arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile sınanmıştır (bk. *Tablo 43*). Diğer insanlar tarafından eleştiriye uğrama sıklığı değişkeni ile olumlu bilişsel üçlü ($r=-,325$, $p<,01$) arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre *olumlu bilişsel üçlü ve boyutları ile diğer insanların eleştirilerine maruz kalma arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. (H39)* denencesi doğrulanmıştır. Yapıcı eleştiri, kişinin ilgili konuda farkındalık kazanması açısından her ne kadar önemli ve işlevsel olsa da yıkıcı eleştiri sıklığının yoğunlaşması, kişiyi yetersizlik düşüncelerine yöneltebilir. Bu durum ayrıca, kişiyi ilgili konularda yeterli olmadığı düşüncesine sevk ederek benlik algısının olumsuzlaşması neden olabilir. Eleştirilmeye karşı gösterilen hassasiyet ile kişinin gerçekleştirdiği ya da gerçekleştireceği eylemleri yeterince iyi, güzel veya değerli olmadığı düşüncelerinin yoğunlaşması onun olumlu gelecek algısını etkileyebilir. Son olarak, aşırı eleştiri kişinin dış dünyayı yaşanamaz, katlanılmaz ölçütleri, istikrarsız

değerlendirmeler yapılan, eylemlerinin değerinin karşılığını bulmadığı yönünde düşüncelere yani olumsuz dünya/deneyim algısına sevk edebileceğini söylemek de mümkündür.

3.4.9. Travmatik Yaşam Tecrübeleri

Travmatik Yaşam Tecrübesi		**p<.01
Olumlu Bilişsel Üçlü	-,108**	N:599

Tablo 44: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Travmatik Yaşam Tecrübesi Arasındaki İlişki

Diğer insanların katılımcılarla alay etme sıklığı ile olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkiyi sınamak için Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. *Tablo 41*'de yer alan veriler, travmatik yaşam tecrübe düzeyi ile olumlu bilişsel üçlü arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki ($r=-,108$, $p<,01$) olduğunu göstermektedir. Buna göre, *olumlu bilişsel üçlü ile travmatik yaşam tecrübe düzeyi arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (H40)* denencesi desteklenmiştir. İki değişken arasındaki bu ilişki, yaşanan travmatik deneyim sayısının olumlu bilişsel üçlü puan ortalamasını farklılaştırıp farklılaşmadığı test edildikten sonra yorumlanmıştır.

	Belirgin Bir Travma	N	X	SS	Varyans Kaynağı	KT	SD	KO	f	p	Farklılık
Olumlu Bilişsel Üçlü	Yaşadım (1)	171	5,09	,767	Gruplar Arası	6,533	2	3,266	5,295	,005	3>1 3>2
	Birden Fazla Yaşadım (2)	164	5,13	,813							
	Yaşamadım (3)	264	5,31	,778	Grup İçi	367,648	596	,617			
	Toplam	599	5,20	,791	Toplam	374,181	598				

Tablo 45: Olumlu Bilişsel Üçlü Puan Ortalamaları ile Travmatik Yaşam Tecrübeleri Arasındaki İlişki

Katılımcıların olumlu bilişsel üçlü puan ortalamalarının herhangi belirgin bir travma yaşayıp yaşamadıklarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek üzere gerçekleştirilen ANOVA analizi sonuçları *Tablo 45*'te gösterilmiştir. Olumlu bilişsel üçlü puan ortalamalarının, katılımcıların belirgin bir travma tecrübesi değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir ($F=5,295$; $p<0.05$). Bu sonuç ile, *olumlu bilişsel üçlü puan ortalamaları, travmatik yaşam tecrübeleri değişkeninde anlamlı olarak*

farklılaşmaktadır (H40_a) denencesi doğrulanmıştır. Farklılaşmanın hangi gruplar özelinde gerçekleştiğinin tespiti için LSD analizi kullanılmıştır. Buna göre olumlu bilişsel üçlü puan ortalamalarının, herhangi belirgin bir travma *yaşamadım* (X=5,31) grubu lehine olmak üzere, *yaşadım* (X=5,09) ve *birden fazla yaşadım* (X=5,13) grupları arasında farklılaştığı tespit edilmiştir.

Deprem, sel gibi doğal afetler nedeniyle veya fiziksel veya cinsel istismar, şiddete maruz kalma gibi herhangi travmatik bir deneyim yaşamama durumunun, kişinin olumlu dünya algısını desteklediğini söylemek mümkündür. Benzer şekilde, kişinin kendi ayakları üzerinde durabilen, saygı duyulan, değer verilen birisi olduğu düşüncesini engellemediği için belirgin bir travmatik deneyim yaşamamış olmanın olumlu benlik algısını desteklediği de öne sürülebilir. Öte yandan, travmatik olayları bir kereden fazla yaşamak, kişide, aynı felaketlerin başına tekrar geleceği düşüncesini oluşturabileceği için olumlu gelecek algısının bozulmasına yol açabilir.

Çocukluk çağı dönemindeki travmalar ile yetişkinlik dönemi benlik saygısı arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu tespit eden araştırmanın (Çobanoğlu, 2020: 42) bulguları bizim yorumumuzu desteklemese de başka araştırmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin Kapçı (2004: 8), fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel açıdan zorbalık gören çocukların benlik saygısının daha az zorbalık gören çocuklarındakinden anlamlı şekilde düşük olduğu bulgulamıştır. Demirel ve Doğan (2020: 134-135) da yüksek düzeyde benlik saygısına sahip çocukların orta düzeyde benlik saygısına sahip çocuklardan aile için şiddete daha az maruz kaldığını tespit etmiştir. Aydın (2018: 73) ise, çocukluk döneminde maruz kalınan duygusal, fiziksel ihmal ve istismar, cinsel istismar ile psikolojik sağlamlık arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur.

3.4.10. Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi

Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi		**p<.01
Olumlu Bilişsel Üçlü	-,342**	N:599

Tablo 46: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Sosyal Kusursuzluk Düşüncesi Arasındaki İlişki

Sosyal kusursuzluk ile olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizine başvurulurarak test edilmiştir. Tablo 46'te yer alan veriye göre olumlu bilişsel üçlü ile sosyal kusursuzluk değişkeni arasında ($r=-,342$, $p<,01$) olumsuz yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Buna göre *olumlu bilişsel üçlü ile sosyal kusursuzluk arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H41)* denencesi desteklenmiştir. Bu durum, diğer insanların gözünde kusursuz olma düşüncesi barındıran katılımcıların, benliklerini olumsuz algılama eğiliminde olduğunu şeklinde açıklanabilir. Benzer şekilde, benliğini olumlu biçimde algılayan katılımcıların ise diğer insanların gözünde kusursuz olma düşüncesini barındırmama eğiliminde olduğu ifade edilebilir. Kişinin duygu ve düşüncelerinin, genel olarak eylemlerinin veya yeteneklerinin diğer insanlar tarafından kusurlu bulunacağı düşüncesi kişilerarası iletişimi (olumlu dünya/deneyim algısı) olumsuz etkilediği iler sürülebilir. Diğer insanlar tarafından kusurlu bulunacağı düşüncesinin sürekliliği ise olumlu gelecek algısını olumsuz biçimde etkiliyor olabilir.

3.4.11. Sosyal Ortamda Yaşanan Kaygı

Sosyal Ortamlarda Kaygılı Hissetme		**p<.01
Olumlu Bilişsel Üçlü	-,345**	N: 599

Tablo 47: Olumlu Bilişsel Üçlü ile Sosyal Ortamlarda Kaygılı Hissetme Arasındaki İlişki

Sosyal ortamlarda kaygılı hissetme ve olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkinin kendisiyle denendiği Pearson Korelasyon analizi sonuçlarına göre her iki değişken arasında ($r=-,345$, $p<,01$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir (bk. Tablo 47). Buna göre, *olumlu bilişsel üçlü ile sosyal ortamda kaygı duyma arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H42)* denencesi doğrulanmıştır. Kişilerin benliklerini ve deneyim alanı olan dış dünyayı olumlu biçimde algılama eğilimini

sosyal ortamlarda kaygılanmama nedenleri arasında saymak mümkündür. Diğer taraftan, yetersizlik düşünceleri ya da sosyal ortamda etkileşimde bulunduğu diğer insanlardan kendileriyle alakalı olumsuz geri bildirimler alacağı beklentisi bu ortamlarda kaygı oluşturan etkenler olarak benlik ve dünya algılarının olumsuzlaşmasına neden olabilir.

3.4.12. Akran Rekabeti

	Tecrübe Edilen Akran Rekabeti	Olumlu Bilişsel Üçlü	Olumlu Benlik Algısı	Olumlu Gelecek Algısı	Olumlu Dünya Algısı
Tecrübe Edilen Akran Rekabeti	1	-,120**	-,095*	-,069	-,148**
Olumlu Bilişsel Üçlü		1	,871**	,864**	,807**
Olumlu Benlik Algısı			1	,638**	,557**
Olumlu Gelecek Algısı				1	,540**
Olumlu Dünya Algısı					1

p>,05, *p<,05, **p<,01,

Tablo 48: Olumlu Bilişsel Üçlü ve Boyutları ile Akran Rekabeti Arasındaki İlişki

Katılımcılara, onların akran rekabeti düzeyinin tespiti için “Akranlarınızla (kuzenleriniz, okul arkadaşlarınız, arkadaşlarınız) rekabet yaşadınız mı?” ifadesine hangi ölçüde katıldıkları sorulmuştur. Katılımcıların tecrübe ettiği akran rekabeti ile olumlu bilişsel üçlü ve boyutları arasındaki ilişkiye dair Pearson Korelasyon analizi sonuçları *Tablo 48*’de gösterilmektedir. Tecrübe edilen akran rekabeti değişkeni ile olumlu bilişsel üçlü arasında ($r=-,120$, $p<,01$) olumsuz yönde anlamlı; olumlu benlik algısı boyutu arasında ($r=-,095$, $p<,01$) olumsuz yönde anlamlı; olumlu dünya algısı boyutu arasında ($r=-,148$, $p<,01$) olumsuz yönde anlamlı; olumlu gelecek algısı boyutu arasında ($r=-,120$, $p>,05$) ise olumsuz yönde fakat anlamsız ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir. Buna göre, *olumlu bilişsel üçlü ve boyutları ile akran rekabeti arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H43)* denencesi kısmen doğrulanmıştır.

Katılımcıların küçüklüğünden itibaren sosyal çevresinde bulunan akranları ile sıklıkla rekabet yaşaması, onları yetersizlik duygu ve düşüncelerine yöneltebilir. Bu nedenle de kişinin benliği hakkında olumsuz algılar barındırmasına neden olabilir. Belirtmek gerekir ki akranlarıyla rekabet eden ve kazanan taraf olarak bu rekabetten olumlu biçimde etkilenen kişiler de olabilir. Bu veriler özelinde, kişinin deneyimlerini, diğer insanların performanslarıyla sürekli şekilde karşılaştırması, benlik algısının; dünyayı ve akran ilişkilerini rekabet dolu bir yer olarak görmesi de dünya algısının olumsuzlaşmasına neden olabilir.

3.4.13. Gerçekçi Olmayan Hedefler Belirleme

	Gerçekçi Olmayan Hedef Belirleme	Olumlu Bilişsel Üçlü	Olumlu Benlik Algısı	Olumlu Gelecek Algısı	Olumlu Dünya Algısı
Gerçekçi Olmayan Hedef Belirleme	1	-,035	-,055	,070	-,114**
Olumlu Bilişsel Üçlü		1	,871**	,864**	,807**
Olumlu Benlik Algısı			1	,638**	,557**
Olumlu Gelecek Algısı				1	,540**
Olumlu Dünya Algısı					1

$p>,05$, ** $p<,01$

Tablo 49: Olumlu Bilişsel Üçlü ve Boyutları ile Gerçekçi Olmayan Hedef Belirleme Arasındaki İlişki

Katılımcılardan “Ulaşamayacağımı bilsem de kendime sürekli çok güç hedefler belirlerim.” ifadesine hangi derecede katıldıklarını bildirmeleri istenmiştir. Katılımcıların gerçekçi olmayan hedef belirleme düzeyleri ile olumlu bilişsel üçlü ve boyutlarıyla ilişkisi Pearson Korelasyon analizine başvurularak değerlendirilmiştir. Gerçekçi olmayan hedef belirleme değişkeni ile olumlu dünya algısı boyutu arasında ($r=-,114$, $p<,01$) olumsuz yönde anlamlı ilişki olduğu saptanırken; olumlu gelecek algısı boyutu arasında ($r=-,070$, $p>,05$) olumlu fakat anlamsız; olumlu benlik algısı arasında ($r=-,055$, $p>,05$) ise olumsuz fakat anlamsız ilişki bulunduğu tespit edilmiştir (bk. Tablo 49). Bu doğrultuda, *olumlu bilişsel üçlü ve boyutları ile gerçekçi olmayan*

hedefleri arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. (H44) denencesi kısmen desteklenmiştir.

Kişinin gerçekçi hedefler belirlemesi, yani gerçekleştirmeyeceğini bilmesine rağmen o doğrultuda hedef belirlemesi ile tek anlamlı ilişkinin olumlu dünya algısı ile gerçekleşmesi manidardır. Olumsuz dünya algısı, dünyanın katlanılmaz, engellerle dolu bir yer olarak algılanması anlamına gelir. Dolayısıyla, olumlu dünya algısına sahip olmayan katılımcıların dünyayı hedeflerini gerçekleştirebilecek bir alan olarak değerlendirmez. Buradan hareketle her iki değişken arasındaki olumsuz yöndeki ilişki, olumlu dünya algısı eğiliminin düşmesinin, hedeflerini gerçekçi olmayan türde belirleme eğiliminin yükselmesine neden olabileceği yönünde yorumlanabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Üniversite öğrencilerinde Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelendiği bu araştırmada, aynı zamanda bu değişkenlerin, katılımcıların yaş, cinsiyet ve ekonomik düzeyleri, öznel dindarlık düzeyi, Tanrı tasavvurları, travmatik deneyim tecrübeleri; anne ve babalarının resmi eğitimi, din eğitimi, dindarlığı; katılımcıların anne ve babaları tarafından maruz kaldıkları sosyal baskı, utandırılma, aşırı korumacı tavır, eleştirilme, diğer insanlar ile kıyaslanma düzeyleri, anne ve babalarıyla duygusal yakınlıkları; sosyal yaşamlarında diğer insanlar tarafından maruz kaldıkları alay edilme, eleştirilme tecrübeleri; gerçekçi olmayan hedefleri, yaşadıkları akran rekabeti, içinde bulundukları sosyal grubun diğer üyelerinin dindarlık durumu olmak üzere demografik, psiko-sosyal değişkenlerle ilişkileri de incelenmiştir. İlişkisel tarama yönteminin benimsediği araştırmanın örneklem grubunu İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa'nın çeşitli lisans bölümlerinde öğrenim gören 599 öğrenci oluşturmuştur.

İlk etapta 804 olan katılımcı sayısı, gerekli ölçütleri karşılamadığı tespit edilen yanıtlar çıkartıldığında 727'ye düşmüştür. Araştırmada, dindarlığın kendisiyle işlemselleştirildiği Allah Merkezlilik Ölçeği herhangi bir dine mensup olmayan (örn. deistler) ve Allah inancı olmayan (örn. Allah inancı olmayan bir dini geleneğe bağlı olanlar, ateistler) katılımcıların yanıtlamasına uygun değildir. Bu nedenle, Allah/Tanrı inancım yok ve herhangi bir dine bağlı değilim bildiriminde bulunan katılımcıların tamamı analiz sürecinin dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmada elde edilen bulguların zaten dindar olan fakat düzey açısından farklılık gösteren katılımcılardan elde edildiği vurgulanmalıdır. Diğer taraftan, araştırmanın üniversite öğrencileri ile kesitsel desende gerçekleştirildiği gerçeği dikkatten kaçmamalı hem bulgular değerlendirilirken hem de genellemeler yapılırken bu ayrım gözetilmelidir.

Bazı değişkenlerin hem Allah merkezlilik hem başkası merkezli dışsallık hem de olumlu bilişsel üçlü ile ilişkisi araştırılmıştır. Bulguların bütüncül bir şekilde sunulabilmesi amacıyla bu değişkenler bu bölümde aynı paragraflarda ele alınmıştır. Benzer şekilde, bazı değişkenlerin yalnızca Allah merkezlilik ve başkası merkezli dışsallık veya olumlu bilişsel üçlü ile; bazı değişkenlerin yalnızca başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü ile arasındaki ilişkiler araştırıldığı için, ilgili bulgular

aynı paragraflar içerisinde sunulmuştur. Bazı değişkenler ise yalnızca Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık, olumlu bilişsel üçlü ile ilişkisi açısından incelenmiştir. Bulgular, ortak olmaları bakımından çokluk sağlayan değişkenler öncelenerek sunulmuştur.

Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü puan ortalamalarının yaş gruplarına göre anlamlı biçimde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular ile, Allah merkezlilik (bk. H4), başkası merkezli dışsallık (bk. H15) ve olumlu bilişsel üçlü (bk. H32) puan ortalamalarının yaş gruplarına göre farklılaşmadığına yönelik denencelerin tamamı doğrulanmıştır.

Cinsiyet açısından, Allah merkezlilik puan ortalamaları farklılaşmazken, başkası merkezli dışsallık puan ortalamaları ile olumlu bilişsel üçlü puan ortalamaları kadın katılımcıların lehine farklılaşmıştır. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda, Allah merkezlilik puan ortalamalarının kadın katılımcıların lehine farklılaşacağına yönelik denence (bk. H5) doğrulanmamıştır. Başkası merkezli dışsallık ve boyutlarında alınan puan ortalamalarının kadın katılımcıların lehine farklılaşacağı yönündeki denence (bk. H16) de doğrulanmıştır. Ölçek genelinde elde edilen sonuca ek olarak, olumlu bilişsel üçlü boyutları olan olumlu benlik, olumlu gelecek ve olumlu dünya algılarında da kadın katılımcıların lehine farklılaşma olduğu tespit edilmiş ve bu yöndeki denence (bk. H33) de doğrulanmıştır.

Ekonomik düzey ile Allah merkezlilik düzeyi ve başkası merkezli dışsallık düzeyi arasında olumsuz yönde anlamlı olmayan ilişkiler tespit edilmiştir. Dolayısıyla Allah merkezlilik (bk. H6) ve başkası merkezli dışsallık (bk. H17) düzeyleri ile ekonomik düzey arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunduğuna yönelik denenceler reddedilmiştir. Diğer taraftan, olumlu bilişsel üçlü ile boyutları ve ekonomik düzey arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiş, bu yöndeki denence (bk. H34) doğrulanmıştır.

Anne ve babanın resmi eğitim düzeyi ile katılımcıların Allah merkezlilik düzeyleri arasında olumsuz yönde ilişkiler bulunduğuna yönelik denence (bk. H8) kısmen desteklenmiştir. Çünkü, annenin resmi eğitim düzeyi ile katılımcıların Allah merkezlilik düzeyleri arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu saptanırken, babanın resmi eğitim düzeyi ile katılımcıların Allah merkezlilik düzeyleri arasında olumsuz fakat anlamlı olmayan ilişkinin varlığına ulaşılmıştır. Anne ve babanın resmi eğitim düzeyi ile katılımcıların başkası merkezli dışsallık düzeyleri arasındaki ilişkilerin anlamsız olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde, olumlu bilişsel üçlü düzeyi ile anne ve babanın resmi eğitim düzeyi arasındaki ilişkiler de anlamsız çıkmıştır. Dolayısıyla anne ve babanın resmi eğitimi ile başkası merkezli dışsallık düzeyleri arasında olumsuz yönde anlamlı (bk. H18); olumlu bilişsel üçlü düzeyleri arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunduğuna (bk. H35) yönelik denenceler reddedilmiştir.

Sosyal kusursuzluk düzeyi ile Allah merkezlilik arasında olumsuz yönde anlamlı; olumlu bilişsel üçlü ile arasında olumsuz yönde anlamlı; başkası merkezli dışsallık düzeyi ile arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Dolayısıyla, sosyal kusursuzluk düşüncesi ile Allah merkezlilik (bk. H14), olumlu bilişsel üçlü (bk. H41) arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler; başkası merkezli dışsallık ile olumlu yönde anlamlı ilişkiler (bk. H29) bulunduğuna yönelik denencelerin tamamı doğrulanmıştır.

Anne ve babanın “elalem ne der!” yaklaşımı ile hem Allah merkezlilik hem de başkası merkezli dışsallık arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Allah merkezlilik düzeyi ile hem annenin hem de babanın “elalem ne der!” yaklaşımı arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki olduğu bulgulanmıştır. Diğer taraftan, başkası merkezli dışsallık düzeyi ile hem annenin hem de babanın “elalem ne der!” yaklaşımı arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, anne ve babanın “elalem ne der!” yaklaşımı ile Allah merkezlilik arasında olumsuz yönde anlamlı (bk. H10); başkası merkezli dışsallık ile olumlu yönde anlamlı ilişkilerin (bk. H21) bulunduğuna yönelik denenceler kabul edilmiştir.

Anne ve baba ile duygusal yakınlık değişkeni ile hem Allah merkezlilik hem de olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Katılımcıların Allah merkezlilik düzeyleri ile hem anne hem de babaları ile olan duygusal yakınlıkları arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, hem anne hem de baba ile olan

duygusal yakınlığa göre Allah merkezlilik puan ortalamalarının farklılaştığı görülmüştür. Benzer şekilde, katılımcıların olumlu bilişsel üçlü düzeyleri ile hem anne hem de babaları ile olan duygusal yakınlık düzeyleri arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler olduğu ortaya konmuştur. Hem anne ve hem de baba ile duygusal yakınlığa göre olumlu bilişsel üçlü puan ortalamalarının farklılaştığı da tespit edilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda, katılımcıların anne ve baba ile duygusal yakınlık düzeylerinin, Allah merkezlilik düzeyleri (bk. H9) ve olumlu bilişsel üçlü düzeyleriyle (bk. H37) olumlu yönde anlamlı ilişkilere sahip olduğu yönündeki denenceler kabul görmüştür. Hem anne ve hem baba ile duygusal yakınlığa göre Allah merkezlilik puan ortalamalarının (bk. H9_a) ve olumlu bilişsel üçlü puan ortalamalarının (bk. 37_a) istatistiki açıdan farklılaşacağı yönündeki denenceler de desteklenmiştir.

Anne ve babanın aşırı korumacı tavrı değişkeninin, hem başkası merkezli dışsallık hem de olumlu bilişsel üçlü ile arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Katılımcıların başkası merkezlilik düzeyi ile hem annenin ve hem de babanın aşırı korumacı tavır düzeyi arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, araştırmadaki, anne ve babanın aşırı korumacı tavrı ile başkası merkezli dışsallık arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu yönelik denence (bk. H21) doğrulanmıştır. Anne ve babanın aşırı korumacı tavrına göre başkası merkezli dışsallık ortalama puanlarının farklılaştığı yönündeki denence (bk. H21_a) ise kısmen doğrulanmıştır. Çünkü başkası merkezli dışsallık ortalama puanı annenin aşırı korumacı tavrına göre anlamlı biçimde farklılaşırken, babanın aşırı korumacı tavrına göre anlamlı olarak farklılaşmamıştır. Katılımcıların olumlu bilişsel üçlü düzeyi ile anne ve babanın aşırı korumacı tavrı arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu yönelik denence (bk. H36) de kısmen doğrulanmıştır. Çünkü katılımcıların olumlu bilişsel üçlü düzeyi ile annenin aşırı koruması arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki tespit edilse de babanın aşırı korumacı tavır düzeyi arasında anlamlı herhangi bir ilişki saptanmamıştır.

Diğer insanların alayına maruz kalma değişkeninin, hem başkası merkezli dışsallık hem de olumlu bilişsel üçlü ile arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Katılımcıların başkası merkezli dışsallık düzeyleri ile diğer insanların alayına maruz kalma düzeyi arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Diğer taraftan, katılımcıların olumlu bilişsel üçlü düzeyleri ile diğer insanların alayına maruz kalma düzeyi arasında ise olumsuz yönde anlamlı ilişki olduğu bulgulanmıştır. Bu veriler ile, diğer insanların

alayına maruz kalma sıklığı ile başkası merkezli dışsallık arasında olumlu yönde anlamlı (bk. H26); olumlu bilişsel üçlü arasında olumsuz yönde anlamlı (bk. H38) ilişkiler bulunduğuna yönelik denenceler doğrulanmıştır.

Diğer insanların eleştirilerine maruz kalma değişkeninin, hem başkası merkezli dışsallık hem de olumlu bilişsel üçlü ile arasında bulunan ilişkiler araştırılmıştır. Katılımcıların başkası merkezli dışsallık düzeyleri ile diğer insanların eleştirilerine maruz kalma sıklığı arasında olumlu yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Öte yandan, katılımcıların olumlu bilişsel üçlü düzeyleri ile diğer insanların eleştirilerine maruz kalma sıklık düzeyi arasında ise olumsuz yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Bu veriler doğrultusunda, diğer insanların eleştirilerine maruz kalma sıklığı ile başkası merkezli dışsallık ile olumlu yönde anlamlı ilişkiler (bk. H27) bulunduğu; olumlu bilişsel üçlü ile arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler (bk. H39) olduğuna yönelik denenceler desteklenmiştir.

Travmatik yaşam tecrübeleri değişkeninin, hem başkası merkezli dışsallık hem de olumlu bilişsel üçlü ile arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Katılımcıların travmatik bir deneyim yaşamama, bir veya birden fazla yaşama durumlarının başkası merkezli dışsallık puan ortalamalarını farklılaştırılmadığı tespit edilmiş ve travmatik yaşam tecrübelerinin başkası merkezli dışsallık puan ortalamasını farklılaştıracağı yönünde belirlenen denence (bk. H28) reddedilmiştir. Katılımcıların travmatik yaşam tecrübe düzeyleri ile olumlu bilişsel üçlü düzeyleri arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca travmatik bir deneyim yaşamama, bir kere yaşama ve birden fazla yaşama durumlarının olumlu bilişsel üçlü puan ortalamalarını farklılaştırdığı görülmüştür. Dolayısıyla, travmatik yaşam tecrübe düzeyi ile olumlu bilişsel üçlü düzeyi arasında olumsuz bir ilişki olduğunu öngören denence (bk. H40) ile, travmatik yaşam tecrübelerinin olumlu bilişsel üçlü puan ortalamalarını farklılaştıracağını öngören denence (bk. H40_a) kabul görmüştür.

Sosyal ortamda yaşanan kaygı değişkeninin, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü ile arasındaki ilişkiler mercek altına alınmıştır. Katılımcıların sosyal ortamda yaşadığı kaygı düzeyi ile başkası merkezli dışsallık düzeyleri arasında olumlu yönde anlamlı ilişki tespit edilmiş ve her iki değişken arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunacağına yönelik belirlenen denence (bk. H30) kabul görmüştür. Katılımcıların olumlu bilişsel üçlü düzeyleri ile sosyal ortamda yaşadıkları kaygı düzeyi

arasında ise olumsuz yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiş, her iki değişken arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunduğuna yönelik denence (bk. H42) doğrulanmıştır.

Akran rekabeti değişkenin, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü ile arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Katılımcıların tecrübe ettiği akran rekabeti düzeyi ile başkası merkezli dışsallık düzeyi arasında olumlu yönde anlamlı ilişki tespit edilmiş ve her iki değişken arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu ifade eden denence (bk. H31) desteklenmiştir. Diğer taraftan, katılımcıların olumlu bilişsel üçlü ve boyutları ile yaşadıkları akran rekabeti düzeyi arasında olumsuz yönde ilişkiler bulunduğuna yönelik denence (bk. H43) büyük oranda desteklenmiştir. Çünkü, boyutlardan biri olan olumlu gelecek algısı düzeyi ile akran rekabeti düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanırken, olumlu bilişsel üçlü, olumlu benlik algısı ve olumlu dünya algısı düzeyleri arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Hem annelerinin dindarlık düzeyi ile hem de babalarının dindarlık düzeyleri ile katılımcıların Allah merkezlilik düzeyleri arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Dolayısıyla Allah merkezlilik ile anne ve babanın dindarlığı arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunduğuna yönelik tahmin (bk. H7) doğrulanmıştır.

Katılımcıların öznel dindarlık düzeyleri ile Allah merkezlilik düzeyleri arasında olumlu yönde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca, dinim var ama dindar değilim, biraz dindarım, dindarım, çok dindarım olarak belirlenen öznel dindarlık bildirimi gruplarına göre Allah merkezlilik puan ortalamalarının farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, öznel dindarlık düzeyi ile Allah merkezlilik düzeyi arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunduğuna yönelik denence (bk. H11) ile öznel dindarlık bildirimlerine göre Allah merkezlilik puan ortalamalarının farklılaşacağına yönelik denence (bk. H11_a) kabul görmüştür.

Katılımcıların Allah merkezlilik düzeyleri ile koruyucu/sevecen Allah tasavvuru arasında olumlu yönde anlamlı; cezalandırıcı Allah tasavvuru arasında olumlu yönde anlamlı; terk edici Allah tasavvuru arasında ise olumsuz yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu bulgular sonucunda, Allah merkezlilik düzeyi ile koruyucu/sevecen Allah tasavvuru arasında olumlu yönde anlamlı (bk. H11_a); terk edici Allah tasavvuru arasında olumsuz yönde anlamlı (H11_c) ilişkiler olduğuna yönelik denenceler kabul

görmüştür. Allah merkezlilik düzeyi ile cezalandırıcı Allah tasavvuru arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki olduğu tahmin edilmiş (bk. H11_b) fakat bu denence reddedilmiştir.

Katılımcıların sosyal çevresinde bulunan insanların dindarlık durumları; din ile alakasız, dindarlık açısından karışık, dindar ve çok dindar grupları özelinde tanımlanmış ve Allah merkezlilik puan ortalamalarının bu gruplara göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla etkileşim sağlanan sosyal çevreye göre katılımcıların Allah merkezlilik puan ortalamalarının farklılaşacağını öngören denence (bk. H13) doğrulanmıştır.

Başkası merkezli dışsallık düzeyi ile hem annenin hem de babanın diğer insanların düşüncelerini önemseme düzeyi arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ile, anne ve babanın diğer insanların düşüncelerini önemsemesi ve başkası merkezli dışsallık arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu yönelik denence (bk. H19) kabul görmüştür.

Başkası merkezli dışsallık düzeyi ile hem anne hem de baba tarafından utandırılma düzeyleri arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Anne ve baba tarafından utandırılma düzeyi ile başkası merkezlilik arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu yönünde belirlenen denence (bk. H22) elde edilen bulgular sonucunda desteklenmiştir.

Başkası merkezli dışsallık düzeyi ile katılımcıların hem anne hem babaları tarafından aşırı eleştirilme düzeyleri arasında olumlu yönde olsa da anlamlılık seviyesine erişen herhangi bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Anne ve baba tarafından aşırı eleştirilme düzeyi ile başkası merkezli dışsallık arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunduğunu ifade eden denence (bk. H23) böylelikle reddedilmiştir.

Başkası merkezli dışsallık düzeyi ile katılımcıların hem anneleri hem babaları tarafından diğer insanlar ile kıyaslaması düzeyi arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu tespit ile, anne ve babanın diğer insanlar ile kıyaslaması ile başkası merkezli dışsallık arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunduğu yönelik belirlenen denence (bk. H24) doğrulanmıştır.

Olumlu bilişsel üçlü düzeyi ile gerçekçi olmayan hedefler belirleme düzeyi arasında olumsuz yönde olsa da anlamlılık seviyesine ulaşmayan bir ilişki tespit

edilmiştir. Gerçekçi olmayan hedefler belirleme düzeyi ile olumlu benlik algısı arasında olumsuz; olumlu gelecek algısı arasında olumlu fakat anlamlılık seviyesinde bulunmayan ilişkiler olduğu saptanmıştır. Olumlu dünya algısı düzeyi ile gerçekçi olmayan hedefler belirleme düzeyi arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Dolayısıyla, gerçekçi olmayan hedefler belirleme ile olumlu bilişsel üçlü ve boyutları arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunduğuna yönelik denence (bk. H44) kısmen desteklenmiştir.

Son olarak, Allah merkezlilik ile başkası merkezli dışsallık arasında olumsuz yönde anlamlı; Allah merkezlilik ile olumlu bilişsel üçlü arasında olumlu yönde anlamlı ve başkası merkezli dışsallık ile olumlu bilişsel üçlü arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır. Ayrıca Allah merkezliliğin hem başkası merkezli dışsallığın hem de olumlu bilişsel üçlünün anlamlı yordayıcısı; başkası merkezli dışsallığın da olumlu bilişsel üçlünün anlamlı bir yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir.

Dindarlığın önemli bir temsili olarak değerlendirdiğimiz Allah merkezlilik, olumsuz bir kişilik özelliği olarak değerlendirdiğimiz başkası merkezli dışsallık, kişinin benlik, gelecek ve dünya hakkındaki olumlu algılarının bütününe ifade eden olumlu bilişsel üçlü puan ortalamaları yaş değişkeni açısından farklılaşmamaktadır. Erkek ve kadın katılımcıların Allah merkezlilik açısından farklılaşmadığı fakat başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü açısından kadın katılımcıların lehine bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Ekonomik düzey ile Allah merkezlilik ve başkası merkezli dışsallık arasında anlamlı ilişki mevcut değilken, olumlu bilisel üçlü ile olumlu yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Ekonomik bildirimlerin de yer aldığı demografik değişkenlerin bu araştırma bağlamında dindarlık, olumlu ve olumsuz psikolojik değişkenlere eşlik etme, neden olma ya da açıklama konularında yorum yapılmasına imkan vermesi açısından yeteri kadar veri sunmadığını söylemek mümkündür. Bu konuda yapılan araştırma sayısının artmasının, dayanakları daha sağlam genellemeler gerçekleştirmeyi mümkün kılması muhtemeldir. Bu nedenle, Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü arasındaki ilişkileri genel olarak değerlendirmek konusunda katılımcıların bazı psiko-sosyal özellikleri ön plana çıkartılabilir.

Katılımcıların başkası merkezli dışsallık düzeylerinin yüksekliği ile; anne ve babalarının çocuklarını utandırma sıklığının artması; diğer taraftan, anne ve

babalarının diğ er insanlarla kendi çocuklarını kıyaslaması sıklığının artması ilişkilidir. Dahası, anne ve babaların kendileri hakkında yapılan değ erlendirmeleri umursama düzeyleri ile çocuklarının başkası merkezli dışsallık düzeyinin yüksekliliği de ilişkilidir. Buradan hareketle, *anne ve babanın olumsuz psikolojik durumunun veya olumsuz davranışlarının, katılımcıların olumsuz psikolojik durumlarında önemli etkenler olduğu* söylenebilir.

Katılımcıların Allah merkezlilik düzeylerinin yüksekliliği, anne ve babalarının dindarlık düzeyinin yüksekliliği ile ilişkilidir. Annenin eğitim düzeyi ile katılımcıların Allah merkezlilik düzeyleri arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki mevcutken hem anne hem babanın aldığı din eğitimi düzeyi ile katılımcıların Allah merkezlilik düzeyleri, olumlu yönde ilişkilidir. Diğ er taraftan, katılımcıların Allah merkezlilik düzeyleri, içinde bulundukları sosyal ortamın dindarlığına göre anlamlı şekilde değişmektedir. Bu durum katılımcıların dindarlığı konusunda, yakın çevresi olarak ailesinin dindarlığının ve ailesine göre nispeten uzak fakat genellikle ailesiyle geçirdiği zamandan fazlasını geçirdiği sosyal çevresinin dindarlığının önemli birer etken olduğunu gösterir. Diğ er taraftan, Allah'ı koruyucu/sevecen ve cezalandırıcı biçimlerde tasavvur etme düzeyinin yüksekliliği, Allah merkezlilik düzeyinin yüksekliliği ile ilişkililiken; Allah'ı terk eden bir varlık olarak tasavvur etme düzeyinin yüksekliliği Allah merkezlilik düzeyinin düşüklüğü ile ilişkilidir. Buradan hareketle dindarlık ile g   l  ilişkiler barındıran tasavvurların öğretilebilir unsurlar olduğunu belirtmek gerekir. *Allah tasavvuru hakkındaki eğitim açısından, bilginin doğru ve uygun şekilde aktarımının dindarlığın gelişimine katkıda bulunacağı* düşünülebilir.

Anne ve babaların katılımcıları nasıl yetiştirdiği, onlara karşı nasıl davrandığı, araştırmanın dikkate değ er bulgularını değ erlendirmede ön plana çıkmaktadır. Anne ve babalarıyla duygusal bir yakınlık içinde olduğunu bildiren katılımcıların Allah merkezlilik ve olumlu bilişsel   l  düzeyleri daha yüksektir. Anne ve babanın diğ er insanların çocuklarının duygu, düşünce ve davranışlarına vereceği tepkiyi gündeme sürekli getirmesi düzeyinin yüksekliliği ile Allah merkezlilik düzeyinin düşüklüğü ilişkilidir. Dahası, ailenin bu yöndeki baskı düzeyinin artışı, başkası merkezli dışsallık düzeyinin artışıyla ilişkilidir. Niyetleri fark etmeksizin anne ve babanın aşırı korumacı tavır düzeylerinin yüksekliliği ise başkası merkezli dışsallık düzeyinin yüksekliliği ile ilişkililiken, olumlu bilişsel   l  düzeyinin düşüklüğü ile ilişkilidir. Bu verilerden hareketle, *anne ve babanın çocuklarıyla kurduğu iletişimin gerek dindarlıklarında*

gerekse olumlu ve olumsuz psikolojik durumlarında önemli birer etken olduğunu söylemek mümkündür.

Kişinin, ilk öğretmenleri olarak anne ve babasıyla kurduğu ilişkisi kadar önemli olan diğer ilişkiyi diğer insanlar ile kurmaktadır. Katılımcıların, diğer insanların alayına maruz kalması, diğer insanların eleştirilene maruz kalması, akran rekabeti yaşaması, başkası merkezli dışsallık düzeyinin yüksekliği, olumlu bilişsel üçlü düzeyinin düşüklüğü ile ilişkilidir. Dolayısıyla, *ilişki kurulan diğer insanların olumsuz duygu ve düşünceleri ya da bunların yansıması olan davranışları, katılımcıların psikolojik açıdan olumsuz yönde etkilediği düşündürürken, olumlu psikolojik durumuna ket vurduğu* söylenebilir.

Katılımcıların, anne ve babaları hakkında (onların eğitimi, dindarlıkları, aşırı korumacı tavırları, duygusal yakınlıkları vb.) cevaplamalarını istedikleri tüm sorulardan ilginç bir veri elde edilmiştir. Tüm değişkenlerde, anne ve baba arasında olumlu anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu durum şöyle yorumlanabilir: *İnsanlar, kendileriyle aynı demografik, psikolojik veya sosyal özelliklere sahip insanları eş olarak seçmektedir.* Muhtemel ikinci yorum ise, *evlendiklerinde birbirlerinden her ne kadar farklı olsa da eşlerin, zaman içinde birbirlerine benzemeleri, aynı davranış örüntülerini sergileme eğiliminde olduklarıdır.*

Araştırmada, dindarlığın katılımcıların olumlu psikolojik durumu ile olumlu yönde, katılımcıların olumsuz psikolojik durumu ile ise olumsuz yönde ilişkilere sahip olduğunu sonucuna ulaştık. Ayrıca hem dindarlık hem olumlu hem de olumsuz psikolojik değişkenleri sosyo-psiko-demografik özellikleri dikkate alarak değerlendirdik. Olumlu psikolojik durum mu dindarlığın artışına zemin hazırlıyor, yoksa olumsuz psikolojik durum mu dindarlığın azalmasında rol oynuyor? Dindarlık olumlu psikolojik durumun artışında mı bir etken; olumsuz psikolojik durumun azalmasında mı bir etken? Araştırmanın hem kişisel hem de çevresel değişkenleri ile ilgili bulgular genel olarak şöyle yorumlanabilir: Dindarlık olumlu psikolojik durumu destekleyen, olumlu psikolojik durum ise dindarlık seviyesini artıran birer etkendir. Dindarlık, olumsuz psikolojik duruma katkıda bulunmazken; olumsuz psikolojik durum, dindarlık düzeyinin azalmasındaki etkenlerden biridir.

Araştırma bağlamındaki sonraki çalışmalar için öneriler:

1. Araştırma, lisans bölümlerinde okuyan üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Daha tutarlı genellemeler yapabilmek adına araştırmanın, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık dönemlerindeki; birbirinden farklı meslek gruplarındaki çeşitli örneklem grupları ile tekrarlanması önerilmektedir.
2. Araştırmada dindarlık Allah merkezilik ile işlemselleştirilmiştir. Dindarlığın birbirinden farklı tanımlamaları olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla, Allah merkezilik ile dindarlığın farklı kuramsal girişimler sonucunda işlemselleştirilen farklı tanımlarının bir arada değerlendirildiği araştırmaların yapılması önerilmektedir. Bu durumun, dindarlık hakkında daha genellenebilir sonuçlara ulaşmak konusunda uygun zemini hazırlaması mümkündür.
3. Araştırmada, olumsuz bir psikolojik özellik olarak başkası merkezli dışsallık açıklanmış ve diğer değişkenlerle ilişkileri araştırılmıştır. Başkası merkezli dışsallığın, depresyon, kaygı türleri, farklı duygu durum bozuklukları veya kişilik bozuklukları ile ilişkisini, ölçek geçerliği gibi açılardan değerlendirmesini içeren araştırmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- ABAK, E.: 2019 "Ruminatif Düşünme Stili, Beden Algısı ve Sosyal Görünüş Kaygısının Romantik İlişki ve Partner Odaklı Obsesif Kompulsif Semptomlarla İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AGHABABAEI, N., SOHRABI, F., ESKANDARI, H., BORJALI, A., FARROKHI, N., & CHEN, Z. J.: 2016 "Predicting Subjective Well-Being By Religious And Scientific Attitudes With Hope, Purpose in Life, And Death Anxiety as Mediators", **Personality and Individual Differences**, Sayı 90, 93-98.
- AHMADI, M. S., RAMAZANI, A.: 2020 "Relationship Between Hope and Psychological Well-Being Among Male and Female Students of Farhangian University of Zanjan Province", **Independent Journal of Management & Production**, Sayı 11/6, 2077-2090.
- AKTAŞ, U.: 2016 "Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygı Düzeyleri ile Atılganlık Düzeylerinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKYÜZ, Z.: 2010 "Gençlerde Benlik Saygısı ve Tanrı Tasavvuru", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALBAYRAK, A., KURT, E.: 2019 "Türkiye'de Din Psikolojisi Tezlerinde Dindarlık Ölçekleri: Bibliyografik Bir Araştırma (1997-2019)", **Bilimname**, Sayı 40, 137-172.
- ALTUN, R.: 2015 "Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Narsizm İlişkisi (Sinop Örneği)", Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARSLAN, G.: 2019 "Mediating Role of the Self-Esteem and Resilience in the Association Between Social Exclusion and Life Satisfaction Among Adolescents", **Personality and Individual Differences**, Sayı 151, 1-6.
- AUSTIN, P., MACDONALD, J., MACLEOD, R.: 2018 "Measuring Spirituality and Religiosity in Clinical Settings: A Scoping Review of Available Instruments", **Religions**, Sayı 9/3, 70.

- AVCI, M.: 2019 "Lise Öğrencilerinin Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Düzeyleri Öznel İyi Oluş Düzeyleri ile Sanal Zorbalık Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AWAN, S., SITWAT, A.: 2014 "Workplace Spirituality, Self-Esteem, and Psychological Well-Being Among Mental Health Professionals", **Pakistan Journal of Psychological Research**, Sayı 29/1, 125-149.
- AYAN, A.: 2018 "İyimserlik ve Umutsuzluk Düzeyinin Yaşam Doyumu Üzerine Etkisi: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 18/3, 95-112.
- AYDIN, E.: 2018 "Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıların Psikolojik Sağlamlık ve Depresyon Belirtileri Üzerine Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYDIN, S.: 2008 "An Investigation on the Language Anxiety and Fear of Negative Evaluation among Turkish EFL Learners", **Asian EFL Journal**, 421-444.
- AYTEN, A.: 2012 "Arap Ülkelerinde İslâmî Psikoloji ve Din Psikolojisi Çalışmaları", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 12/2, 51-100.
- AYTEN, A.: 2013 "Din ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Sayı 13, 7-31.
- BATSON, D., C., SCHOENRADE, P., VENTIS, L., W.: 2017 **Din ve Birey Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım**, Çev. Ali Kuşat, Abdulvahap Taştan, Kayseri, Kimlik Yayınları.
- BAYNAL, F.: 2020 "Din Psikolojisi Güncel Durum Analizi" içinde **Türkiye'de Dindarlık Üzerine Kullanılan Ölçeklere Yönelik Sorunlar ve Öneriler**, Ed. Yahya Turan, İstanbul, Nobel Akademik Yayıncılık.
- BAYRAKTUTAR, M.: 2019 "İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Örnekleminde Dini Başa Çıkma ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- BECK, A. T., ALFORD, B. A.: 2009 **Depression Causes and Treatment**, 2. bs, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- BECK, A. T., RUSH, A. J., SHAW, B. F., EMERY, G.: 1979 **Cognitive Therapy of Depression**, New York, The Guilford Press.
- BECK, A. T., WARD, C. H., MENDELSON, M., MOCK, J., ERBAUGH, J.: 1961 "An Inventory For Measuring Depression", **Archives of General Psychiatry**, Sayı 4/6, 561-571.
- BECK, A. T., WEISSMAN, A., LESTER, D., TREXLER, L.: 1974 "The Measurement of Pessimism: The Hopelessness Scale", **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, Sayı 42/6, 861-865.
- BECKHAM, E. E., LEBER, W. R., WATKINS, J. T., BOYER, J. L., & COOK, J. B.: 1986 "Development of An Instrument To Measure Beck's Cognitive Triad: The Cognitive Triad Inventory", **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, Sayı 54/4, 566-567.
- BEIT-HALLAHMI, B.: 1974 "Psychology of Religion 1880-1930: The Rise And Fall of a Psychological Movement", **Journal of the History of the Behavioral Sciences**, Sayı 10/1, 84-90.
- BEIT-HALLAHMI, B., ARGYLE, M.: 1997 **The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience**, London, Routledge.
- BILGIN, M.: 2016 "Developing a Three Dimensions of Cognitive Scale: Validity and Reliability Studies", **Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal**, Sayı 3/21, 35-41.
- BIOLCATI, R.: 2017 "The Role Of Self-Esteem And Fear of Negative Evaluation In Compulsive Buying", **Frontiers in Psychiatry**, Sayı 8, 74.
- BOLAT, T., BOLAT, O. I., TAŞTAN, S.: 2020 "Örgütsel Destek, Sosyal Bağlılık ve Dünyaya İlişkin Varsayımların Travma Sonrası Büyüme Üzerindeki Etkisinde Acınının Dönüştürücü Gücünün Rolü: Pozitif Psikoloji Bağlamında Bir Değerlendirme", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 22/1, 361-402.

- BOYACI, B. G.: 2020 "Bireylerin Hayvanlarına ve Ebeveynlerine Bağlanma Düzeylerine Göre Bilişsel Üçlü Algısı", Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CANKARDAŞ, S.: 2019 "Kadın ve Erkeklerde Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Belirlenmesinde Algılanan Ebeveyn Tutumları ve Benlik Saygısının Rolü", **Psikoloji Çalışmaları**, Sayı 39/1, 79-97.
- CHENG, H., FURNHAM, A.: 2003 "Attributional Style and Self-Esteem As Predictors of Psychological Well Being", **Counselling Psychology Quarterly**, Sayı 16/2, 121-130.
- CHILDS, J. H., STOEBER, J.: 2010 "Self-Oriented, Other-Oriented, and Socially Prescribed Perfectionism in Employees: Relationships With Burnout And Engagement", **Journal of Workplace Behavioral Health**, Sayı 25/4, 269-281.
- CHILDS, J. H., & STOEBER, J.: 2012 "Do You Want Me To Be Perfect? Two Longitudinal Studies on Socially Prescribed Perfectionism, Stress and Burnout in The Workplace", **Work & Stress**, Sayı 26/4, 347-364.
- CIARROCHI, J., HEAVEN, P. C., DAVIES, F.: 2007 "The Impact of Hope, Self-Esteem, and Attributional Style on Adolescents' School Grades and Emotional Well-Being: A Longitudinal Study", **Journal of Research in Personality**, Sayı 41/6, 1161-1178.
- CİHANGİR-ÇANKAYA, Z., & MEYDAN, B.: 2018 "Ergenlik Döneminde Mutluluk ve Umut", **Electronic Journal of Social Sciences**, Sayı 17/65, 207-222.
- CİRHİNLİOĞLU, Z., OK, Ü., & CİRHİNLİOĞLU, F. G.: 2013 **Dindarlık Ruh Sağlığı ve Modernite**, Ankara, Nobel.
- COE, G. A.: 1916 **The Psychology of Religion**, Chicago, The University of Chicago.
- COHEN, I. B.: 2005 **The Triumph of Numbers: How Counting Shaped Modern Life**, New York, WW Norton & Company.
- COOK, S. I., MEYER, D., KNOWLES, S. R.: 2019 "Relationships Between Psychoevolutionary Fear of Evaluation, Cognitive Distortions, and Social Anxiety Symptoms: A Preliminary Structural Equation Model", **Australian Journal of Psychology**, Sayı 71/2, 92-99.

- COOPERSMITH, S.: 1967 **The Antecedents of Self-Esteem**, San Francisco, W. H. Freeman and Company.
- ÇAYABATMAZ, E.: 2006 "Kuran'ı Kerim Bağlamında İslami Dindarlık Ölçeği Denemesi", Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇELİK, E., ŞENAY GÜZEL, H.: 2018 "Ergenlerde Sosyal Görünüş Kaygısı ile Mükemmeliyetçilik Arasındaki İlişki: Benlik Saygısının Aracı Rolü", **Journal of Turkish Educational Sciences**, Sayı 16/2, 235-256.
- ÇELİK, Y., ATILLA, G.: 2019 "Üniversite Öğrencilerinde Kendini Sabotaj, Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ve Benlik Saygısı", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 9/2, 177-198.
- ÇEPİKKURT, F., COŞKUN, F.: 2010 "Üniversiteli Dansçıların Sosyal Fizik Kaygı ve Beden İmgelerinden Hoşnut Olma Düzeyleri", **Pamukkale Journal of Sport Sciences**, Sayı 1/2, 17-24.
- ÇETİNKAYA YILDIZ, E., TOPRAK, E.: 2016 "Psikolojik Danışman Adaylarının Empatik Eğilim, Utangaçlık, Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ve Sosyal Beceri Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi", **Mediterranean Journal of Humanities**, Sayı 6/2, 513-530.
- ÇİĞDEM, E.: 2020 "Pansiyonda ve Ailesi Yanında Kalan Liseli Gençlerin Umut, Dindarlık ve Akademik Başarı Durumlarının Karşılaştırılması", Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇİVİTÇİ, N., & ÇİVİTÇİ, A.: 2009 "Self-Esteem As Mediator and Moderator of The Relationship Between Loneliness And Life Satisfaction In Adolescents", **Personality and Individual Differences**, Sayı 47/8, 954-958.
- ÇOBANOĞLU, B.: 2020 "Çocukluk Çağında Travmaya Uğraşmış Bireylerin, Beliren Yetişkinlik Döneminde Duygusal Yeme Davranışı ve Benlik Saygısı Oluşumu Arasındaki İlişki", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- DAMIAN, L. E., STOEBER, J., NEGRU, O., BĂBAN, A.: 2013 "On The Development of Perfectionism in Adolescence: Perceived Parental Expectations Predict Longitudinal Increases in Socially Prescribed Perfectionism", **Personality and Individual Differences**, Sayı 55/6, 688-693.

- DAVIS, B.: 2005 "Mediators of The Relationship Between Hope and Well-Being in Older Adults", **Clinical Nursing Research**, Sayı 14/3, 253-272.
- DEMİR, G. Ö.: 2009 "Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara Genel Bir Bakış", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Sayı 4/1, 101-123.
- DEMİREL, H., DOĞAN, S. Ö.: 2020 "Ortaokul Öğrencilerinin Aile Bağları ve Ailede Şiddet Görme Durumunun Benlik Saygısına Etkisi", **Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi**, Sayı 7/1, 124-142.
- DEMİRTAŞ, A. S., BAYTEMİR, K., GÜLLÜ, A.: 2018 "Pedagojik Formasyon Öğrencilerinde Umut ve Mental İyi Oluş: Yapılandırmacı Düşünmenin Aracı Rolü", **Mersin University Journal of the Faculty of Education**, Sayı 14/1, 317-331.
- DIENER, E., DIENER, M.: 2009 "Culture and Well-Being" içinde **Cross-Cultural Correlates of Life Satisfaction And Self-Esteem**, Ed. Ed Diener, Springer.
- DINVAR, P. E.: 2011 "Travma Sonrası Stres, Dünyaya İlişkin Varsayımlar ve Tanrı Algısı Arasındaki İlişki", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DİLBAZ, N.: 1997 "Sosyal Fobi", **Psikiyatri Dünyası**, Sayı 1/1, 18-24.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI: (5 Mayıs 2021) "Kur'an-ı Kerim Tefsiri", (Çevrimiçi) <https://kuran.diyamet.gov.tr/Tefsir/>
- DOĞAN, M.: 2020 **Acıdan Erdeme Yolculuk Travma Sonrası Gelişim Psikolojisi ve Din**, 2. bs, İstanbul, Çamlıca Yayınları.
- ERARSLAN, Ö.: 2014 "Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik Sağlamlık ile Depresif Belirtiler ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişkide Benlik Saygısı, Pozitif Dünya Görüşü ve Umudun Aracı Rolünün İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERARSLAN, Ö., IŞIKLI, S.: 2019 "Bilişsel Üçlü Envanteri'nin Türkçe Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", **Noropsikiatri Arşivi**, Sayı 56/1, 32-39.

- FAYTOUT, M., TIGNOL, J., SWENDSEN, J., GRABOT, D., AOUIZERATE, B., LEPINE, J.: 2007 "Social Phobia, Fear of Negative Evaluation and Harm Avoidance", **European Psychiatry**, Sayı 22/2, 75-79.
- FIRAT, E.: 1977 "Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu: Din Psikolojisi Açısından Bir Değerlendirme", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- FLANNELLY, K. J., JANKOWSKI, K. R., FLANNELLY, L. T.: 2014 "Operational Definitions in Research on Religion and Health", **Journal of Health Care Chaplaincy**, Sayı 20/2, 83-91.
- FLETT, G. L., HEWITT, P. L., DE ROSA, T.: 1996 "Dimensions of Perfectionism, Psychosocial Adjustment, and Social Skills", **Personality and Individual Differences**, 20/2, 143-150.
- GENCER, N., CENGİLLİ, M.: 2020 "Dindarlık Kişilik ve Ruh Sağlığı" içinde **Travma Sonrası Büyüme ve Din**, Ed. Nevzat Gencer, Muammer Cengilli, İstanbul, Çamlıca Yayınları.
- GEUKENS, F., MAES, M., SPITHOVEN, A., POWWELS, J. L., DANNEEL, S., CILLESSEN, A. H., GOOSSENS, L.: 2020 "Changes in Adolescent Loneliness and Concomitant Changes in Fear of Negative Evaluation and Self-Esteem", **International Journal of Behavioral Development**, Sayı 1/8, 94.
- GORSUCH, R. L.: 1984 "The Boon and Bane of Investigating Religion", **American Psychologist**, Sayı 39/3, 228-236.
- GÖCEN, G.: 2015 "Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi" içinde **Dini İnanç ve İbadetin Kendini Gerçekleştirme ile İlişkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)**, 3. bs., Ed. Hayati Hökelekli, İstanbul, DEM.
- GÖKHAN, K.: 2019 "Posttraumatic Stress and Posttraumatic Growth in The Aftermath of Terrorism: The Roles of Exposure, Media, World Assumptions, Coping, and Rumination", Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖKLER DANIŞMAN, I., TARHAN UÇAR, C., OKAY, D.: 2018 "Eş Şiddeti Nedeniyle Kadın Konukevlerinde Kalmakta Olan Kadınlarda Travma Sonrası Stres ve Travma Sonrası Gelişimin İncelenmesi", **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, Sayı 19/6, 537-544.

- GULL, M., NIZAMI, N.: 2015 "Comparative Study of Hope and Psychological Well-Being Among The Parents of Physically And Intellectually Disabled Children", **International Journal of Modern Social Sciences**, Sayı 4/42, 143-152.
- GUTHRIE, S.: 1996 "Theories of Religion", **American Anthropologist**, Sayı 98/1, 162-163.
- GÜLOĞLU, B., AYDIN, G.: 2006 "Çocuklar İçin Bilişsel Üçlü Envanteri", **Journal of Educational Sciences & Practices**, Sayı 5/10, 179-190.
- GÜLOĞLU, B., AYDIN, G.: 2007 "İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük ve Otomatik Düşünce Biçimi Arasındaki İlişki", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 33/33, 157-168.
- GÜMÜŞ, E.: 2017 "Egzersizde Motivasyonel Düzenlemelerin ve Sosyal Fizik Kaygı Düzeyinin, Yaşam Kalitesi Bağlamında İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- HALAMA, P.: 2010 "Hope as a Mediator Between Personality Traits and Life Satisfaction", **Studia Psychologica**, Sayı 52/4, 309-314.
- HALİL, E., KARDAŞ, S., OSMAN, İ.: 2018 "Üniversite Öğrencilerinin Ana Baba Bağlanma Düzeyleri ve Sosyal Görünüş Kaygılarının Sahte Benlik Algılarını Yordayıcılığı", **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 6, 155-163.
- HART, E. A., LEARY, M. R., REJESKI, W. J.: 1989 "Tie Measurement of Social Physique Anxiety", **Journal of Sport and Exercise Psychology**, Sayı 11/1, 94-104.
- HART, T. A., FLORA, D. B., PALYO, S. A., FRESCO, D. M., HOLLE, C., HEIMBERG, R. G.: 2008 "Development and Examination of The Social Appearance Anxiety Scale", **Assessment**, Sayı 15/1, 48-59.
- HAYTER, M., DORSTYN, D.: 2014 "Resilience, Self-Esteem and Self-Compassion in Adults With Spina Bifida", **Spinal Cord**, Sayı 52/2, 167-171.

- HEIMBERG, R. G., HOPE, D. A., RAPEE, R. M., BRUCH, M. A.: 1988 "The Validity of The Social Avoidance and Distress Scale and The Fear of Negative Evaluation Scale With Social Phobic Patients", **Behaviour Research and Therapy**, Sayı 26/5, 407-410.
- HEWITT, P. L., & FLETT, G. L.: 1991 "Dimensions of Perfectionism in Unipolar Depression", **Journal of Abnormal Psychology**, Sayı 100/1, 98.
- HILL, P. C.: 2005 "Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality" içinde **Measurement in the Psychology of Religion and Spirituality: Current Status and Evaluation**, Ed. R. F. Paloutzian, C. L. Park, New York, The Guilford Press.
- HILL, P. C., HOOD, R. W.: 1999 **Measures of Religiosity**, Birmingham, Religious Education Press.
- HOOD, R. W.: 2000 "American Psychology of Religion and The Journal for The Scientific Study of Religion", **Journal for the Scientific Study of Religion**, Sayı 39/4, 531-543.
- HOOD, R. W., HILL, P. C., SPILKA, B.: 2009 **The Psychology of Religion: An Empirical Approach**, 4. bs., New York, Guilford Publication.
- HOOD, R. W., SPILKA, B.: 2012 "A Chronological Overview of the Psychology of Religion", **Religious Studies and Theology**, Sayı 31/2, 129-146.
- HOROZCU, Ü., GÜNEŞ, A. C.: 2019 "Başkası Merkezli Dışsallık Ölçeği (BMDÖ)'nin Geliştirilmesi: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması", **Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 5/2, 171-202.
- HOROZCU, Ü., GÜNEŞ, A. C.: 2020a "Allah Merkezlilik Ölçeği (AMÖ): Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması", **Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 6/2, 297-327.
- HOROZCU, Ü., GÜNEŞ, A. C.: 2020b "Din Psikolojisi Güncel Durum Analizi" içinde **Son Dönem Yurt İçi Hakemli Dergilerde Yayınlanan Din Psikolojisi Çalışmalarının İncelenmesi: Bir Betimsel Analiz Çalışması**, Ed. Yahya Turan, İstanbul, Nobel Akademik Yayıncılık.

- HOWELL, A. N., BUCKNER, J. D., & WEEKS, J. W.: 2016 "Fear of Positive Evaluation And Alcohol Use Problems Among College Students: The Unique Impact of Drinking Motives", **Anxiety, Stress, & Coping**, Sayı 29/3, 274-286.
- HÖKELEKLİ, H.: 1989 "Türkiye'de Din Psikolojisi Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Bazı Temel Meseleler", Bildiri, Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu (27-30 Haziran), Samsun.
- HÖKELEKLİ, H.: 2012 **Din Psikolojisine Giriş**, İstanbul, DEM.
- HUDSON, J. L., RAPEE, R. M.: 2000 "The Origins of Social Phobia", **Behavior Modification**, Sayı 24/1, 102-129.
- IDLER, E. L., GEORGE, L. K.: 1998 "Handbook of Religion and Mental Health" içinde **What Sociology Can Help Us Understand About Religion and Mental Health**, Ed. G. H. Koenig, Cambridge-Massachusetts, Academic Press.
- IQBAL, A., AJMAL, A.: 2018 "Fear of Negative Evaluation and Social Anxiety in Young Adults", **Peshawar Journal of Psychology and Behavioral Sciences**, Sayı 4/1, 45-53.
- JANOFF-BULMAN, R.: 1989 "Assumptive Worlds and The Stress of Traumatic Events: Applications of The Schema Construct", **Social Cognition**, Sayı 7/2, 113-136.
- JOHNSON, A. R., BANK, S. R., SUMMERS, M., HYETT, M. P., ERCEG-HURN, D. M., KYRON, M. J., MCEVOY, P. M.: 2020 "A Longitudinal Assessment of The Bivalent Fear of Evaluation Model with Social Interaction Anxiety in Social Anxiety Disorder", **Depression and Anxiety**, Sayı 37/12, 1253-1260.
- KANDEMİR, F.: 2016 "Umut-İyimserlik ve Dindarlık İlişkisi", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAPÇI, E. G.: 2004 "İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Sayı 37/1, 1-13.

- KAPIKIRAN, Ş., ACUN-KAPIKIRAN, N.: 2016 “Optimism and Psychological Resilience in Relation to Depressive Symptoms in University Students: Examining the Mediating Role of Self-Esteem”, **Educational Sciences: Theory and Practice**, Sayı 16/6, 2087-2110.
- KARACA, F.: 2001 “Din Psikolojisinde Metot Sorunu ve Bir Dindarlık Ölçeğinin Türk Toplumuna Standardizasyonu”, **EKEV Akademi Dergisi**, Sayı 3/1, 196-199.
- KARAÇAY, G.: 2011 “İşsiz Bireylerde Yaşam Doyumu: Eğitim, Dini Duygulanım ve Sistemi Meşrulaştırma Bakımından Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- KARASAR, N.: 2016 **Bilimsel İrade Algı Çerçevesi ile Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler ve Teknikler**, 30. bs., İstanbul, Nobel.
- KARATAS, Z., ÇAKAR, F. S.: 2011 “Self-Esteem and Hopelessness, and Resiliency: An Exploratory Study of Adolescents in Turkey”, **International Education Studies**, Sayı 4/4, 84-91.
- KARDAS, F., CAM, Z., ESKISU, M., GELİBOLU, S.: 2019 “Gratitude, Hope, Optimism and Life Satisfaction as Predictors of Psychological Well-Being”, **Eurasian Journal of Educational Research**, Sayı 82, 81-99.
- KARSLI, N.: 2020 “Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Dindarlık İlişkisi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 48, 169-201.
- KARSLI, N.: 2020b “Üniversite Öğrencilerinde Sabır ve Dindarlık İlişkisi”, **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 17, 52-72.
- KARSLI, N.: 2020c “Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık ve Dindarlık İlişkisi”, **Trabzon İlahiyat Dergisi**, Sayı 7/1, 306-338.
- KARTAL, F. T., AYKUT, M. K.: 2019 “Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Fizik Kaygısı ve Depresyonun Yeme Bozukluğu Riski ile İlişkisi”, **Beslenme ve Diyet Dergisi**, Sayı 47/2, 20-29.
- KAVROS, P. M.: 2014 “Encyclopedia of Psychology and Religion” içinde **Religious**, Ed. D. A. Leeming, K. Madden, S. Marlan, New York, Springer US.

- KAYIKLIK, H., KALGI, M. E.: 2017 “Dinsel Yaşayış Ölçeği: Geçerlik Güvenirlik Çalışması”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 17/1, 1-19.
- KILIÇ, M.: 2015 “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygıları ile Benlik Saygıları ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- KILIÇ, M., ÖZLEM, K.: 2016 “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygıları ile Benlik Saygıları ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Journal of Human Science**, Sayı 13/3, 3837-3852.
- KIMTER, N.: 2008 “Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi”, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KIRAÇ, F.: 2013 “Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu”, **Mukaddime**, Sayı 7, 165-178.
- KIRMANI, M. N., SHARMA, P., ANAS, M., SANAM, R.: 2015 “Hope, Resilience and Subjective Well-Being among College Going Adolescent Girls”, **International Journal of Humanities & Social Science Studies**, Sayı 2/1, 262-270.
- KISHIMOTO, H.: 1961 “An Operational Definition of Religion”, **Numen**, Sayı 8/1, 236-240.
- KLIBERT, J. J., LANGHINRICHSEN-ROHLING, J., SAITO, M.: 2005 “Adaptive and Maladaptive Aspects of Self-Oriented versus Socially Prescribed Perfectionism”, **Journal of College Student Development**, Sayı 46/2, 141-156.
- KOCAGÖZ UZUN, S.: 2019 “Narsisizm ve Dindarlık İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KOCOVSKI, N. L., ENDLER, N. S.: 2000 “Social Anxiety, Self-Regulation, and Fear of Negative Evaluation”, **European Journal of Personality**, 14/4, 347-358.
- KOÇ, M.: 2009 “Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 18/1, 473-493.

- KOÇ, M.: 2012 "Psychology of religion in Turkey (1949–2012): An overview", **Archive for the Psychology of Religion**, Sayı 34/3, 327-340.
- KOENIG, G. H., AL-ZABEN, F., KHALIFA, D. A., AL-SHOHAIB, S.: 2015 "Measures Of Personality And Social Psychological Constructs" içinde **Measures of Religiosity**, Ed. G. Y. Boyle, D. H. Saklofske, G. Matthews, Cambridge-Massachusetts, Academic Press.
- KÖSE, E., BAYKÖSE, N., BAL TURAN, E., YERLİSU LAPA, T.: 2016 "Düzenli Egzersiz Yapan Bireylerde Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Vücut Algılarını Belirlemedeki Rolü", **Mediterranean Journal of Humanities**, Sayı 6/2, 351-360.
- KUŞAT, A., BULUT, M. B.: 2016 "Dini Dünya Görüşleri Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 9/43, 2502-2509.
- LEVINSON, C. A., RODEBAUGH, T. L.: 2012 "Social Anxiety and Eating Disorder Comorbidity: The Role of Negative Social Evaluation Fears", **Eating Behaviors**, Sayı 13/1, 27-35.
- LEVINSON, C. A., RODEBAUGH, T. L., WHITE, E. K., MENATTI, A. R., WEEKS, J. W., IACOVINO, J. M., WARREN, C. S.: 2013 "Social Appearance Anxiety, Perfectionism, and Fear of Negative Evaluation. Distinct or Shared Risk Factors for Social Anxiety and Eating Disorders?", **Appetite**, Sayı 67, 125-133.
- LI, J., FANG, M., WANG, W., SUN, G., CHENG, Z.: 2018 "The Influence of Grit on Life Satisfaction: Self-Esteem as a Mediator", **Psychologica Belgica**, Sayı 58/1, 51.
- LOEWENTHAL, K. M.: 2008 **The Psychology of Religion a Short Introduction**, Oxford, Oneworld Publications.
- LU, M., YANG, G., SKORA, E., WANG, G., CAI, Y., SUN, Q., LI, W.: 2015 "Self-Esteem, Social Support, and Life Satisfaction in Chinese Parents of Children With Autism Spectrum Disorder", **Research in Autism Spectrum Disorders**, Sayı 17, 70-77.
- MAIN, R.: 2008 "Psychology of Religion: An Overview of its History and Current Status", **Religion Compass**, Sayı 2/4, 708-733.

- MAK, W. W., NG, I. S.,
WONG, C. C.: 2011 "Resilience: Enhancing Well-Being Through The Positive Cognitive Triad", **Journal of Counseling Psychology**, 58/4, 610-617.
- MAKAS, S., & ÇELİK,
E.: 2018 "Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ile Sosyal Görünüş Kaygısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 17/67, 926-937.
- MEHMEDOĞLU, A. U.: 2011 **Tanrıyı Tasavvur Etmek**, İstanbul, Çamlıca Yayınları.
- MEHTA, M. H.,
GROVER, R. L.,
DIDONATO, T. E.,
KIRKHART, M. W.: 2019 "Examining The Positive Cognitive Triad: A Link Between Resilience and Well-Being", **Psychological Reports**, Sayı 122/3, 776-788.
- MOKSNES, U. K.,
ESPINES, G. A.: 2013 "Self-Esteem and Life Satisfaction in Adolescents—Gender and Age As Potential Moderators", **Quality of Life Research**, Sayı 22/10, 2921-2928.
- MUTLU, K.: 1989 "Bir Dindarlık Ölçeği (Sosyolojide Yöntem Üzerine Bir Tartışma)", **İslami Araştırmalar Dergisi**, Sayı 3/4, 194-199.
- NACAROĞLU, Ç.: 2020 "Kanser Hastalarıyla Çalışan İki Farklı Grupta Özgecilik, Pozitif Bilişsel Üçlü ve Depresyon Oranları Arasındaki İlişki", Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- NIE, Q., TENG, Z.,
BEAR, G. G., GUO, C.,
LIU, Y., & ZHANG, D.: 2019 "Hope as Mediator Between Teacher–Student Relationships and Life Satisfaction among Chinese Adolescents: A Between-and within-Person Effects Analysis", **Journal of Happiness Studies**, Sayı 20/7, 2367-2383.
- OK, Ü.: 2011 "Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Sayı 8/27, 528-549.
- ONAY, A.: 2001 "Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım ve Ölçmenin Esasları", **İslami Araştırmalar Dergisi**, Sayı 14/3-4, 439-449.
- ONAY, A.: 2004 **Dindarlık Etkileşim ve Değişim**, İstanbul, DEM.

- ÖMÜR, Y. E., AYDIN, R., ARGON, T.: 2014 “Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ve Akademik Sahtekârlık”, **Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama**, Sayı 9, 131-149.
- ÖNER ALTIOK, H., EK, N., KORUKLU, N.: 2010 “Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygı Düzeyi ile İlişkili Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Sayı 1/1, 99-120.
- ÖZBAYDAR, B.: 1970 **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul, Baha Matbaası.
- ÖZTÜRK, E. E.: 2013 “İyimserlik ve Dindarlık”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZTÜRK, F., HAZAR, M., BEYLEROĞLU, M., ÇELİKAĞ, G.: 2018 “Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Sosyal Fizik Kaygıları ve Beden İmgelerinden Hoşnut Olma Düzeyleri”, **Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, Sayı 3/1, 33-42.
- PALOUTZIAN, R. F.: 2017 **Invitation to The Psychology of Religion**, 3. bs., New York, The Guilford Press.
- PARADISE, A. W., KERNIS, M. H.: 2002 “Self-Esteem and Psychological Well-Being: Implications of Fragile Self-Esteem”, **Journal of Social and Clinical Psychology**, Sayı 21/4, 345-361.
- PÖSSEL, P., THOMAS, S. D.: 2011 “Cognitive Triad As Mediator in The Hopelessness Model? A Three-Wave Longitudinal Study”, **Journal of Clinical Psychology**, Sayı 67/3, 224-240.
- PRATT, J. B.: 1908 “The Psychology of Religion”, **Harvard Theological Review**, Sayı 1/4, 435-454.
- RAPEE, R. M., HEIMBERG, R. G.: 1997 “A Cognitive-Behavioral Model of Anxiety in Social Phobia” **Behaviour Research And Therapy**, Sayı 35/8, 741-756.
- REY, L., EXTREMERA, N., PENA, M.: 2011 “Perceived Emotional Intelligence, Self-Esteem and Life Satisfaction in Adolescents”, **Psychosocial Intervention**, Sayı 20/2, 227-234.

- RODEBAUGH, T. L.,
WOODS, C. M.,
THISSEN, D. M.,
HEIMBERG, R. G.,
CHAMBLESS, D. L.,
RAPEE, R. M.: 2004 "More Information From Fewer Questions: The Factor Structure and Item Properties of The Original and Brief Fear of Negative Evaluation Scale", **Psychological Assessment**, Sayı 162/2, 169-181.
- ROSENBERG, M.: 1965 **Society and The Adolescent Self-Image**, New Jersey, Princeton University Press.
- ROXBOROUGH, H. M.,
HEWITT, P. L.,
KALDAS, J., FLETT, G. L.,
CAELIAN, C. M.,
SHERRY, S., SHERRY, D. L.: 2012 "Perfectionistic Self-Presentation, Socially Prescribed Perfectionism, And Suicide in Youth: A Test Of The Perfectionism Social Disconnection Model", **Suicide and Life-Threatening Behavior**, Sayı 42/2, 217-233.
- RUSTØEN, T.,
COOPER, B. A.,
MIASKOWSKI, C.: 2010 "The Importance of Hope as a Mediator of Psychological Distress and Life Satisfaction in A Community Sample of Cancer Patients", **Cancer Nursing**, Sayı 33/4, 258-267.
- SARIÇAM, H.: 2015 "Subjective Happiness and Hope", **Universitas Psychologica**, Sayı 14/2, 685-694.
- SARTON, G.: 1935 "Preface to Volume XXIII of Isis (Quetelet)", **ISIS**, Sayı 23, 6-24.
- SATICI, S. A.: 2016 "Psychological Vulnerability, Resilience, And Subjective Well-Being: The Mediating Role of Hope", **Personality and Individual Differences**, Sayı 102, 68-73.
- SAVRUN, M.: 2020 "14-18 Yaş Arası Lise Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru (Ağrı Örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SCHAUB, E. L.: 1926 "The Psychology of Religion in America During The Past Quarter-Century", **The Journal of Religion**, Sayı 6/2, 113-134.
- SCHEIER, M. F.,
CARVER, C. S.: 1985 "Optimism, Coping, and Health: Assessment And Implications of Generalized Outcome Expectancies" **Health Psychology**, Sayı 4/3, 219-247.
- SCHULTZ, D.,
SCHULTZ, S.: 2007 **A History of Modern Psychology**, 10. bs., Wadsworth, Cengage Learning.

- SEKİ, T.: 2014 "Ergenlerin Sosyal Görünüş Kaygısı ve Öznel İyi Oluşlarının Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- SEVİNDİK, T., YEŞİL, G., SEVİNDİK, F., AÇIK, Y.: 2007 "Üniversite Öğrencilerinde Benlik Saygısı ile Öz-Etkililik Yeterlilik Arasındaki İlişki", **e-Journal of New World Sciences Academy**, Sayı 2/2, 13-21.
- SHAFIQUE, N., GUL, S., RASEED, S.: 2017 "Perfectionism and Perceived Stress: The Role of Fear Of Negative Evaluation", **International Journal of Mental Health**, Sayı 46/4, 312-326.
- SHERRY, S. B., LAW, A., HEWITT, P. L., FLETT, G. L., BESSER, A.: 2008 "Social Support As A Mediator of The Relationship Between Perfectionism And Depression: A Preliminary Test of The Social Disconnection Model", **Personality and Individual Differences**, Sayı 45/5, 339-344.
- SINGH, A. K., SINGH, S., SINGH, A., SRIVASTAVA, A.: 2013 "Hope and Well-Being Among Students of Professional Courses", **Indian Journal of Community Psychology**, Sayı 9/17, 109-119.
- SMITH, M. M., SHERRY, S. B., GLOWACKA, M., SPETH, T. A., STEWART, S. H., SAKLOFSKE, D. H., ETHERSON, M. E.: 2019 "Who Is The Most Demanding of Them All? A Multisource Investigation of Other-Oriented Perfectionism, Socially Prescribed Perfectionism, and Depressive Symptoms", **Personality and Individual Differences**, Sayı 138, 328-332.
- SMITH, M. M., SHERRY, S. B., MCLARNON, M. E., FLETT, G. L., HEWITT, P. L., SAKLOFSKE, D. H., ETHERSON, M. E.: 2018 "Why Does Socially Prescribed Perfectionism Place People at Risk for Depression? A Five-Month, Two-Wave Longitudinal Study of The Perfectionism Social Disconnection Model", **Personality and Individual Differences**, Sayı 134, 49-54.
- SNYDER, C. R., HARRIS, C., ANDERSON, J. R., HOLLERAN, S. A., IRVING, L. M., SIGMON, S. T., HARNEY, P.: 1991 "The Will And The Ways: Development and Validation of an Individual-Differences Measure of Hope", **Journal of Personality and Social Psychology**, Sayı 60/4, 570-585.

- SNYDER, C. R.,
SYMPSON, S. C.,
YBASCO, F. C.,
BORDERS, T. F.,
BABYAK, M. A.,
HIGGINS, R. L.: 1996
“Development and validation of the State Hope Scale”,
Journal of Personality and Social Psychology, Sayı
70/2, 321-335.
- SÖNMEZ, Ö. A.: 2012
“Religiosity, Self-monitoring, and Political Participation:
A Research on University Students”, Doktora Tezi, Orta
Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- STARBUCK, E. D.: 1900
“The Psychology of Religion: An Empirical Study of The
Growth of Religious Consciousness”, London, Walter
Scott.
- STOEBER, J., FEAST,
A. R., HAYWARD, J. A.:
2009
“Self-Oriented and Socially Prescribed Perfectionism:
Differential Relationships with Intrinsic And Extrinsic
Motivation and Test Anxiety”, **Personality and
Individual Differences**, Sayı 47/5, 423-428.
- ŞAHİN, A.: 2005
“Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi”, **Selçuk
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 19, 187-
197.
- TAPLAMACIOĞLU, M.:
1962
“Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti
Üzerinde Bir Anket Denemesi”, **Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 10/1, 141-151.
- TARHAN, S., BACANLI,
H.: 2015
“Sürekli Umut Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması:
Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”, **The Journal of
Happiness & Well-Being**, Sayı 3/1, 1-14.
- TISSOT, A. M.,
CROWTHER, J. H.:
2008
“Self-Oriented and Socially Prescribed Perfectionism:
Risk Factors Within an Integrative Model for Bulimic
Symptomatology”, **Journal of Social and Clinical
Psychology**, Sayı 27/7, 734-755.
- TOPUZ, İ.: 2013
“Dindarlık Tipolojileri ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki:
Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler
Dergisi**, Sayı 9/17, 139-154.
- UYSAL, V., BATAN, S.
N., SELMA, B., ZAFER,
H.: 2014
“Ergenlerin Tanrı Algılarıyla Sosyal Kaygı ve Umut
Düzeyleri Arasındaki İlişkiler”, **Öneri Dergisi**, Sayı
11/42, 221-237.
- UYSAL, V., TURAN, Ş.,
İŞİK, Z.: 2014
“Motivasyonel Dindarlık Ölçeği (MMRI) Üzerine Bir
Değerlendirme” **İslami Araştırmalar Dergisi**, Sayı
25/1, 15-27.

- UYSAL, V., TURAN, Y.: 2019 "Üniversite Öğrencilerinde Sürekli Kaygı, Dindarlık ve Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki İlişkiler", **Bilimname**, Sayı 40, 67-104.
- ÜRÜN, Ö. D., ÖZTÜRK, C. Ş.: 2020 "Yetişkin Bireylerde Sosyal Görünüş Kaygısı ile Sosyal Kaygı, Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler", **Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Sayı 4/1, 37-45.
- VALDEZ, C. E., LILLY, M. M.: 2015 "Posttraumatic Growth in Survivors of Intimate Partner Violence: An Assumptive World Process", **Journal of Interpersonal Violence**, Sayı 30/2, 215-231.
- VERNON, G. M.: 1962 "Measuring Religion: Two Methods Compared" **Review of Religious Research**, Sayı 3/4, 159-165.
- WATSON, D., FRIEND, R.: 1969 "Measurement of Social-Evaluative Anxiety", **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, Sayı 33/4, 448-457.
- WEEKS, J. W., HEIMBERG, R. G., RODEBAUGH, T. L.: 2008 "Do Existential Variables Mediate Between Religious-Spiritual Facets of Functionality and Psychological Wellbeing", **Journal of Religion and Health**, Sayı 53/1, 56-67.
- WULFF, D. M.: 1991 **Psychology of Religion: Classic And Contemporary Views**, 1. bs., New York, John Wiley & Sons.
- WULFF, D. M.: 1997 **Psychology of Religion: Classic and Contemporary**, 2. bs., New York, John Wiley & Sons.
- WULFF, D. M.: 2014 "Encyclopedia of Psychology and Religion" içinde **Psychology of Religion**, Ed. D. A. Leeming, K. W. Madden, S. Marlan, New York, Springer US.
- YAMAWAKI, N., NELSON, J. A. P., OMORI, M.: 2011 "Self-Esteem And Life Satisfaction As Mediators Between Parental Bonding and Psychological Well-Being in Japanese Young Adults", **International Journal of Psychology and Counselling**, Sayı 3/1, 1-8.
- YAP, K., GIBBS, A. L., FRANCIS, A. J., SCHUSTER, S. E.: 2016 "Testing The Bivalent Fear of Evaluation Model of Social Anxiety: The Relationship Between Fear of Positive Evaluation, Social Anxiety, and Perfectionism", **Cognitive Behaviour Therapy**, Sayı 45/2, 136-149.

- YAPAREL, R.: 1987 "Yirmi-Kırk Yaşları Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YAPICI, A.: 2004 "Din Bilimleri Alanında Yapılan Empirik Çalışmalarda Karşılaşılan Metodolojik Bir Problem: Ölçek mi Olgu mu Ölçeği mi Oluşturmakta?", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 4/1, 85-118.
- YAPICI, A.: 2006 "Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 6/1, 66-116.
- YAPICI, A.: 2015 "Kuramdan Yönteme "Ruh Sağlığı-Din" Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 11/2, 25-61.
- YILDIZ, M., ÇAPAR, B.: 2010 "Orta Öğretim Öğrencilerinde Benlik Saygısı ile Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Sayı 10/3, 103-131.
- YILMAZ, B.: 2008 "Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması: Ön Çalışma", **Türk Psikoloji Yazıları**, Sayı 11/21, 41-51.
- YILMAZ, E.: 2017 "Kur'an Kurslarında Öğrenim Gören Yetişkin Bayanlarda Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Bilecik Örneği)", Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YINGER, J. M.: 1967 "Pluralism, Religion, and Secularism", **Journal for the Scientific Study of Religion**, Sayı 6/1, 17-28

EKLER

EK-1: Kişisel Bilgi Formu

1-	Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
2-	Yaşınız: (.....)
3-	Fakülte/ Bölüm (Lütfen önce fakültenizi sonra bölümünüzü yazınız): (...../.....)
4-	Ekonomik durumunuzu nasıl tanımlarsınız? () Çok düşük () Düşük () Orta () Yüksek () Çok yüksek
5-	Dindarlık durumunuzu nasıl tanımlarsınız? () Herhangi bir dine bağlı değilim () Dinim var ama dindar değilim () Biraz dindarım () Dindarım () Çok dindarım
6-	Küçüklüğünüzde aşağıdakilerden herhangi birini veya birkaçını yaşadınız mı? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.) () Annenin vefat etmesi () Babanın vefat etmesi () Anne-baba boşanması () Hiçbiri
7-	Annenizin eğitim durumu nedir? () Okur-yazar değil () İlkokul mezunu () Lise mezunu () Üniversite mezunu () Lisansüstü mezunu () Onu tanıyamadım, vefat etti () Onu tanıyamadım, terk etti
8-	Babanızın eğitim durumu nedir? () Okur-yazar değil () İlkokul mezunu () Lise mezunu

	☐ Üniversite mezunu ☐ Lisansüstü mezunu ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti
9-	Annenizin dindarlık durumunu nasıl tanımlarsınız?
	☐ Hiç dindar değil ☐ Biraz dindar ☐ Orta düzeyde dindar ☐ Oldukça dindar ☐ Çok dindar ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti
10-	Babanızın dindarlık durumunu nasıl tanımlarsınız?
	☐ Hiç dindar değil ☐ Biraz dindar ☐ Orta düzeyde dindar ☐ Oldukça dindar ☐ Çok dindar ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti
11-	Anneniz (anneniz yoksa size bakan anne figürü) din eğitimi aldı mı (aile içinde, okulda din kültürü dersinde, imam-hatip, ilahiyat fakültesi, Kuran kursu, dernek veya cemaatlerde)?
	☐ Hiç almadı ☐ Çok az aldı ☐ Orta düzeyde aldı ☐ Yüksek düzeyde aldı ☐ Çok yüksek düzeyde aldı
12-	Babanız (babanız yoksa size bakan anne figürü) din eğitimi aldı mı (aile içinde, okulda din kültürü dersinde, imam-hatip, ilahiyat fakültesi, Kuran kursu, dernek veya cemaatlerde)?
	☐ Hiç almadı ☐ Çok az aldı ☐ Orta düzeyde aldı ☐ Yüksek düzeyde aldı ☐ Çok yüksek düzeyde aldı
13-	Anneniz size karşı "elalem ne der!" uyarısını ne sıklıkla yapardı?
	☐ Hiç yapmazdı ☐ Nadiren yapardı ☐ Bazen yapardı ☐ Sık sık yapardı ☐ Her zaman yapardı ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti

() Onu tanıyamadım, terk etti	
14-	Babanız size karşı 'elalem ne der!' uyarısını ne sıklıkla yapardı?
☐ Hiç yapmazdı ☐ Nadiren yapardı ☐ Bazen yapardı ☐ Sık sık yapardı ☐ Her zaman yapardı ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti	
15-	Anneniz başkalarının onun hakkındaki düşüncelerini ne kadar önemserdi?
☐ Hiç önemsemezdi ☐ Çok az önemserdi ☐ Kısmen önemserdi ☐ Oldukça önemserdi ☐ Aşırı önemserdi ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti	
16-	Babanız başkalarının onun hakkındaki düşüncelerini ne kadar önemserdi?
☐ Hiç önemsemezdi ☐ Çok az önemserdi ☐ Kısmen önemserdi ☐ Oldukça önemserdi ☐ Aşırı önemserdi ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti	
17-	Anneniz sizi utandırır mıydı?
☐ Hiç utandırmazdı ☐ Nadiren utandırırdı ☐ Bazen utandırırdı ☐ Çok sık utandırırdı ☐ Her zaman utandırırdı ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti	
18-	Babanız sizi utandırır mıydı?
☐ Hiç utandırmazdı ☐ Nadiren utandırırdı ☐ Bazen utandırırdı ☐ Çok sık utandırırdı ☐ Her zaman utandırırdı ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti	

() Onu tanıyamadım, terk etti	
19-	İnsanlar, küçükken sizinle ne sıklıkla alay ederdi?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Sık sık ☐ Her zaman	
20-	Etrafınız sizi ne sıklıkla eleştiriyor?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Sık sık ☐ Her zaman	
21-	21-Etrafınız sizinle ne sıklıkla alay eder?
☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Sık sık ☐ Her zaman	
22-	Anneniz ile ilişkinizi (duygusal yakınlık, iletişim vb.) nasıl tanımlarsınız?
☐ Çok mesafeli ☐ Mesafeli ☐ Normal ☐ Yakın ☐ Çok yakın ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti	
23-	Babanız ile ilişkinizi (duygusal yakınlık, iletişim vb.) nasıl tanımlarsınız?
☐ Çok mesafeli ☐ Mesafeli ☐ Normal ☐ Yakın ☐ Çok yakın ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti	
24-	Zor zamanlar (ekonomik sıkıntılar, ailevi sıkıntılar, kaygı ve stres gibi psikolojik sıkıntılar) yaşadığımda Allah'ın beni terk ettiğini düşünüyorum.
☐ Hiçbir zaman düşünmüyorum ☐ Nadiren düşünüyorum ☐ Bazen düşünüyorum ☐ Çoğu zaman düşünüyorum	

	☐ Her zaman düşünüyorum ☐ Allah/Tanrı inancım yok.
25-	Allah'ın bana karşı koruyucu ve sevecen olduğunu düşünüyorum.
	☐ Hiçbir zaman düşünmüyorum ☐ Nadiren düşünüyorum ☐ Bazen düşünüyorum ☐ Çoğu zaman düşünüyorum ☐ Her zaman düşünüyorum ☐ Allah/Tanrı inancım yok.
26-	28-Yaşadığım herhangi bir olumsuzluğun (yaşadığınız trafik kazaları, yaşadığınız depremler, fiziksel yaralanmalarınız, yakınlarınızın ölümü gibi) Allah tarafından verilen bir ceza olduğunu düşünüyorum.
	☐ Hiçbir zaman düşünmüyorum ☐ Nadiren düşünüyorum ☐ Bazen düşünüyorum ☐ Çoğu zaman düşünüyorum ☐ Her zaman düşünüyorum ☐ Allah/Tanrı inancım yok.
27-	Aşağıdakilerden hangisi etkileşimde bulunduğunuz çevrenizin dini durumunu "GENEL OLARAK" ifade etmektedir?
	☐ Din karşıtı ☐ Dinle ilgisiz ☐ Dindar ☐ Çok dindar ☐ Karışık
28-	Küçüklüğünüzden itibaren düşündüğünüzde, annenizin size karşı olan gereğinden fazla korumacı tavrını nasıl nitelersiniz?
	☐ Gereksiz korumacılığı hiç yoktu ☐ Gereksiz korumacılığı vardı ☐ Gereksiz korumacılığı çok vardı ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti
29-	Küçüklüğünüzden itibaren düşündüğünüzde, babanızın size karşı olan gereğinden fazla korumacı tavrını nasıl nitelersiniz?
	☐ Gereksiz korumacılığı hiç yoktu ☐ Gereksiz korumacılığı vardı ☐ Gereksiz korumacılığı çok vardı ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti
30-	Küçüklüğünüzden itibaren düşündüğünüzde, annenizin size karşı eleştiricilik durumunu nasıl nitelersiniz?
	☐ Hiç eleştiren biri değil ☐ Biraz eleştiren biri ☐ Çok eleştiren biri

	☐ Aşırı eleştiren biri ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti
31-	Küçüklüğünüzden itibaren düşündüğünüzde, babanızın size karşı eleştiricilik durumunu nasıl nitelersiniz?
	☐ Hiç eleştiren biri değil ☐ Biraz eleştiren biri ☐ Çok eleştiren biri ☐ Aşırı eleştiren biri ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti
32-	Küçüklüğünüzden itibaren düşündüğünüzde, annenizin sizi başkaları ile kıyaslaması durumunu nasıl nitelendirirsiniz?
	☐ Hiç kıyaslayan biri değildi ☐ Biraz kıyaslayan biriydi ☐ Çok kıyaslayan biriydi ☐ Aşırı şekilde kıyaslayan biriydi ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti
33-	Küçüklüğünüzden itibaren düşündüğünüzde, babanızın sizi başkaları ile kıyaslaması durumunu nasıl nitelendirirsiniz?
	☐ Hiç kıyaslayan biri değildi ☐ Biraz kıyaslayan biriydi ☐ Çok kıyaslayan biriydi ☐ Aşırı şekilde kıyaslayan biriydi ☐ Onu tanıyamadım, vefat etti ☐ Onu tanıyamadım, terk etti
34-	Akranlarınızla (kuzenleriniz, okul arkadaşlarınız, arkadaşlarınız) rekabet yaşadınız mı?
	☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Sık sık ☐ Her zaman
35-	Ulaşamayacağımı bilsem de kendime sürekli çok güç hedefler belirlerim.
	☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Sık sık ☐ Her zaman
36-	Bende, başkalarının gözünde kusursuz olmam gerektiği düşüncesi hakim.
	☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren

	☐ Bazen ☐ Sık sık ☐ Her zaman
37-	Çevremdeki insanlara belli hedefleri gerçekleştirmeleri konusunda çokça baskı yaparım.
	☐ Hiçbir zaman ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Sık sık ☐ Her zaman
38-	İnsanların (akran, akraba, okul arkadaşı, iş vs. çevreleri) beni nasıl değerlendirdiklerini çok umursarım.
	☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana pek uygun değil ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana tamamen uygun
39-	Bu hayattaki amaçlarımı açık-seçik şekilde biliyorum.
	☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana pek uygun değil ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana tamamen uygun
40-	Amaçlarıma ulaşmak için uygun stratejiler belirleyebiliyorum.
	☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana pek uygun değil ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana tamamen uygun
41-	Amaçlarıma ulaşabilmek için içimde büyük bir motivasyon var.
	☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana pek uygun değil ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana tamamen uygun
42-	Bugüne kadar yaşamınızda sizi derinden etkileyen travmatik olaylar (ölüm, yakın kaybı, saldırıya uğrama, doğal afet, aldatılma, ayrılık vb.) oldu mu?
	☐ Evet, bir travma yaşadım. ☐ Evet, birden fazla travma yaşadım. ☐ Hayır, belirgin bir travma yaşamadım.
43-	Bir işi ne kadar iyi yaparsam yapayım insanların bir kusur bulmalarından endişe ederim.
	☐ Hiçbir zaman endişe etmem ☐ Nadiren endişe ederim

	☐ Bazen endişe ederim ☐ Çoğu zaman endişe ederim ☐ Her zaman endişe ederim
44-	Bana karşı sorumlulukları olan kimselerden işlerini kusursuz yapmalarını beklerim.
	☐ Hiçbir zaman beklemem ☐ Nadiren beklerim ☐ Bazen beklerim ☐ Çoğu zaman beklerim ☐ Her zaman beklerim
45-	Konuşmamda, giyinip kuşanmamda veya işimde kusursuz olmadığım sürece rahat edemem.
	☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana pek uygun değil ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana tamamen uygun
46-	Arkadaş buluşmaları, doğum günü partileri, geziler, yemekli davetler gibi sosyal ortamlara (hepsinde veya bir kısmında) çağrıldığımda:
	☐ Hiçbir zaman kaygılı hissetmem ☐ Nadiren kaygılı hissederim ☐ Bazen kaygılı hissederim ☐ Çoğunlukla kaygılı hissederim ☐ Her zaman kaygılı hissederim

EK-2: Allah Merkezlilik Ölçeği (AMÖ)

1-	Yaptığım işlerde öncelikle Allah'ın rızasını gözetirim.
☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana uygun değil ☐ Bana biraz uygun ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana büyük ölçüde uygun ☐ Bana tamamen uygun ☐ Allah/Tanrı inancım yok	
2-	Allah'ın beni gördüğünü bildiğim için kötülük yapmam.
☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana uygun değil ☐ Bana biraz uygun ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana büyük ölçüde uygun ☐ Bana tamamen uygun ☐ Allah/Tanrı inancım yok	
3-	Allah'a hesap vermeye olan inancım beni nefsimin istediği birçok şeyi yapmaktan alıkoyuyor.
☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana uygun değil ☐ Bana biraz uygun ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana büyük ölçüde uygun ☐ Bana tamamen uygun ☐ Allah/Tanrı inancım yok	
4-	Hem insanların hem de Allah'ın sevmediği şeyleri yapmaktan kaçınıyorsam bu daha çok Allah korkusundandır.
☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana uygun değil ☐ Bana biraz uygun ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana büyük ölçüde uygun ☐ Bana tamamen uygun ☐ Allah/Tanrı inancım yok	
5-	Kıyafetim Allah'ın emirlerine uygunsa, başkasının ne düşüneceği pek umurumda olmaz.
☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana uygun değil	

	☐ Bana biraz uygun ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana büyük ölçüde uygun ☐ Bana tamamen uygun ☐ Allah/Tanrı inancım yok
6-	Bir işte Allah rızası olduğunu bilirse insanların ne düşündüğünü çok da önemsemem.
	☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana uygun değil ☐ Bana biraz uygun ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana büyük ölçüde uygun ☐ Bana tamamen uygun ☐ Allah/Tanrı inancım yok
7-	Hem insanların hem de Allah'ın sevdiği şeyleri yaparken daha çok insanlar için yaparım.
	☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana uygun değil ☐ Bana biraz uygun ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana büyük ölçüde uygun ☐ Bana tamamen uygun ☐ Allah/Tanrı inancım yok
8-	Çoğu zaman Allah'ın rızasına aykırı olduğu için nefsimin istediği şeyleri yapmıyorum.
	☐ Bana hiç uygun değil ☐ Bana uygun değil ☐ Bana biraz uygun ☐ Bana kısmen uygun ☐ Bana oldukça uygun ☐ Bana büyük ölçüde uygun ☐ Bana tamamen uygun ☐ Allah/Tanrı inancım yok

EK-3: Başkası Merkezli Dışsallık Ölçeği (BMDÖ)

1-	Başkaları tarafından beğenilmek benim için çok önemlidir.
☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum	
2-	İnsanların gözünde değerli olmak benim için çok önemli.
☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum	
3-	Kıyafetimin başkaları tarafından beğenilmemesi beni çok üzer.
☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum	
4-	Biriyle tartışma yaşadığımda bunun etkisinden kolayca kurtulamıyorum.
☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum	
5-	Bir eleştiriye uğrarsam gün boyu etkisinden kurtulamam.
☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum	
6-	Hatalarımın yüzüme karşı söylenmesi, haklı da olsa canımı acıtır.
☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum	
7-	Ortamda söylediklerimden hoşlanmayacak birinin olması umurumda olmaz.

	☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum
8-	Bir şey yapacağım zaman insanlar ne der diye pek düşünmem.
	☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum
9-	İşin doğrusunu yaptığıma inanıyorsa, bunu başkalarının beğenip beğenmediğine bakmam.
	☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum
10-	Başarısız olduğum işlerin/derslerin başkaları tarafından bilinmesi beni rahatsız etmez.
	☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum
11-	Kendim öyle düşünmediğim/inanmadığım halde onlara yaranmak için onlardanmış gibi konuştuğum/davrandığım olur.
	☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum
12-	İnsanlara herhangi bir meselede muhalif olduğumu göstermek konusunda cesaretli değilim.
	☐ Kesinlikle katılmıyorum ☐ Pek katılmıyorum ☐ Kısmen katılıyorum ☐ Büyük ölçüde katılıyorum ☐ Tamamen katılıyorum

EK-4: Bilişsel Üçlü Envanteri (BÜE)

		Hiç katılmıyorum	Çoğunlukla katılmıyorum	Biraz katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Biraz katılıyorum	Çoğunlukla katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1-	Birçok beceri ve yeteneğim var.							
2-	İşim (ev işi, okul ödevi, günlük işler) zevksiz.							
3-	İnsanların çoğu arkadaş canlısı ve yardımsever.							
4-	Benim için bir şeylerin yolunda gitme ihtimali yok.							
5-	Başarısızım.							
6-	İleride başıma gelecek iyi şeyleri düşünmeyi severim.							
7-	İşimi (meslek, okul ödevi, ev işi) yeterli bir şekilde yapıyorum.							
8-	Tanıdığım insanlar ihtiyacım olduğunda bana yardım ederler.							
9-	Bundan birkaç yıl sonra benim için her şeyin çok iyi olacağını bekliyorum.							
10-	Şimdiye kadarki önemli ilişkilerimin hemen hemen hepsini mahvettim.							
11-	Gelecekte beni birçok heyecan bekliyor.							
12-	Günlük aktivitelerim eğlenceli ve tatminkardır.							
13-	Hiçbir şeyi doğru yapamam.							
14-	İnsanlar beni severler.							
15-	Hayatımda olmasını beklediğim hiçbir şey kalmadı.							
16-	Şu anki sorunlarım ya da endişelerim öyle ya da böyle hep olacak.							
17-	Tanıdığım diğer insanlar kadar yeterliyim.							
18-	Dünya çok düşmanca bir yer.							

19-	Geleceğim hakkında umutlu olmak için hiçbir nedenim yok.								
20-	Hayatımdaki önemli insanlar yardımsever ve destekleyicidir.								
21-	Kendimden nefret ederim.								
22-	Problemlerimin üstesinden geleceğim.								
23-	Kötü şeyler başıma çok gelir.								
24-	Sevecen ve destekleyici bir eşim ya da arkadaşım var.								
25-	Birçok şeyi iyi yapabilirim.								
26-	Geleceğim, üzerinde düşünemeyeceğim kadar berbat.								
27-	Ailem bana ne olduğunu umursamaz.								
28-	Gelecekte benim için her şey yolunda gidecek.								
29-	Birçok önemli şeyden dolayı suçluyum.								
30-	Ne yaparsam yapayım, insanlar ihtiyacım olan şeyleri elde etmemi zorlaştırırlar.								
31-	Ben değerli bir insanım.								
32-	Gelecekte beklediğim hiçbir şey yok.								
33-	Kendimi beğeniyorum.								
34-	Birçok zorlukla karşı karşıyayım.								
35-	Kişiliğimde ciddi kusurlar var.								
36-	Yıllar geçtikçe, hoşnut ve tatminkar olacağımı bekliyorum.								

EK-5: Ölçek Kullanım İzni

0

ozge.erarslan@deu.edu.tr
Ynt: BÂ°LÂ°ÂSEL ÂÂLÂ ENVANTERÂ° HAKKINDA
Kime: Ahmet Celalettin Güneş

11 Ekim 2019 15:05

2

Merhabalar,

çalışmanızda envanteri kullanabilirsiniz. Ölçek ve ölçeğin puanlamasının

Bilişsel Üçlü
Envanteri.docx

Bilişsel üçlü
envant...lesi.pdf

yer aldığı makaleyi ekte iletiyorum. Çalışmanızda kolaylık dilerim.

EK-6: Etik Kurul Onay Belgesi

Tarih ve Sayı: 25/06/2020-70639

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı :35980450-663.05-
Konu :Ahmet Celalettin GÜNEŞ

Sayın Ahmet Celalettin GÜNEŞ

İlgi :20/04/2020 tarihli, 20890 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 2020/42 dosya numaralı "Üniversite Öğrencilerinde Allah Merkezilik, Başkası Merkezli Dışsallık ve Psikolojik İyi Oluş (Bilişsel Üçlü): İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Örneği" başlıklı çalışma Kurulumuzun 04.05.2020 tarih 06 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalı
Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
Başkan

EK :
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Doğrulamak için:<http://194.27.128.66/envision.Sorgula/belgedogrulama.aspx?V=BE8VR68AF>

Ayrıntılı bilgi için irtibat : Süleyman ARIK Dahili : 10689

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü
34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul
Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88
e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Tarih ve Sayı: 19/06/2020-100417

İlgili makama,

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi **Ahmet Celalettin GÜNEŞ** “Üniversite Öğrencilerinde Allah Merkezlilik, Başkası Merkezli Dışsallık ve Psikolojik İyi Oluş (Bilişsel Üçlü): İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Örneği” başlıklı, **2020/42** dosya numaralı 21.04.2020 tarih ve **20890** sayılı başvurusu ile İ.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’na başvurmuştur. 04.05.2020 tarihinde gerçekleştirilen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile ilişki	Karar	e-İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Çiğdem Börke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Eray YURTSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhan NİŞEL	İşletme Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilgiler Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Enes KABAKCI	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Hanife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Haluk ZÜLFİKAR	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR YURTDAS	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Bengi PİRİM DÜŞGÖR	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif YAVUZ SEVER	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	

EK-7: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

T.C. İstanbul Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Ahmet Celalettin Güneş tarafından yürütülen “Üniversite Öğrencilerinde Allah Merkezlilik, Başkası Merkezli Dışsallık ve Bilişsel Üçlü Arasındaki İlişki” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu bir yüksek lisans çalışmasıdır. Bu araştırmanın amacı ise İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa öğrencilerinin Allah merkezlilik, başkası merkezli dışsallık ve olumlu bilişsel üçlü düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma için sizden tahminen 25-30 dakika ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 700 kişi katılacaktır. Formda birbirinden ayrı 3 adet kâğıt kalem testi içeren ölçek bulunmaktadır. Ölçekler 56 sorudan oluşmaktadır. Ölçeklere ek olarak, araştırmanın isabet oranını artırabilmek adına bağımsız değişkenler olarak isimlendirilen, demografik özelliklerinizi veya hayat tecrübelerinize dayanarak yanıtlamanızı beklediğimiz birbirinden farklı 51 soru bulunmaktadır. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya ac.gunes@yahoo.com e-posta adresi ve (***)***-**-*** numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.